

Pogovor v Ljubljanski banki

Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Iz vsebine:

SLAVKO PRAS
Dr. KURT WALDHEIM
Portret tednaDUSAN DOLINAR
MOJSTROVINA DESETIH
Zlom denarne krizeMARJAN SEDMAK
NOVOLETNI BLISČ
Zapis iz RimaANDREJ NOVAK
PURAN, ŠAMPANJEC, VMES
PA POLITIKA
FrancijaDr. METOD MIKUŽ
NIKAR PROČ OD ZAČR-
TANE POTI
Petindvajset let Vojnogodovinske-
ga inštituta JLADUSAN ZELJEZNOV
»POŠLJITE NAM STROKOV-
NJAKE!«
Pogovor s N. K. BajbakovomJOZE SNOJ
TRETJI SOSED
S poti na Madžarsko

NOVE KNJIGE

ZAKAJ »AKCIJSKI ODBORI«?
Prejeli smoTRIKOTNIK S PATOM
Pogovor s prof. dr. Jožetom
GoričarjemJANKO MODER
ODPRTI RAČUNI
Srečanje z Norveško

Nenehno en mesec pred ukrepi

Želja za novo leto: Gospodarstvo naj bi čim hitreje krepilo lastne sklade in postalo od banke čim bolj neodvisno

Namen pogovora novinarjev Dela v Ljubljanski banki je bila razprava o mestu in vlogi te najmočnejše slovenske banke v sedanjih gospodarskih dogajanjih doma in po svetu. Ob tem smo še posebno pozornost posvetili prizadevanjem za uveljavitev ustavnih dopolnil v upravljanju in organizaciji našega bančništva. V imenu Ljubljanske banke so na pogovoru, ki je bil 8. decembra, sodelovali Niko Kavčič, generalni direktor, Ivan Simončič, Franc Cesar, Mirko Jamar, Marjan Kandus, Metod Brajer in Čiro Lendovšek. Iz našega uredništva pa Jak Koprivc, Vlado Jarc, France Seunig in Aleksander Javornik, ki je pogovor po stenografskih beležkah pripravil za objavo.

DELO: Novinarji smo znani po tem, da imamo hkrati radi izjave, v katerih je pogled naprej, in skrajne realistične izjave. Zato bi vas radi vprašali: prvič, kako vi in vaši sodelavci kot team ene izmed največjih jugoslovanskih poslovnih bank presojate ta trenutek jugoslovanskega gospodarstva in kakšne so vaše ocene za prihodnje leto. Ko sprašujemo, kako ocenjujete ta trenutek, mislimo predvsem na to, ali ste pesimisti ali optimisti; pesimisti glede sedanjega stanja in optimisti glede prihodnosti, ki prihaja. Ali mogoče obratno?

NIKO KAVČIČ: Mi smo realisti.

DELO: V čem se kaže vaš realizem?

KAVČIČ: V tem, da vsi kazalci, ki jih imamo, narekujejo banki zelo zdržno kreditno politiko, pa naj bo na področju investicijske porabe ali pa kratkoročnega kreditiranja. Predvsem pa je tu tudi naša stara, davna težnja, da bi namreč gospodarstvo čim hitreje krepilo svoje lastne sklade in postalo od banke čim bolj neodvisno. Menimo, da 72. leto po vseh dosedanjih kazalcih našega notranjega dinarskega obtoka in rezultatov iz plačilne bilance, narekuje veliko treznosti.

DELO: Kako si zamišljate delež banke pri prizadevanjih za večjo stabilnost v jugoslovanskem gospodarstvu. Je ta delež glede na sedanjí položaj banke pomemben ali ne, če ni, zakaj ne?

IVAN SIMONČIČ: Splošna jugoslovanska nelikvidnost ima najmočnejši vpliv na položaj in delovanje naše banke, veliko močnejša kot pa okrepi kreditno monetarne politike, ki so sicer bili letos restriktivni, kljub temu pa so dopuščali minimalno povečanje skupnega obsega kreditov in denarne mase. Ko govorimo o gospodarskem trenutku, pa je treba poudariti razliko, da namreč v tem položaju tako naša banka kot slovensko gospodarstvo relativno v redu izpolnjuje svoje obveznosti.

DELO: Hočete reči, da so za to potrebni izredni napor?

SIMONČIČ: V naši banki odsejajo v tem, da smo npr. v obdobju junij-september letos zmanjšali kratkoročne kredite za 36 starih milijard dinarjev, kar pomeni 6 do 7 odstotkov skupnega stanja kratkoročnih kreditov danes. Dvomim, da delajo to tudi v drugih bankah, pač pa se odločajo bolj

za izvajanje še močnejšega pritiska na datum emisije, na druge oblike popuščanja s strani NB.

Ujeli bi se z vsakršno emisijo

DELO: Je razlog za drugačen položaj v tem, da smo Slovenci bolj disciplinirani ali da znamo bolje gospodariti?

SIMONČIČ: Oboje.

DELO: Kaj pa perspektiva?

SIMONČIČ: Če mene osebno vprašate, sem velik pesimist, ker je nemogoče pri tem porastu emisije, kakršnega beležimo letos, odpraviti nelikvidnost in tak obseg za dolžitev.

DELO: Kakšna stopnja emisije pa bi bila potrebna?

SIMONČIČ: To je težko povedati, ker to ni matematična računica.

DELO: Mislimo, da vam ustreza čim višja.

KAVČIČ: Mi bi se ujeli z vsako, brez skrbi, posebno še sprico take mreže komentov, ki znajo oplemeniti svoj del proizvodnje z mednarodnim tržiščem.

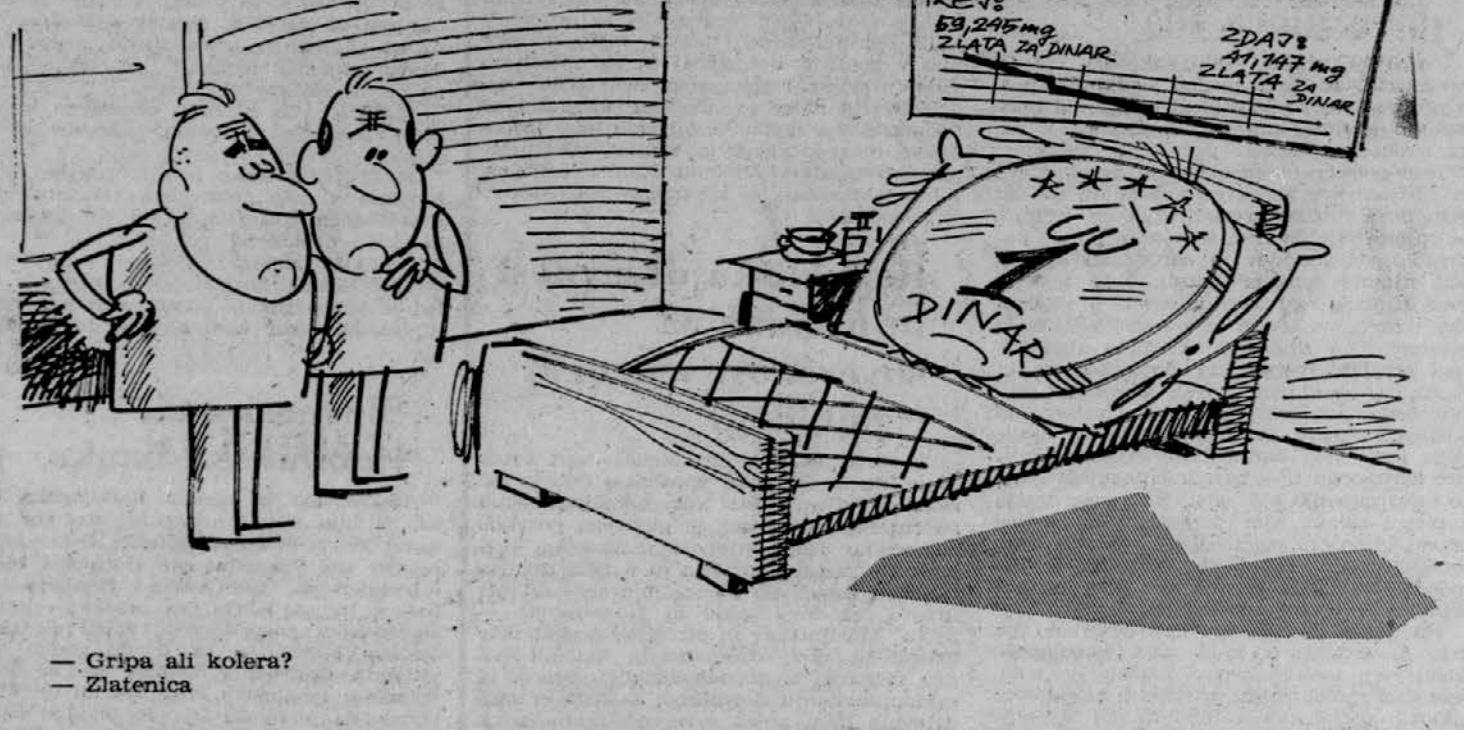
DELO: Kako si predstavljate konkretno možnost svojega deleža v prizadevanjih za večjo stabilnost?

SIMONČIČ: Odgovor na vaše vprašanje je ta, da bo banka vedno likvidna. S tem bo najbolj prispevala k stabilnosti. Da ne bomo prišli v tako kritični položaj v kakršnem sta že bili dve banki v Jugoslaviji.

Zgled NB v republikah in SDK

KAVČIČ: Biti v banki likviden, se pravi biti v banki nenehno prisoten pri vseh glavnih, drugih pa vso to zbirko predpisov, ki že obstajajo, s pomočjo spremljajočih subjektov, ki sta na eni strani NB v republikah in organizaciji SDK, zavestno izpolnjevali. Takih institucij, kot sta SDK v Ljubljani in Narodna banka v Ljubljani, v državi manjka.

DELO: Zakaj?

KAVČIČ: Veljavne predpise zavestno in disciplinirano izpolnjujemo, mi se pa moramo po njih ravnavati. Mi smo se na to navadili, ker ima to na drugi strani tudi dobre posledice.

DELO: Ali to pomeni, da drugod ni tako? KAVČIČ: Ni tako, ker vsi iščejo vse mogoče olajšave, da bi se prebrili težave ali druga sredstva, da bi se temu izognili.

DELO: Banke ste pogosto deležne očitkov, da ste v masivnem suodgovornosti za slab položaj gospodarstva, da ste premalo selektivne, da enako podpirate tiste, ki so dobri, in one, ki so slabi, včasih celo raje tiste, ki so slabi, ker so v večjih težavah, ker smo humana družba in imamo radi idiličen mir; in hkrati je slišati, da so banke še zmeraj podaljšane roka politike. Kako vi to doživljate?

KAVČIČ: Ne morem govoriti v imenu drugih bank. Kar se pa Ljubljanske banke tiče, imamo opravka predvsem s ocenami, da smo togi, brezdušni, da nimamo razumevanja. Slišimo nešteto pripomb na račun doslednega izvajanja naših notranjih ukrepov, ki jih sami izvajamo, ne oziraje se na splošne jugoslovanske predpise, ki so za nas prav tako merodajni, pa so dosti-krat naši še ostrejši od teh.

Pritiskov ne čutimo

DELO: So kakšni pritiski s strani politike?

KAVČIČ: Osebnih jih ne čutim. Zdi se mi, da tudi drugi naši tovariši in naše službe pod takim pritiskom ne živijo.

SIMONČIČ: Oblike pritiska so evoluirale, to je od javnih pritiskov, tiska, političnih organizacij, od sindikalne, partijske in drugih organizacij na vseh ravneh.

KAVČIČ: Folkloristično delujejo skozi različnih lokalnih časopisov, lokalnih medijev itd. Vendar pa to že ni več tako merodajno. Kdor pa bi v razmerah lakote po sredstvih in ogromnega primanjkljaja lahko vsem zadostil, bi bil čarodej. Bolj nam grozi živice pritiski, ki odsevajo z ideološke platforme, da smo odtrgani cenzur, da smo politično-gospodarska moč. Že leta vabimo tovarše, ki zastopajo tako stališče, da pridejo v banko, da bi se strokovno pogovorili in skusali najti skupen jezik. Laže je strežati na oddaljenih barikadah, kot priti in se seznaniti s stroko in z dejanskim stanjem. Inspekcije, od zveznih do republikanih, si podajajo tu svojo statetno palico. To pomeni, da vsa naša gibanja budno spremljajo ob tem, ko dan za dnem lovimo svoje ravnotežje.

DELO: Poslovne banke so se v toliko ohranile svoj teritorialni značaj in pripadnost, da najbrž ne pridejo kaj veliko v poštev grožnje, češ, homo šli pa v konkurenčno poslovno banko.

SIMONČIČ: Zelo zmotno.

DELO: To je najbrž zelo lojalna konkurenca?

SIMONČIČ: V Ljubljani imamo Jugobanko, ki se obnaša zelo resno konkurenčno. Vprašanje je, če je ta konkurenca vedno lojalna, čeprav je včasih za gospodarstvo koristna.

DELO: V zvezi z vašo ugotovitvijo, da so včasih vaši interni predpisi strožji kot obči jugoslovanski, bi radi vprašali: Ali se vam ne zdi, da so potemtakem slovenske gospodarske organizacije diskriminirane, če jih gledamo z jugoslovanskega vidika. S tem discipliniranim obnašanjem dajete manjše finančne možnosti za ekspanzijo na jugoslovanskem in mednarodnem tržnem prostoru?

KAVČIČ: Damo jim toliko, kolikor moremo. Nimamo nobenih drugih možnosti. DELO: Imate možnosti podobno kot drugi?

KAVČIČ: Ne, nimamo. Ne moremo iskati nobenih možnosti zunaj nas. Mi se tega v polni meri zavedamo.

SIMONČIČ: Nazadnje bi bila drugačija politika gvorezen meč. Trenutno bi lahko gospodarstvu nekaj več nudili, na drugi strani pa je to velik minus za gospodarstvo.

MARJAN KANDUS: Povedati moramo, da so naši predpisi strožji v tem pogledu,

da bolj upoštevajo racionalne naložbe, tiste, ki bolj prispevajo k povečani produktivnosti dela.

Oster odnos — naša prednost na trgu

SIMONČIČ: Provokativno vprašanje, ki bi ga jaz postavil, je naslednje: Kako bi se tisk obnašal do Ljubljanske banke, če bi doživela nekaj takega kot splitska banka, da bi zanemarila vse kriterije zadolževanja, postala totalno nelikvidna, potem pa držala Jugoslaviji pridigo o zmedenosti ekonomskega sistema?

KAVČIČ: Vzemite v roke njihove časopisne medije, njihove oblastne organe, kako so to ocenili. Ali si mi to lahko dovolimo?

MIRKO JAMAR: Oni si to lahko privoščijo. In beograjski direktor tudi.

KAVČIČ: Ker je imel politično organizacijo za seboj.

SIMONČIČ: Mi si take podpore tudi ne želimo.

KAVČIČ: Mi vemo, da je tako gospodarstvo ekstenzivno in se mu to masčuje. Oster odnos pa sili gospodarstvo v intenzivnost. In to je tudi naša prednost, ki jo imamo na jugoslovanskem tržišču.

DELO: Tovariši Kavčič pravi, da je treba želiti, da bi se gospodarstvo čimprej osamosvojilo od bank. Koliko naj bi k realizaciji te želje prispevali predpisi o bankah, ki jih Janko Smole že dolgo obeta?

SIMONČIČ: Zelo malo. Vseh sredstev ima namreč gospodarstvo v banki 31 odstotkov (skupaj z interno pasivo itn.), vseh kreditov pa blizu 70 odstotkov. Dokler bo to razmerje, se dosti ne da napraviti.

SIMONČIČ: Podatek za leto 71, kako so se letos povečala depozitna sredstva v banki, in v beograjski direktor tudi. KAVČIČ: Ker je imel politično organizacijo za seboj.

SIMONČIČ: Mi si take podpore tudi ne želimo.

KAVČIČ: Mi vemo, da je tako gospodarstvo ekstenzivno in se mu to masčuje. Oster odnos pa sili gospodarstvo v intenzivnost. In to je tudi naša prednost, ki jo imamo na jugoslovanskem tržišču.

DELO: Tovariši Kavčič pravi, da je treba želiti, da bi se gospodarstvo čimprej osamosvojilo od bank. Koliko naj bi k realizaciji te želje prispevali predpisi o bankah, ki jih Janko Smole že dolgo obeta?

SIMONČIČ: Zelo malo. Vseh sredstev ima namreč gospodarstvo v banki 31 odstotkov (skupaj z interno pasivo itn.), vseh kreditov pa blizu 70 odstotkov. Dokler bo to razmerje, se dosti ne da napraviti.

SIMONČIČ: Podatek za leto 71, kako so se letos povečala depozitna sredstva v banki, in v beograjski direktor tudi. KAVČIČ: Ker je imel politično organizacijo za seboj.

SIMONČIČ: Mi si take podpore tudi ne želimo.

KAVČIČ: Mi vemo, da je tako gospodarstvo ekstenzivno in se mu to masčuje. Oster odnos pa sili gospodarstvo v intenzivnost. In to je tudi naša prednost, ki jo imamo na jugoslovanskem tržišču.

DELO: Tovariši Kavčič pravi, da je treba želiti, da bi se gospodarstvo čimprej osamosvojilo od bank. Koliko naj bi k realizaciji te želje prispevali predpisi o bankah, ki jih Janko Smole že dolgo obeta?

SIMONČIČ: Zelo malo. Vseh sredstev ima namreč gospodarstvo v banki 31 odstotkov (skupaj z interno pasivo itn.), vseh kreditov pa blizu 70 odstotkov. Dokler bo to razmerje, se dosti ne da napraviti.

SIMONČIČ: Podatek za leto 71, kako so se letos povečala depozitna sredstva v banki, in v beograjski direktor tudi. KAVČIČ: Ker je imel politično organizacijo za seboj.

SIMONČIČ: Mi si take podpore tudi ne želimo.

KAVČIČ: Mi vemo, da je tako gospodarstvo ekstenzivno in se mu to masčuje. Oster odnos pa sili gospodarstvo v intenzivnost. In to je tudi naša prednost, ki jo imamo na jugoslovanskem tržišču.

KAVČIČ: Od ljudi iz tujine dobivamo pisma, da nismo resna banka, če imamo tako obrestno mero. Zunanji svet, ki je navajen živeti v normalnih razmerah, tega ne razume. V tako banko ni varno nalagati denarja.

SIMONČIČ: Z druge strani smo pa spet izpostavljeni pritisku vlagateljev, posebno slovenskih, ki ugotavljajo, koliko inflacija požre. To približno ustreza tisti karkaturi, ki pravi: kamen na kamen dva kamna, dinar na dinar, dinar in pol.

KANDUS: Saj ni obrestna mera edina stimulacija. Gre za stabilnost vloge in zaupanje v institucijo kot institucijo, ki ve, kaj dela, ki strokovno oplemenituje ta sredstva.

DELO: Občani v Jugoslaviji doslej še niso bili v položaju, da bi občutili nelikvidnost banke.

SIMONČIČ: Zdi se pa ta položaj lahko pojavi, če bo sprejet zakon o bankah, po katerem preneha garancija federacije za hranilne vloge.

DELO: Mislite, da se bo kdaj resno zatresla kakšna banka?

KAVČIČ: Praksa je pokazala, da ne. Na rob propada sta že prišli dve banki v Jugoslaviji. Tu deluje toliko kanalov, da se takoj kdo najde, ki posreduje.

Notranji restriktivni ukrepi

SIMONČIČ: V Sloveniji in v naši banki imamo zelo stabilizirane razmere. Kot banka nimamo neizvršenih investicijskih obveznosti. Nimamo neizpolnjenih obveznosti do tujine, obveznosti do NB smo promptno izvrševali. Izgub imamo v Sloveniji razmeroma malo in še te so osredotočene na nekaj natančno znanih žarišč, ki jih banka sicer ne bo mogla rešiti, vendarle pa na podlagi tega še ni mogoče sklepati o nestabilnih razmerah.

KAVČIČ: Če ne bi do jeter čutili tega stanja, ne bi že marca sprejemali notranjih restriktivnih ukrepov in se prilagajali novemu položaju. Vedno smo bili en mesec hitrejši kot ukrepi.

JAMAR: Bolj kot stabilizacijske bi rabili sanacijske ukrepe, ker je naše gospodarstvo zašlo v take široke in po obsegu velike probleme, da samo občasni ali posamezni stabilizacijski ukrepi ne morejo pripeljati do trajnega ozdravljenja gospodarstva.

DELO: Kaj pa prekorajčive?

SIMONČIČ: Prekorajčive so pri nas v Sloveniji skoraj minimalne.

DELO: Slišali smo mnenje, da investicije niso najbolj racionalne.

KAVČIČ: To pa ostane odprto še naprej.

JAMAR: Gotovo.

DELO: Pomeni, da še vedno preveč vlagamo v zidove? Zakaj ne vplivate, da bi bilo to drugače? Poglejmo samo ljubljanski maksimarket.

KANDUS: Mi lahko vplivamo samo na to, da se finančna disciplina v Jugoslaviji kot celoti postavi na dnevni red. Poglejte dolgeve, neizvršene akceptne haloge.

DELO: Ze, že, ampak vi imate denar in podjetju lahko rečete, da za tak projekt ne daste svojega denarja, da za tako kadrovske strukture in takega direktorja ne daste denarja, da daste denar, če se podjetje integrira.

za gradnjo Nič več kreditov

JAMAR: Banka ima v resnici v rokah vse orožje. V pogodbo lahko damo kakršnokoli klavzulo in jih tudi dajemo. Sedaj namravamo te stvari do skrajnosti zaostriti. V cementarni Trbovlje so nismo programa zgradili olimpijski glavni bazen. To bo šlo v kalkulacijo za ceno cimenta. Ali bo ta cement na trgu konkurenčen? V normalnih razmerah ni bil

(Nadaljevanje na 14. strani)

(Nadaljevanje na 14. strani)

Državnost socialističnih republik in nacionalna suverenost

Sistem nove družbene ureditve kvalitativno spreminja zgodovinsko nastale in vsebinsko utrjene politične kategorije

Naš celotni družbeni sistem, pojmovan kot tista urejena družbena skupnost, ki je organizirana v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, označuje socialistično demokratično samoupravljanje. Oblikovano je v treh razsežnostih, in sicer kot samoupravljanje delovnih ljudi na področju njihove poklicne pridobitne dejavnosti, potem kot samoupravljanje, zajeto v ožje interesne skupnosti, temelječe na funkcionalni podlagi, in naposled kot samoupravljanje na področju teritorialno določenih občin koristi prek družbenopolitičnih skupnosti različnih ravni, se pravi občine, avtonomne pokrajine, republike in SFRJ.

Ta zadnja oblika samoupravljanja je še vedno po potrebi zvezana z dejavnostjo prisilne javne, t. j. s tradicionalnim izrazom, državne oblasti. Pri tem so bile od vsega početka nove Jugoslavije, ki se je izgrajevala na federativnem načelu, njene sestavne enote razglašene za državne tvorbe, a konstituirane so bile po načelu nacionalne pripadnosti večine njihovega prebivalstva, razen Bosne in Hercegovine. Ta je namreč bila zavoljo različne narodnostne opredeljenosti svojega prebivalstva — Srbi, Hrvati, Muslimani — čeprav je istega etničnega izvira in jezika, organizirana po zgodovinskem pokrajinskem načelu. Posebna mešana sestava prebivalstva, izprepletana po številčno močnih skupnostih avtohtonega prebivalstva jugoslovanskega etničnega izvira, je bila tudi vzrok ustanovitve dveh avtonomnih entitet (še oktobra 1945) v mejah republike Srbije, namreč Vojvodine zaradi močne madžarske narodnostne skupnosti in sedanjeje Kosova s pretežnim albanskim prebivalstvom.

Pojem naroda

Tako so torej bile republike zasnovane na klasični ideji nacionalne države 19. in 20. stoletja, namreč kot izraz najvišje oblike samoodločitve in samopotrditve njihovega prebivalstva, določenega po isti (večinski) narodni pripadnosti. Ublažitvi te ideje zlasti v razmerju do številčno pomembnih drugorodnih narodnostnih skupnosti in omogočanju uresničevanja njihove nacionalne enakopravnosti z večinskimi državotvor-

nima narodom, je ravno bila namenjena vzpostavitev avtonomnih pokrajin. Ideja nacionalne suverenosti jugoslovanskih narodov (Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev, Crnogorcev) kot ustvarjalnega počela njihove popolne državnosti je dobila potem svoj vrh v idejni konstrukciji skupne zvezne države kot skupnosti enakopravnih narodov, ki so na osnovi pravice do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve izrazili svojo voljo, živeti skupno v federativni državi (v. člen ustave FLRJ-1946).

Interpretacija osnovne kategorialnih pojmov narodov in delovnega ljudstva ter odnosa obeh teh dveh pojmov skupaj do pojma republiške državnosti je sicer doživljala v poznejših ustavnih listinah (zvezni in republiški ustavni zakoni z l. 1953) zvezna in republiške ustave z l. 1963) določene peripetije. Pojem naroda smo namreč v tej zvezi potiskali v ozadje in naglašali edino suverenost delovnega ljudstva kot konstitutivno počelo njene državnosti. Vendar je treba ugotoviti, da je ustavna ureditev z l. 1963 zavestno postavila samoupravljalca-delovnega človeka in občana v središče vsega družbenega sistema, pri čemer je hkrati jasno poudarila pomen njegove nacionalne oti kot odločilnega kolektivnega politično enakovredno sodelujočega in aktivizirajočega dejavnika. Zato je že prvotno besedilo zvezne ustave z l. 1963 dajalo poseben poudarek enakopravnosti in enaki politični upoštevnosti jugoslovanskih, po tradicionalnem izrazu državotvornih narodov in avtohtonih narodnosti drugorodnega etničnega izvira na njihovem naseljenem prostoru.

Državnost socialističnih republik in nacionalna suverenost

(Nadaljevanje s 13. strani)

krajinama samo značaj socialističnih samoupravnih demokratičnih družbenopolitičnih skupnosti, v katerih delovni ljudje, narodi in narodnosti uresničujejo suverene pravice, kolikor jih ne uresničujejo v republiki Srbiji, kar je določeno v njeni ustavi, kadar je to v skupnem interesu delovnih ljudi, narodov in narodnosti republike kot celote.

Oblast in samoupravljanje delavskega razreda in delovnih ljudi – povezujoča sila

Treba je pribiti, da učinkujejo vse te formulacije na prvi pogled dokaj ohlapno in neodrejeno. To je posledica tega, da uporabljamo besedne simbole, ki označujejo po eni strani zgodovinsko nastale in vsebinsko utrajene politične kategorije, po drugi strani pa jih ravno kvalitativno spreminja ves sistem nove družbene ureditve. Le-ta je opir na polnoma izvirnih suverenih pravic delovnih ljudi, narodov in narodnosti kot izraza njihove samoupravnosti. Zato je brzokone ključ za razreševanje vse te problematike v določiti bistva in vsebine teh pravic posamič in v njihovem celotnem dialektičnem prepletu, vendar ta določitev ne bi smela biti absolutna v svoji abstraktni pojmovnosti, marveč relativno prilagojena družbenopolitični stvarnosti. Mislim, da je glede tega, vsaj kar zadeva suverene pravice narodnosti (— narodnih manjšin) edina neko napotilo v 5. odst. XX. amandmaja k zvezni ustavi, kjer je rečeno, da poleg pravic, ki so jim zagotovljene v drugih družbenopolitičnih skupnostih, uresničujejo narodnosti suverene pravice tudi v obliki kot temeljni družbenopolitični skupnosti.

Ne glede na vse pravkar povedano pa drža, da izjavljata 2. in 3. odst. navedenega amandmaja tako državstvom Jugoslavije iz suverenosti sprostovoljno združenih narodov in njihovih socialističnih republik ter socialističnih avtonomnih pokrajin Vojvodine in Kosova v sestavi socialistične republike Srbije kakor tudi državstvom posamezne republike iz suverenosti narodov, s katerim je očitno treba razumeti zanjo odločilni voščinski in v tem pogledu nacionalno-konstitutivni narod. Za povezujočo silo jugoslovanske državne skupnosti in izvir državne suverenosti, se pravi javne prisilne oblasti v zvezi in republikah sta razglašeni oblast in samoupravljanje delavskega razreda in delovnih ljudi, zagotovitev enakopravnosti narodov in narodnosti bodi v zvezi državi ali republikam pa je podana v njuni hkrati kakovosti socialistične in samoupravne demokratične skupnosti, katere nosilci so delovni ljudje in občanje upoštevati tudi v njihovi kolektivni nacionalni povezanosti in pojmu enakopravnih narodov in narodnosti.

Najbolj jasno izražene pravine republike v Sloveniji

Menim zato, da najbolj jasno izraža vse našete določujoče pravine republike v naši ustavi ureditve opredelitev SR Slovenije v 1. odst. predloga XXV. amandmaja k njeni ustavi, kjer je rečeno, da je država, ki temelji na suverenosti slovenskega naroda in na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi in socialistična samoupravna demokratična skupnost delovnih ljudi in občanov, slovenskega naroda ter italijanske in madžarske narodnosti.

Gotovo je namreč suverenost slovenskega naroda konstitutivna prvina državstvom naše republike, pa tudi SFR Jugoslavije, v tem smislu, da določa ta kategorija ozemeljsko razsežnost republike Slovenije in v njo tudi SFRJ, pa tudi osnovno funkcionalno naravnost njenega državnega in samoupravnega družbenega mehanizma, pri čemer sta oblast in vseh delovnih ljudi na njenem ozemlju hkrati poročito za enakopravnost in svobodo slovenskega naroda ter italijanske in madžarske narodnosti, naseljenih na njenem ozemlju. Vse to potem hkrati ustvarja

iz SR Slovenije socialistično samoupravno demokratično skupnost delovnih ljudi in občanov, slovenskega naroda ter italijanske in madžarske narodnosti.

Res je sicer, da se nekoliko razhajajo formulacije odnosa republiške državstvom in nacionalne suverenosti in osnutkih amandmajev k ustavam drugih naših socialističnih republik z našo, ker izhajajo iz specifičnosti nacionalne sestave svojega prebivalstva. Povezanost republiške državstvom z nacionalno suverenostjo večinskega naroda izražata npr. makedonska in hrvaška verzija tako, da prva opredeljuje socialistično republiko makedonskega naroda in državno narodnosti in etničnih skupin v njej, druga pa SR Hrvatsko kot suvereno nacionalno državo hrvaškega naroda, državo, srbskega naroda in etničnih skupin v njej, kar v njej žive, k čemur obe besedili dodajata, da je takšna država utemeljena na suverenosti naroda (pri čemer utegre biti ta beseda v svoji dvosmiselnosti morda interpretirana tudi v pomenu alijudstvom) in na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi ter socialistična samoupravna demokratična skupnost delovnih ljudi in občanov, makedonskega in z njim enakopravnih narodnosti in etničnih skupine, oziroma v hrvaški verziji — enakopravnih narodov in narodnosti.

Republiška državstvom in nacionalna suverenost v drugih republikah

Značilno za bosensko-hercegovaško verzijo je, da se izogiba vprašanju enotne nacionalne suverenosti kot konstitutivne posebnosti republike, kar je glede na posebno nacionalno diferenciranost tamosnjega prebivalstva razumljivo. Zato jo v njeni državni lastnosti enostavno opredeljuje kot skupno državo narodov Bosne in Hercegovine — Srbov, Muslimanov in Hrvatov, pripadnikov drugih narodov, narodnosti in etničnih skupin, ki v njej živijo, temelječo na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi in na suverenosti njenih narodov, narodnosti in etničnih skupine.

Se bolj zapletena narodnostna sestava SR Srbije, zlasti ob upoštevanju njenih dveh avtonomnih pokrajin pa je narekovala takšno besedilo osnutka, ustreznega amandmaja: »Socialistična republika Srbija je država, temelječa na suverenosti naroda in na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi ter socialistična samoupravna demokratična skupnost delovnih ljudi in občanov in enakopravnih narodov in narodnosti, čemur sledi še opredelitev obeh avtonomnih pokrajin, povzeta iz XX. amandmaja k zvezni ustavi.

Solidarnost in oblast – poroka pravic

Mislim, da že te sumarne navedbe zasledijo izpričujejo, da so razlike v opredelitvi republiške državstvom v zvezi z idejo nacionalne suverenosti kot najvišjega izraza narodovne politične samopredstavitve pogojene v različnih zgodovinskih nastalih in določenih situacijah in v tem pogledu bolj faktografsko opisane kot idejno konstitutivne narave. Naele nacionalne suverenosti večinskega naroda v meji republike ima v glavnem zgodovinsko pomembnost, kolikor določa ozemeljski obseg posamezne republike, kot prvina republiške socialistične samoupravne demokratične skupnosti pa pomeni spoštovanje nacionalne enakopravnosti vseh narodov in narodnosti na ozemlju republike, izražene v njihovih suverenih pravicah. Porok teh pravic in njihove razumne medsebojne mere pa morata biti solidarnost in tudi oblast delavskega razreda in vseh delovnih ljudi tako v meji posamezne republike kot celotne Jugoslavije.

GORAZD KUSEJ

(Nadaljevanje s 13. strani)

in je vprašanje, če bo trboveljski, Cementar se bo sicer kopal, ampak bo imel zato nižjo plačo. Podjetja brezskrbno trošijo, povzročajo prekoračitve, sprejemajo kakršnokoli kredit, kar je v dobri meri pokrito z inflacijo in se take prekoračitve v enem ali dveh letih izplačajo.

KAVČIČ: Odločili smo se za novo kvaliteto in se umikamo s področja kreditiranja gradbenih storitev, gradbenega dela investicije. Tako bomo investitorje prisilili na čim bolj racionalne investicije.

SIMONČIČ: Tu se bomo soočili z velikimi problemi.

DELO: Ali lahko banka vpliva na tehnološko integracijo in na kadrovske stanje?

JAMAR: Banka lahko za svoj kredit postavi kot pogoj določene vodstvene kadre pri izvajanju investicij. To smo pri Bernardinu že zapisali, skupaj z Mednarodno banko. Zlasti za investicijsko grupo ima banka popolno možnost, da lahko vpliva na izbor strokovnega kadra.

KAVČIČ: To ni tako enostavno vprašanje. Vprašanje je realno, odgovor je pa težak.

SIMONČIČ: Kako je s to zahtevo, če jo sočutimo s samoupravnimi odločitvami v proizvodnem procesu, ki si jih banka ne bi smela prilastiti?

JAMAR: Lahko.

SIMONČIČ: Seveda lahko, samo v praksi je koncentracija odločitev vedno v banki, zaradi česar smo najbolj deležni kritike.

Slovenska ali ljubljanska banka

DELO: Ko je nastala Ljubljanska banka, je bilo slišati pripombe, da ste zdaj samo še z imenom potrdili tisto, kar v resnici ste. Formalno ste slovenska banka, v resnici pa ljubljanska. Formalno ste banka, ki naj skrbi za usodo celotnega slovenskega gospodarstva, zlasti za usodo bazične industrije, za usodo starih industrijskih centrov, v resnici pa se grede trgovino, gostinstvo, itd. Hkrati je slišati očitke, da je banka izrazito lokalno usmerjena samo na nekatera območja in področja.

Tu vprašanje je prisotno in iz njega izhaja kup resnic in neresnic, zabod in zmot upov in morda tudi kakšne upravičene kritike.

KAVČIČ: Spremenili smo naslov po težki zunanji afirmaciji, ki je skozi prejšnji naslov nismo mogli dobiti. Prej smo se imenovali Kreditna banka in hranilnica Ljubljana. Preden je tuje to spregovorilo, si je trikrat zlomil jezik, nazadnje je slišati, da gre za hranilnico v Domžalah.

DELO: Saj ne gre za ime, gre za usmerjenost.

KAVČIČ: Kdor pa si je hotel vzeti nekaj časa in pogledal v naša poročila, se lahko prepriča, da vsa geografska področja posamič in skupaj vedno dobijo takšno mesto Ljubljana.

JAMAR: V letih 1969 do avgusta 1971 (potem pa nismo več dosti odobraval) so bili odobreni naslednji krediti 12 slovenskih regijam: osrednje slovenska, to je Ljubljana in okolica je dobila 985 milijonov, obmorska 773, primorska 294, zgornjesavska 265, zasavska 45, savinjska 767, spodnjesavska 18, podravska 231, zgornjesavska 199, pomurska 238, kočevska 66, dolenska 146. Vsaka od regij je dobila pomembno število. Če vzamemo, da ima Ljubljana od 5000 milijard 1000 milijard odpadne nanjo samo 25 odstotkov. Tako ne more biti govora o pretirani koncentraciji sredstev na ljubljanskem območju.

DELO: Kaj pa očitke, da vlagate samo na nekatera območja?

JAMAR: Banka je vlagala predvsem v industrijo, promet, trgovino in gostinstvo ter delno kmetijstvo. To je tudi razumljivo. V letu 1971 smo v industrijo vložili 26,2, v kmetijstvo 4,3, v promet 15,1, v trgovino in gostinstvo pa 41,1 odstotka poделjenih kreditov. Trgovina in gostinstvo sta močna in smo v ti dve dejavnosti precej vlagali. Trgovina je postala pomembna akumulativna dejavnost. Najbrž pa bomo v bodoče v trgovino manj vlagali, ker tudi potrebe niso tako velike.

DELO: Pomeni, da v glavnem zavržate naše očitke?

JAMAR: Ne, ne. Mi samo pojasnjujemo, čeprav ne trdimo, da je bila struktura investicij najboljša.

Strah pred integracijo

DELO: Kako komentirate bojazen nekaterih slovenskih območij, ko gre za vašo željo po integraciji slovenskih bank, pa oni vztrajajo, da bi to pomenilo siromašenje. Slišati je približno take pomisleke: Zdjaj naša domača banka zelo elastično pomaga domačim podjetjem, ko bo prišla Ljubljanska banka, bo tega konec. Pazite, kaj delate.

KAVČIČ: Tu ni kaj teoretizirati, Gre za dejstva, po katerih se je treba ozreti in napraviti oceno. Nekaj integracij smo že opravili. Za zdaj se nimamo pojavov, da bi se te banke želele dezintegrirati, niti ne tisti, ki so na našo banko vezani. Integrirali smo že veliko, saj so zunaj nas samo še tri banke v Sloveniji. Po naših medsebojnih normah banke ne izgubijo, ampak lahko samo pridobijo.

DELO: Kako pa gledate na ideje, da je treba razmisлити tudi o reorganizaciji Ljubljanske banke v skladu s policentričnim?

KAVČIČ: Na reorganizaciji se zelo aktivno trudimo. Potrebna nam je čim hitrejša liberalizacija in decentralizacija, seveda ob ustreznem usmerjanju, ki ga moramo zavarovati z notranjimi akti.

DELO: Se ne bi moglo integrirati tako, da bi proti severovzhodu sedež prenesli?

KAVČIČ: Provocirajte, kolikor želite, ampak mi nismo bili akterji integracije Celjske banke.

DELO: S čim utemeljuate pojav, da so na eni strani obstajale v Sloveniji banke, ki niso želele priti k vam, na drugi pa so banke, ki mogoče žele priti k vam, pa jim nekateri ne dajo.

KAVČIČ: Mi ne poznamo nobene, ki bi želela priti k nam, pa ji kdo ne da. Sporna je Mariborska banka in tam je zelo enotno stališče banke in vseh tistih dejavnikov zunaj nje.

DELO: Ni bilo tako enotno.

KAVČIČ: Mi pa poznamo kot enotnega.

DELO: Pisali smo, da v Mariboru poteka zelo ostre razprave okrog tega, ali k Ljubljanski banki ali ne.

Njihov pomislek: Zdjaj lahko izplačujejo svoje osebne dohodke, jutri pod Ljubljansko banko pa je vprašanje.

KAVČIČ: To je demagogija. Pri nas je danes še vsak dobil mesečne osebne dohodke.

SIMONČIČ: Take integracije, ki bi bile formalno speljane, niso potrebne. Če pogledamo, kakšen je danes odnos banke kot celote do posameznih poslovnih enot, potem je jasno, da te banke nimajo kaj izgubiti, ker je eden od osnovnih principov, da poslujejo v okviru lastnih sredstev, so poslovno popolnoma samostojne s tem, da morajo sprejemati in se držati tiste poslovne politike, ki bo vedno bolj postajala sporazum oziroma dogovor ustanoviteljev banke o tem, kako bodo uresničevali svoje skupne interese in cilje. Mariborska rešja se mora v ta koncept tudi vključiti.

„Švicarska banka“

DELO: Kako premagujete regionalno zaprtost v Jugoslaviji?

KAVČIČ: Mi jo premagujemo tako, da se širimo po vsej Jugoslaviji. Nas jemljejo v Jugoslaviji kot švicarsko banko. To ni naša zasluga, to je stvar slovenskega imena, zaupanja, solidnosti. To je kapital, ki ga moramo v Jugoslaviji čim hitreje širiti.

DELO: Zakaj pa se v Sloveniji ne pojavlja več jugoslovanskih bank?

KAVČIČ: To se tudi mi sprašujemo in, objektivno povedano, včasih bi nam bila ta konkurenca potrebna.

DELO: Kako se je Ljubljanska banka vključila v mednarodne finančne tokove?

KANDUS: Ljubljanska banka sledi svojim komitentom. V zgodovini razvoja te banke se je dostikrat zgodilo, da je capljala na repu. V zadnjih letih pa smo pripeljali Ljubljansko banko glede na posle na mednarodnem področju na mesto druge najmočnejše banke v Jugoslaviji. Naš promet na tem področju bo imel letos obseg 700 milijonov dolarjev v obe smeri in se narašča.

DELO: Kaj pa udeležba tujeje kapitala? Koliko takih poslov gre preko Ljubljanske banke?

KANDUS: Preko Ljubljanske banke je šlo 11 takih podjetij; obdelujemo jih 12. Udeležba pri kapitalu je v razmerju 49:51 ali pa še več v korist jugoslovanskega partnerja.

DELO: Ali zanimanje za vlaganje tujeje kapitala popušča zaradi naše nestabilnosti?

KANDUS: Ne bi rekel. Zadnje dopolnitve predpisov so malo pomagale. V glavnem pa je naša zasluga, da imamo take komitente, ki so za tujeje zanimivi.

Kako pokriti devizni primanjkljaj

DELO: Slovenija ima okrog 300 milijonov dolarjev deviznega primanjkljaja. Zanimivo bi bilo vedeti, kaj Ljubljanska banka k temu prispeva, da bi se ta devizni primanjkljaj pokrili?

KANDUS: Prvič je vprašanje, ali je v Jugoslaviji sploh umestno razčlenjevati zunanjetrgovinske bilance po republikah. Da pa ne bi ostali pasivni, je naša izrazita orientacija, naj Ljubljanska banka v prihodnjih letih da prednost tistim investicijam, ki povečajo neto izvoz. V kratkoročni politiki, v obratnih sredstvih pa velja danes delovni motto, da dajemo prednost kreditom za izvoz, kreditom za pripravo materiala za izvoz in za zaloge za izvoz. Ta politika je jasno začrtana.

KAVČIČ: Omenili ste 300 milijonov dolarjev deviznega primanjkljaja. To je približno tako — tulil z volkovi. Slovensko uvozno gospodarstvo je spretno izkoristilo jugoslovanski instrumentarij in to je prehodnega značaja, dokler se ne bodo odgovorni organi zagnali in našli ustreznejši zunanjetrgovinski režim.

METOD BRAJER: Potem pa je tu še posebnost strukture naše industrije na Slovenskem, ki je izrazit uvoznik surovin in repromateriala.

DELO: Samo te strukture najbrž v skladu s jugoslovanskim interesom ne bi smeli obdržati take, kakršna je.

KAVČIČ: Smo hitro prisiljeni spreminjati to usmeritev.

DELO: Mislimo, da na tem področju včasih tudi prebistvo delamo. Samo to je spet vprašanje izkoriščanja trenutnega položaja, kot najbrž v avtomobilski industriji?

KAVČIČ: Izkušnje so pokazale, da se bodo ta podjetja jutri spet preusmerila. Če se lahko, ni nobene škode. Izkoristiti so konjunkturo. Kdor ne bo hotel umreti, bo jutri moral najti rešitev. Na to ne smemo tako tragično gledati.

KANDUS: Pri nas niso problematična tista podjetja, ki recimo delajo avtomobile ali hladilnike. Jutri bodo delala kaj drugega.

BRAJER: Poleg iznajdljivosti naših je tudi želja inozemskih partnerjev, da imajo tu svoj trg.

KAVČIČ: K temu, kar je Kandus povedal, je treba dodati še en element, to je, devizni režim. Če ne bomo v takem položaju, kot smo danes, ko so s tem zaprtim deviznim režimom zaprti tudi naše akcije.

DELO: Se pravi, da bi vam ustrezal prost devizni trg?

KAVČIČ: Mi smo sposobni vse tisto sprejeti, kar Jugoslavija lahko prenese.

DELO: Kako se pripravljate na uresničevanje ustavnih dopolnil? Podatki so, da komaj s 14 odstotkov sredstev razpolaga gospodarstvo, z vsem ostalim pa drugi, torej proizvajalci nimajo kaj dosti besede pri razpolaganju s sredstvi, ker je to koncentrirano največ v bankah, ki so odločilni center gospodarske moči. Politično se to kaže, da se nasproti delavskemu razredu oblikuje posebej sloj tehnokracije in birokracije, katerega zasloba je prav ta finančna moč. In da je zdaj treba to spreminjati, kar naj bi ustavni amandmaji storili.

KAVČIČ: Težišče tega napada je prosluli kreditni odbor. Kreditni odbor je tista institucija, ki je tu najbolj sporna. Iz dialogov, ki smo jih uspeli imeti v preteklem obdobju, in po raznih nastopih, je videti, da je temu tako. Vendar ta institucija stoji na zakonu o bankah in kreditnih poslih, v banki smo zlasti danes, na tej stopnji, še daleč od tega, da bi bili še kaj obremenjeni po taki obliki oblasti in smo zelo hvala, če bi se bilo mogoče malo razširiti, da bi se ta odgovornost povsila in prenesla na širše organe. V novih aktih uveljavljamo tako načelo in bomo skušali tudi uveljaviti tako prakso.

DELO: Kaj pa novi zakon o bankah?

KAVČIČ: Ga še ni. To so osnutki, ki na tem področju ne prinašajo nič novega.

SIMONČIČ: Prinašajo samo salomonso rešitev, da o sestavi kreditnega odbora

odloča zbor banke. To pomeni, da se zbor banke prepusti, ali bo sestavljen izključno iz delavcev banke ali bodo v njem tudi predstavniki gospodarstva oziroma, kakšno naj bi bilo razmerje.

DELO: Kako doživljate zelo pogoste očitke, da ste odtujena sfera velike moči?

Občutka odtujenosti ni

SIMONČIČ: Občutka odtujenosti nimamo, ker smo dnevno povezani z gospodarstvom. Osnovni problem je v tem, kako se gleda na odločanje in kdo je sposoben objektivno, koristno in smotno odločati. V praksi bo zelo težko izvedljiv ta osnovni princip in želja, naj bi bil zagotovljen vsaj vpliv zadnjemu delavcu-proizvajalcu.

DELO: Tu je tudi vprašanje, kako bodo sodelovali vlagatelji hranilnih vlog.

SIMONČIČ: Po sedanjih predpilih in po osnutkih novega zakona kakšne večje možnosti ni. Sami iščemo oblike večjega vpliva, ampak učinkovito zagotavljanje odločanja ni in verjetno do tega za zdaj tudi ne bo prišlo.

DELO: Kaj pa teze o banki kot izključnem oziroma še večjem servisu delovnih organizacij?

SIMONČIČ: Prepričan sem, da je banka prej kot svoj servis, Gre samo za vprašanje, kako je ta servis organiziran, na kakšnih principih: ali so to poslovni principi ali principi distribucije ali kakšni drugi princip.

DELO: Gre tudi za vprašanje državnega kapitala?

SIMONČIČ: V tej banki nismo nikdar zagovarjali stališča, da bi moral ta kapital ostati v banki. Včasih bi bilo za njeno prožnost in neodvisnost celo veliko bolje, če tega kapitala ne bi imela. Poudariti moram, da ga prav veliko tudi nima. Mislim, da je sploh velika pomota trditi, da je v banki koncentrirano toliko kapitala. Kapitala je v banki malo. V banki je pa koncentriran toliko denar: to so depoziti, sredstva na računih gospodarskih organizacij, ki za banko niso noben kapital. O kapitalu v banki lahko govorimo samo o tistem delu kreditnega sklada, v katerem je tudi nekaj državnega kapitala.

DELO: V tem vidite poleg pozitivnih želja, da bi se sedanje stanje v banki spremenilo še na boljše, tudi zabode, ki morda odseva ne razumevanje funkcije normalne banke?

SIMONČIČ: Mislim, da so ustavna dopolnila za razčlenjevanje problemov bančnega absolutno izredno koristna. Zlasti bodo pripomogla k razčiščenju vloge bivših zveznih bank, Mislim, da so upravičene zahteve, da se kapital, ki je bil ustvarjen na privilegiran način, ki je bil tudi administrativno koncentriran, vrne gospodarstvu oziroma da na razpolago republike. Upam, da bodo ustavna dopolnila prispevala k temu razčiščenju. Napak pa ni bilo vse banke fiktivnosti s takimi odtujenimi centri, ampak je treba realno pogledati strukturo teh bank. Pretežno depoziti na banka niti niso more biti tak odtujen center, ker se je po depozitivni in kreditni funkciji nenehno in vsakodnevno povezana z gospodarstvom, od njega odvisna in odvisna od drugih kategorij deponentov. Mislim, da bo problem odtujenosti precej izgubil na poudarku takrat, ko bo bančni sistem kot celota očiščen balastov, ki so se koncentrirali v bankah v prejšnjih obdobjih.

Skupen jezik z ustavnimi dopolnili

DELO: Kakšne bančne organizacije bi se vi najbolj bal? Kakšna reorganizacija banke bi pomenila bistven korak nazaj od doseženega?

KANDUS: Mogoče je boljše, če ugotovimo, da banka sprejema tako organizacijo, ki je za njeno funkcijo posredniška med tistimi, ki sredstva imajo, in onimi, ki jih rabijo, najboljše. Če ta funkcija narekuje spremembo, ji bomo sledili.

SIMONČIČ: Najbolj bi se bal take reorganizacije bank, ki bi zavirala zobje za zdaj razvite elemente poslovnosti v delovanju bank in ki bi povzročila težko prehodno bariero za nadaljnje poglabljanje samoupravljanja. Mislim pa, da samoupravnemu principu ne bomo mogli postaviti barriere pred določenimi organizacijami, ki v bistvu opravljajo gospodarsko dejavnost. Mislim, da je banka taka organizacija. Mogoče danes še niso dozorili pogoji za to, da bi samoupravni element v bankah prišel močnejše do izraza, prepričan pa sem, da tega elementa ne bo mogoče omejevati, ko bo šel razvoj samoupravljanja naprej.

DELO: Mislite, da bi bila rešitev, da bi recimo skupščina odobrvala letno bilanco ali potrjevala poslovno politiko?

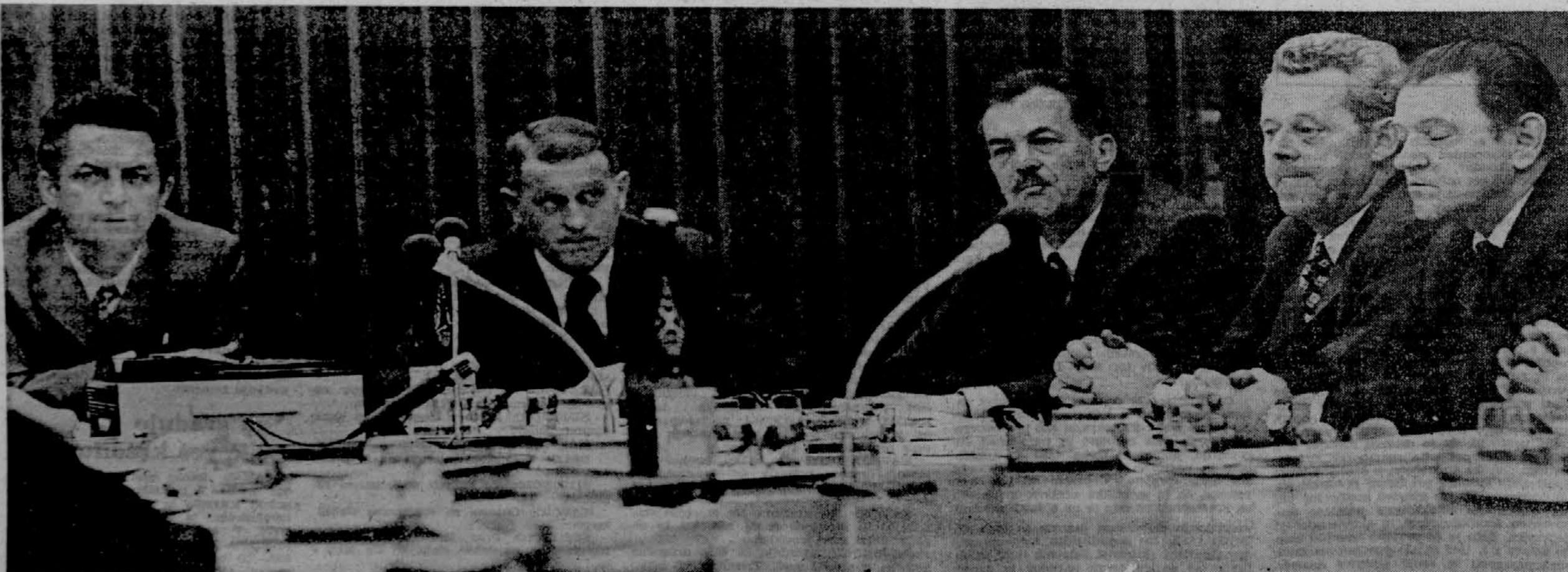
SIMONČIČ: Če se upa, nas to nič ne moti.

DELO: Kaže, da nekatere vendarle moti.

KAVČIČ: Alergični smo, ko nas politiki napadajo in nas nikoli ne vprašajo, kako se ta denar zbere in kdo je vse poklican in odgovoren, da to dela. Oni se pogovarjajo samo o tem, kam se denar da. Ta denar je treba zbrati. Ne pride po sili zakona. Po sili zakona pride najmanjši del.

SIMONČIČ: Tudi ni pravih ocen o dimenzijah. Mogoče smo v bankah sami malo krivi, samo ne moremo biti izjema in dajati svetu kakšno drugo bilanco, kot jo vsi drugi dajejo. Zato tudi izkazujemo 2400 starih milijard bilančne vsote. Če to bilančno vsoto sečrta, ugotovimo, da je bore malo tistih milijard, ki jih lahko banka brez vsakih pogojev plasira. Za politike je videti to neverjetno, ko rečemo, da je milijarda novega kredita za to banko v tej situaciji nesprejemljiva. Če vse to analiziramo, vidite, da ta banka ni taka ekonomska sila, ki vedri in oblači, ampak mora hudičevsko skrbno sprejemati odločitve, da se jutri ne znajde v zelo težavnem položaju.

KAVČIČ: Tu nas proces bomo nedvomno uveljavili. Ugotavljamo, da sova s tempom naše organizacije in v mrežo naših enot vnašamo svežino s to novo orientacijo liberalizacije. Hkrati pa tudi osvobodimo centralo, njene službe za bolj umirjeno konsolidirano organizacijo in usmerjanje politike v Sloveniji. Tako osvobodimo se želimo tudi bolj posvetiti problemom slovenskega razvoja. Hkrati s tem bomo tudi usmerjali svoje podrejene institucije v tako politiko. Mislim, da bomo potem tudi z ustavnimi dopolnili lahko našli 20- lo skupen jezik.

S POGOVORA V LJUBLJANSKI BANKI: od leve na desno: Metod Brajer, Marjan Kandus, Franc Cesar, Ivan Simončič in Niko Kavčič. Foto: Sveto Bistič

Zlom denarne krize

Mojstrovina desetih

Najbogatejši so preuredili valutne tečaje, vsi drugi pa so bili in so „voutu“

•Veliki sporazum•, s katerim je klub desetih v soboto, 18. decembra zvečer, predrl prvo oviro na poti k rešitvi svetovne denarne in trgovinske krize, so v samih partnerkah, članicah te neformalne in vplivne skupine, pozdravili nadvse gostobesedno. »Ne vprašuj,« je rekel ameriški predsednik Nixon, »kdo je pridobil in kdo izgubil; pridobili smo vsi: pridobil je ves svobodni svet.« Prvo navdušenje, ki se je razširilo po bogatejšem delu sveta, zajetem v kompromis, se je docela ujemalo z Nixonovimi besedami. Toda takoj v ponedeljek se je to umaknilo treznemu preračunavanju učinkov, ki jih povzročajo novi valutni tečaji, ter ocenjevanju tega, kaj so v klubu desetih zares dosegli — in česa niso. In to je navsezadnje edino vprašanje, ki je pomembno za ves svet.

S sporazumom o novih razmerjih med valutami se je brez slehernega dvoma temeljito pomaknilo naprej reševanje mednarodne gospodarske krize, ki se je na denarnem območju kazala vsaj že deset let, izredno pa se je zaostriala letos. Tudi značaj in doseg sporazuma je najlažje oceniti, če se zdaj spomnimo, kaj je krizo pravzaprav povzročilo.

Izražala se je, če opazujemo daljše razdobje, predvsem v naslednjem. Mednarodni denarni sistem, zgrajen leta 1944 v Bretton Woodsu, je slonel na dolarju, ki ga je lahko sleherna tujca vlada ali centralna banka zamenjala v ameriški državi zakladnici v zlatu; to je zagotavljala ameriška vlada. To se pravi, da so bili zlati dolar in funt, pozneje pa čedalje bolj samo dolar, edini pravi mednarodni denar. Zaradi tako monopolnega položaja dolarja je ameriška vlada z emisijo svojega denarja lahko financirala svojo mednarodno in celo svojo notranjo politiko, saj so vse druge države, ki so bile vključene v sistem, hočeš ali nečeš morale podpirati dolar, kadar se je majal. Majal pa se je v zadnjem času vse pogostje.

Padec mita o ameriški storilnosti

Majal se je predvsem zato, ker so Združene države inflacijske financirale zlasti dve veliki mednarodni akciji: vojno v Vietnamu in investicijski prodor svojega kapitala v zahodno Evropo, Kanado, Latinsko Ameriko in nekatere dele Azije in Afrike. Vse to je bilo v dolžni meri omogočeno zato, ker je bil dolar vrednost toliko kot zlati. Toda pod takšno zunanjo pomoč so se razmerja sil znotraj zahodnega kroga držav spreminjala. To je najjasneje razvidno iz naslednjega. V letu 1950 je skupni letni bruto proizvod zahodne Evrope ustrežal 65 odstotkom tedanjega ameriškega bruto proizvoda. V letu 1960 je zahodnoevropski ustrežal 70 odstotkom ameriškega. V letu 1970 pa je zahodnoevropski bruto proizvod dosegel že 77 odstotkov ameriškega.

ZDA so financirale svojo politiko z dolarjem tako, da so imele v zadnjih letih naslednje salde v svoji plačilni bilanci: leta 1967 primanjkljaj 3,7 milijarde dolarjev; leta 1968 presežek 1,6 milijarde; leta 1969 presežek 2,7 milijarde; sledil je oster padec v letu 1970 k primanjkljaju 10,7 milijarde; letos pa bi primanjkljaj do konca leta dosegel 23,2 milijarde dolarjev, če bi se nadaljevalo gibanje iz prvega polletja 1971. V tretjem četrtletju se je stvar še bolj zaostriala: od začetka julija do konca septembra je znašal tekoči plačilni primanjkljaj cele 12,1 milijarde dolarjev.

To je bilo v kratkoročnem smislu sila nevarno. Toda za navidez kratkoročnem nevarnostem se je skrivalo drugo, dolgoročno, ki je jasno pričalo, kako in zakaj ZDA izgubljajo nedotakljivo vodilno vlogo v svetovnem denarnem sistemu.

Podoba velikega kompromisa

Novi tečaji glavnih svetovnih valut v razmerju do dolara

Država	Valuta	Denarni enot za 1 USD dolar	Sprememba tečaja za 1 USD dolar
ZDA	dolar (\$)	1	— 7,895
ZR Nemčija	marka (DM)	3,223	+ 4,61
Nizozemska	gulden (fl)	3,245	+ 2,76
Belgija	frank (Bfr)	44,21	+ 2,76
Vel. Britanija	funt (£stg)	1,181	nespremenjeno
Italija	lira (Lit)	581,5	— 1,00
Francija	frank (Fr)	5,116	nespremenjeno
Svedska	krona (Sk)	4,813	— 1,00
Švica	frank (Sfr)	3,84	+ 4,61
Japonska	jen (Y)	308,—	+ 7,66

Libija

Obraz neke revolucije

Kako pobrati čim več iz široke struge „črnega zlata“?

Ko se na Tripoli poveže večer, se na desetinah trgovskih ladij, tankerjev in kontejnerskih ladij, ki so v vseh koncev sveta nagnetle semkaj, da bi napolnile svoje trupe s tovari »črnega zlata«, živalskih kož in oliv, prižgejo pisane mavrice luči. Sredi posamičnih galebkih krikov se k obali kradajo pridruženji zvoki glasbe. Toda obala, s svojimi čudovitimi sprehajališči pod drevedni palom, s svojo belo kamnito ograjo, ki se vije tič nad morskim valovanjem, s svojo staro trdnjavo in z ozkimi sredozemskimi uličicami, je samotna in zdolgočasna legla v spanec. Mornarjev ni. Ostali so na svojih plavajočih domovih.

Mornarjev ni na obalo, četudi se jim vabljivo ponuja z vsem svojim sredozemskim šarmom. Ni jih, ker na obali ne bi našli tega, o čemer sanja vsak mornar med svojim pustim potovanjem po tisočih morskimi milijami morskim prostranstvom: prijetno domače pristanjski lokalček, kjer se ogreje z nekaj vročimi kapljicami, z nekaj božajočimi zvoki glasbe, z nekaj omamnimi ritmi plesa in z nekaj poltinitimi objemi dekle.

Tripoljska obala vsega tega nima. Na sprehajališčih na večer ne zaživi življenja sredozemskih korzo, na ograjo se ne naslanjajo stare morske grče in po stopnicah, ki se spuščajo nizdol do morskih pečin, posejanih z razpadajočimi in gnitimi ribskimi barkami, ne posedajo mladi zaljubljeni. Videti je samo nekaj osamljenih ljudi, ki hitijo v kino ali v džamijo — kajti Tripoli nima enega samega gledališča, restavracije, nočnega kluba, plesišča — in nekaj psov, ki sem ter tja napolnijo veliko tišino s svojimi lajem.

Tudi to je obraz tiste revolucije, o kateri je libijski predsednik Gaddafi rekel, da spopada na vsa področja, da je v mislih in duhovih, po poljih, ulicah, povsod.

Sicer pa ima ta revolucija veliko obrazov. In treba jih je odkrivati povsod, po ulicah in poljih, po mislih in duhovih ljudi, ki jih je sem iz jalovih puščavskih sipin prignil blesk črnega zlata.

Libijska revolucija ima po tripoljskih ulicah — razkopan obraz. Ko je po nekem deževju polkovnik Gaddafi nabral med sprejemom po mestu na svoje vojaške skornje blato, ki se je razlivalo po ulicah brez ka-

naizacije, je rekel mestnim oblastem: »Na voljo imate vse državne sklade. Zgradite kanalizacijo, odtočne kanale, spravite z ulice blato.« V hipni vni so ulice razkopali. Zdalj se nekaj časa zvejavilo jakri čakajo na kanalizacijske cevi. Dokler ne pride novo deževje.

Tripoljske ulice imajo tudi — prazen obraz. Številne trgovčnice, ki jih je svojčas z najrazličnejšo kramo z vsega sveta napolnilo tistih 30.000 Italijanov, ki jih je Gaddafi pred dobrim letom izgnal iz Libije, so zdaj puste in zamenjane. Njihovi lastniki so postali preprosti Libijci, ki so še včeraj s svojimi kamelami in šotori potovali od oaze do oaze po libijski puščavi. Zdalj so se nenadoma znašli pred bogato obloženo mizo in ne vedo, kaj naj najprej vzamejo.

Običajno so vzeli najprej tisto, kar se je na mizi najbolj bleščalo — čudovite igrače, ki jim jih je ponujala tehnična civilizacija. Kupili so si transistore, televizorje, avtomobile. Še celo v Garlanu, kakih 100 kilometrov južno od Tripolija, kjer še zdaj živijo ljudje po brlogih in luknjah, skopanih v pečino, je videti televizijske antene. Pred zasilnimi barakami na obronkih Tripolija, zbitih iz nekaj desk in pločevine, pa je videti parkirane mercedesne in opelje. Od dobrih 300.000 tripoljskih prebivalcev jih ima več kot 100.000 avtomobile. Ne fička, spačka, renaulta ali kaj drugega — manjšega.

Vse to so sledovi, ki jih pušča za sabo široka struga črnega zlata, nafte, s katero je prepoljena drugače tako revna libijska zemlja. Libijski zemljevid je razsekan v mo-

Na nasprotni strani fronte pa se je oblikovala ameriška pozicija.

ZAHTEVE ZDA:

● preurediti valutne tečaje, toda brez devalvacije dolarja; kratka, izdatno devalvirati zahodnoevropske valute, zlasti marko, in japonski jen;

● znižati trgovinske pregrade, ki so napoti plasmaju ameriškega blaga, zlasti gibljivo dodatno takso, ki jo pobira Evropska gospodarska skupnost ob uvozu tujih kmetijskih pridelkov na svoj trg;

● znova razdeliti »skupne vojaške stroške« (zlasti za NATO) med zaveznike; toda tako, da bodo ZDA prevzele sorazmerno manj bremen, zahodna Evropa in Japonska pa več.

Ko sta bili pogajalni poziciji dveh glavnih partnerjev tako zgrajeni, je dolge tedne sledilo težko, mučno taktiziranje. Zahodna Evropa je najprej skušala zgraditi jedro svojega odgovora znotraj Evropske gospodarske skupnosti, a se ji to zaradi nasprotij med Parizom in Bonnom ni posrečilo. Potem se je Velika Britanija z znanim parlamentarnim glasovanjem dokončno odločila za vstop v EGS. Postalo je jasno, da na zahodnoevropski strani ne nastopa več predvsem Sesterica, marveč dejansko že desetica. Japonska, ki bi bila morala med vsemi ameriškimi partnerji najbolj revalvirati svoj denar, se je nekajkrat soočila z Američani na najvišji vladni ravni, vmes pa se je posvetovala in se skušala uskladiti z EGS. Na nasprotni strani pa so Američani napenjali lok do skrajnosti in njihov finančni minister John Connally je gnil vso reč tako daleč, da so ga jeli ostro grajati celo sami ameriški poslovni krogi. Med vsem tem sta se fronti pogajalcev nekajkrat srečali na sestankih v klubu desetiha. Toda nihče ni hotel popustiti.

Deus ex machina: politika

Tedaj je, kakor kaže, seglo vmes nekaj drugega.

Ameriški predsednik Nixon je bil že prej napovedal svoj obisk na Kitajskem; med monetarno krizo pa se je dogovoril tudi za obisk v Moskvi. Postalo je jasno, da bodo na teh dveh srečanjih tri svetovne sile velikanke resno odmerile in vzajemno ocenile svoje moči. Spričo tega si ZDA niso več mogle privoščiti nebrzdanega stopnjevanja napetosti s svojimi zavezniki. Nixon je zato napovedal pravo serijo sestankov z zavezniki: voditelji s kanadskim premierom Trudeaujem, francoskim predsednikom Pompidoujem, britanskim premierom Heathom, zahodnonemškim kancelierom Brandtom in predsednikom japonske

vlade Satom. Gospodarskih zadev tu ni mogel pustiti ob strani: za njihovo podporo je moral plačati nekakšno ceno. In to je bil prvi dejavnik, ki je vplival na ameriško pozicijo.

Drugi dejavnik je bila zagata, ki je nastala v sami krizi. ZDA s svojim avgustovskim udarcem niso nameravale blokirati stvarit; nasprotno, pognati so jih hotele v reševanje. Zgodilo pa se je, da same očitno niso bile več dovolj krepke, da bi se lahko diktirale rešitve, zavezniki pa tudi niso bili dovolj trdni in enotni, da bi lahko izsilili svojo. Zato je reševanje običajno na mrtvi točki.

Tretji dejavnik pa je bila najbrž sama narava krize, ki je jela čedalje očitneje groziti z upadanjem tempa gospodarske dejavnosti, nemara z recesijo in potem s hudimi socialnimi in političnimi nepetostmi, ki bi iz vsega tega nujno vznikile. Takšnih nepetosti pa si najbrž niso želele v svojem tabornu niti same ZDA.

Ti trije poglavitni mednarodni dejavniki — bilo pa je še več drugih — so po vsem videzu prispevali k temu, da se v Washingtonu najprej omehčali v zvezi s tem, kako naj bi se lotevali posameznih zahtev. Združene države so namreč ves čas terjale, da bi morali v enem zamahu, z enim samim svežnjem sporazumov rešiti vse: valutne tečaje, trgovinske odnose in prerazdelitev vojaških bremen. Nekje proti koncu novembra pa so privolile v predlog, naj bi najprej uredili najbolj pereče reči — preuredili valutne tečaje. Trgovine in vojaških stroškov pa naj bi se — in se najbrž tudi bodo — lotili takoj nato.

Toda to »popuščanje« se ni zadostovalo. Tudi v samem valutnem vozu se je skrivalo nič koliko trnja. Zahodna Evropa in Japonska sta bili pripravljene revalvirati, če bi ZDA devalvirale dolar. ZDA pa so dolgo terjale enostransko akcijo.

Nekje proti koncu novembra pa so si premislile.

Connallyjev „trik“

Morda je bil to pogajalski trik, morda tudi ne — a na sestanku kluba desetiha, ki je bil 3. in 4. decembra v Rimu, je John Connally izpeljal svoj znameniti »prijem jiu-jitssai«. Francoski finančni minister Valéry Giscard d'Estaing ga je med razpravo o preureditvi tečajev po dolgem obotavljanju naravnost vprašal: »In koliko so pripravljene prispevati Združene države?«

Tedaj se je predsedujoči Connally pretegnil po stolu in mirno rekel: »To prepuščam vam. Bi radi osem, devet, deset odstotkov? No, kako bi vam bilo všeč deset?«

Zahodna Evropa je ostala brez sape, Japonska tudi.

Počakati je bilo treba do konklave v petek in soboto. Podrobnosti kompromisa so znane. In kaj je njegova glavna vsebina?

ZDA so dale naslednje glavne koncesije:

● devalvirale so dolar;

● ukinile so dodatno takso na uvoz;

● privolile so, da budo o trgovini in vojaških stroških razpravljati pozneje.

Zahodna Evropa, Kanada in Japonska pa so popustile takole:

● v skupnem povprečju so revalvirale svoje valute v razmerju do dolarja kar za 12 odstotkov;

● sprijaznile so se s tem, da dolarje še nekaj časa ne bo mogoče menjati v zlati, in so tako dejansko pogoltnile devalvacijo vsega dolarskega dela svojih monetarnih rezerv;

● sprejele so razširitev anihajnega pasu, v katerem se sme tekoča cena valut gibati okrog uradnega tečaja, z 1 na 2,25 odstotka;

● praktično so z vsem tem zagotovile Združenim državam, da se bo njihova plačilna bilanca (po stanju iz 1970) izboljšala približno za 9 milijard dolarjev letno in da se bo v Ameriki izdatno pospešila gospodarska dejavnost.

Nerešeno pa je ostalo tole:

● Niso dogradili trdnjega temelja za bodoči svetovni denarni sistem, kjer bi bil dolar samo še prvi med enakimi.

● Odprto je ostalo vprašanje trgovinskih odnosov, zakaj ukinitve ameriške dodatne takse rade mednarodno trgovino le k stanju izpred 15. avgusta. ZDA pa imajo tu velike zahteve do EGS.

● »Skupnih bremen za skupno obrambo« niso preložili tako, kot so želele ZDA; tudi o tem bodo še tekla trda pogajanja.

K monopolu kluba

Tako je bila mednarodna denarno-trgovinska kriza strta: vsaj na delu fronte in vsaj za nekatere. Toda rešitev, ki je zares prava mojstrovina večstranskega kompromisa — če jo seveda opazujemo s stališča desetih udeležencev svetovne desetiha, ki so članice kluba, razpolaga z 72 odstotki bruto proizvoda, kar ga imajo vse članice mednarodnega denarnega sklada skupaj. In teh članice je 118. To se pravi, da je ostalo ob rešitvi enako kot ob sprožitvi krize dodela ob strani 108 držav, ki bi bile uradno pristojne reševati te reči in uveljavljati tudi svoje interese. Z njihovega — tudi z našega — stališča je razumljivo, da se ob tem porajajo grenki občutki, ki so dobro znani že iz drugih forumov in iz odločanja o drugih vprašanjih mednarodnega gospodarstva. Ti grenki občutki temeljijo na zelo očitljivih rečeh. Ko so Združene države ivede dodatno takso na uvoz, so jo občutile tudi razvijajoče se države. Njegovi znanci lovale pri ustvarjanju vzrokov za povodov zanj; in v okroglih 450 milijonih dolarjev čistega dobička, kolikor so jih pobrale ZDA iz takse, je bil precejšen delež odzvet tudi deželah v razvoju. A zdaj, ko so ZDA devalvirale dolar, bodo to hudo občutile tudi dežele v razvoju; zlasti one v Latinski Ameriki, kajti njihov izvoz na ameriški trg bo manj konkurenčen, medtem ko jih bo revalvacija zahodnoevropskih valut in japonske udarila prek uvoza. Podražila bo namreč opremo in stroje za investicije v manj razvitih deželah.

Toda to je navsezadnje druga tema. V krogu razvitih zahodnih dežel se je monopol osamljenega dolarja začel umikati kolektivnemu monopolu mnogih valut. To je korak k demokratizaciji, a s povsem jasno omejenimi dosegi. Za vse tisto, kar bi bilo treba urediti zunaj deseterne kroga in onkraj tega dosega, pa velja še dalje tako imenovani »realizem stvarnih odnosov«.

DUSAN DOLINAR

Portret tedna

Dr. Kurt Waldheim

Njegovo »pravno ime je Vaclavik. Toda to ni njegov problem. To je bil problem generacije njegovih staršev, ki je živel v obdobju, ko češko ali slovaško poreklo ni odpiralo vseh poti nazvorn in je Avstrijem plakirano pripadnost »čistemu nemštvu« narekovala ne samo moda, marveč tudi mati vseh modrosti. Domačijsko šumeče ime »Waldheim«, ki zveni kakor naslov pogrobnega romana po okusu prejšnjega stoletja, je učiteljski družini iz mesteca St. Andree — Wörtern na Spodnjem Avstrijskem morja odprlo pot iz nevidnega, nikjer z zidom obdanega psihološkega geta, v katerem so živeli (in živijo deloma še danes) prišli iz nekdanih avstrovrojskih prostranstov. Kompleks nacionalne inferiornosti je skrivnost matrikater ne navadne avstrijske kariere.

Dr. Kurt Waldheim, ki ga je Varnostni svet OZN prav na njegov 53. rojstni dan določil za generalnega sekretarja svetovne organizacije (četrtga po vrsti), vsekakor ne trpi in ni nikdar trpel na takšnih ali drugačnih kompleksih. Rodil se je že kot diplomat. Njegova samozvest uspešnega diplomata je položena v svetovljansko uravnoteženost, obdaja jo »nameniti« duhovišarje. Sloka pokončnost odmerjene hoje izpričuje zanesljiv stil in gotovost v vsakem položaju in kadar po načinu dunajske visoke družbe malce ponosila v »schönbrunnski« nemščini, je aristokrat od nog do glave. Ko je bil avstrijski zunanji minister, se je marsikomu zadelo, da ta uglašeni kozmopolit nekako ne sodi v družbo robustnih političnih bojnikov konservativnega tabora — bil je konservativen na drugačen, »gospodski« način.

Ze 19-letnemu je profesor na dunajski diplomatski šoli prerokoval veliko bodočnost: »Kdor se že zdaj vede tako kot Waldheim in že zdaj govori o svetovnih problemih s tako lahkotno in natančnostjo in je pri vsem tem še iz Spodnje Avstrije — tako bo še daleč prišel.« Tukrat se je pisalo leto 1937. Diplomatski zadržek je sicer res daleč prišel, toda drugam kot je mislil in kot so mislili — na rusko fronto. V hitrejem Wehrmachtu se je prebil do nadporočnika, dalj ne, vmes je leta 1944 tudi doktoriral. In ko je v letošnji spomlad kandidiral za predsednika republike, je večkrat s poudarkom izjavil, da se kot nemški vojak politično ni nikoli udeleževal, opravljal je samo zapovedane vojaške dolžnosti. Bil je tisti tipični »Avstrijec« v strumni pruski koloni, ki je izražal svoj individualizem z distanco in zločinom korakom.

Neomadeževanost političnega telovnika ga je že v prvih dneh druge avstrijske republike napravila za ataseja v zunanjem ministrstvu na Ballhausplatzu. Tridesetleten je bil odpravnik poslov avstrijskega predstavništva v Parizu, po treh letih pa ga je tedanji ministar, namestnik Bruno Kreisky poklical nazaj na Dunaj. Njegovi znanci sefa personalnega oddelka, ki ga imenovali za »človeka kluba«, razpolaga z 72 odstotki bruto proizvoda, kar ga imajo vse članice mednarodnega denarnega sklada skupaj. In teh članice je 118. To se pravi, da je ostalo ob rešitvi enako kot ob sprožitvi krize dodela ob strani 108 držav, ki bi bile uradno pristojne reševati te reči in uveljavljati tudi svoje interese. Z njihovega — tudi z našega — stališča je razumljivo, da se ob tem porajajo grenki občutki, ki so dobro znani že iz drugih forumov in iz odločanja o drugih vprašanjih mednarodnega gospodarstva. Ti grenki občutki temeljijo na zelo očitljivih rečeh. Ko so Združene države ivede dodatno takso na uvoz, so jo občutile tudi razvijajoče se države. Njegovi znanci lovale pri ustvarjanju vzrokov za povodov zanj; in v okroglih 450 milijonih dolarjev čistega dobička, kolikor so jih pobrale ZDA iz takse, je bil precejšen delež odzvet tudi deželah v razvoju. A zdaj, ko so ZDA devalvirale dolar, bodo to hudo občutile tudi dežele v razvoju; zlasti one v Latinski Ameriki, kajti njihov izvoz na ameriški trg bo manj konkurenčen, medtem ko jih bo revalvacija zahodnoevropskih valut in japonske udarila prek uvoza. Podražila bo namreč opremo in stroje za investicije v manj razvitih deželah.

Toda to je navsezadnje druga tema. V krogu razvitih zahodnih dežel se je monopol osamljenega dolarja začel umikati kolektivnemu monopolu mnogih valut. To je korak k demokratizaciji, a s povsem jasno omejenimi dosegi. Za vse tisto, kar bi bilo treba urediti zunaj deseterne kroga in onkraj tega dosega, pa velja še dalje tako imenovani »realizem stvarnih odnosov«.

Vendar presenečenje ni bilo majhno, ko ga je od volitnega poraza obupana ljudska stranka (ÖVP) kandidirala za predsednika republike. Waldheim je bil premalo notrapolitlično profiliran in njegov nastop ne dovolj »ljudski«, da bi lahko računal na simpatije večine Avstrijev. Res je bil na volitvah (v letošnjem marcu) poražen, toda zanj je glasovalo 2,2 milijona volivcev — malo manj kot polovica. Ta svojevrsten uspeh v neuspehu je bil lep prestižni kapital zanj, ko se je takoj nato vrnil kot veleposlanik v OZN.

Ze dalj časa se je o njem govorilo kot o možnem kandidatu za »prvega državljana svet«. Toda možnosti so postale zares možne šele letos, ko je Burmanec U. Tant po desetletnem bivanju na East Riverju dokončno resigniral. Waldheim se je znašel v družbi z naslednjimi kandidati: Argentincea de Kolsom, Finca Jacobsonom, Cilceana Valdesom in Herrero, Kanadčanom Strongom, Norvežanom Hambrun, Romunom Manescuem, Etiopcem Makonenom, Cejloncem Amersingom in Svedom Jarringom. Očitno je moral Varnostni svet, kajti njegov »predlog« je praktično že izvolitev. Generalni skupščini preostane samo še akimacija. Štirikrat so v strogi tajnosti glasovali, vsakokrat je bilo glasov premalo šele na peti seji, v noči med torkom in sredo, se je nazadnje tudi kitajski predstavnik odločil opustiti svoj veto. Zdal šele je postala razumljiva naglica, s katero je avstrijski zunanji minister Kirchschlager tik pred jenskim parlamentarnimi volitvami razglasil, da njegova država ne bo med zadnjimi, ki bo priznala LR Kitajskos.

Kurt Waldheim je naslednik Trygve Lieja, Daga Hammarskjölda in U. Tanta. Prva dva sta veljala za raktivistar, za politično angažirana človeka, ki sta temu primerno — vsak na svoj način — tudi končala kariero v svetovni organizaciji: Lie je odšel, ker je bil vzhodni blok z njim nezadovoljen, Hammarskjöld je umrl v razbitinah letala, ki je iz nepojasnjenih razlogov med kongosko krizo strmoglavilo v afriške gozdove. U. Tant je v desetih letih svojega delovanja bil predstavnik »stretajega svet«. Toda v navzkrižju interesov velikih sil in v procesu naraščanja jezu med razvitimi in nerazvitimi se je njegova vloga vidno manjšala in zdaj odhaja kot človek, ki nima občutka, da je svoje delo opravil.

Waldheim, predstavnik nevtralne države, ki nikomur nič neče in nikomur nič ne sme, se gotovo podaja v nevarnost, da postane žoga v rokah velikih, človek zvezanih rok, ki mu ne pristoji nobena resna pobuda. Ze prve ure po njegovi izvolitvi so se — posebno v zahodnem svetu — pojavili številni glasovi, ki mu odrekajo politični profil in mu prisojajo kvečjemu sposobnost, skrčiti ogromni birokratski aparat svetovne organizacije in jo izvlčiti iz finančne krize. »Figura iz Lherjaevre opere«, piše stockholmski »Expressen«, novi generalni sekretar je simbol nepomembnosti svetovne organizacije, komentira zahodnonemški radio in za njima povzajajo vsi, ki si OZN predstavljajo kot nekakšno superdžavo.

Gotovo ni naključje, da bo odšel v 38. nadstropje newyorške steklene palače (za 5000 dolarjev mesečne plače) prav »najbolj brezbarvena« od vseh možnih kandidatov. Waldheim je kompromis, vsi so glasovali zanj, ker so prepričani, da ne bo proti nikomur ničesar ukrenil. Toda kaj je navsezadnje generalni sekretar OZN, če ne najvišji administrator vseh njenih 132 članic, »prvi uradnik sveta«? Po izvolitvi je rekel: »Ni napaka OZN, da so problemi ostali nerešeni, marveč napaka njenih članic.« Waldheim se zaveda meja svoje funkcije. Ravnanje generalnega sekretarja je lahko samo rezultat vseh težajev v OZN in v tem smislu bo tudi Waldheim moral biti dober kak njene večine, ki ji je skupna volja po reševanju temeljnih vprašanj sodobnega sveta — vprašanj, ki imajo prednost pred interesi velikih sil. »Ni postal generalni sekretar OZN, da bi predsedoval njenemu umiranju«, je zapisal švicarski tvojdnik. Nevtralnost in samostojnost njegove države, ki zdaj upravičeno proslavlja in spoznava prednosti svojega mednarodnega položaja, mu nedvomno podarja ugled in avtoriteto, ki pa jo bo moral znati izkoristiti. Kako se bo sredi svojih nalog znašel, bo pokazala prihodnost. In stvari, kakršne v svetu so, mu bodo najbrž zagrenile marsikatero uro njegovega newyorškega življenja.

Težko darilo, je vrdilni, ko so ga za rojstni dan posadili na vrh sveta.

SLAVKO FRAS

Slovenci v Berlinu

„Domovina, ne beži...“

Kulturnoumetniška dejavnost slovenskih delavcev v Zahodnem Berlinu

BERLIN, decembra — Dva zahodnoberlinska naslova — Suarezstrasse 11 in Methfesselstrasse 43, vsakebi kakih pet kilometrov, sta zatočišči slovenskih delavcev v zahodnem Berlinu. Koliko da jih je, o tem je slišati različne številke. Tudi o številu Jugoslovanov sploh: po uradnih podatkih nas je vseh skupaj 33.000. Toda to so zaposleni in policijsko prijavljeni Jugoslovani. Sicer govorijo nekateri celo o številki 60.000. Pri Slovencih so ugotovili, da je najmanj 1800, največ 2000. Kakor koli, kadar se zberejo, so dvorane in dvoranice nabito polne.

Bolj kot drugi jugoslovanski delavci se Slovenci zbirajo »organizirano«. Le redko koga od njih mlka v katero izmed 44 jugoslovanskih restavracij ali gostlin v zahodnem Berlinu, »jugoslovanski«, ker si jih je omislil kateri izmed naših podjetnih »domovcev«. Med temi restavracijami so nekatere tudi zelo ugledne, kakor »Novo Skopje« na Kurfürstendammu ali »Bei Petros« na Kantstrasse in druge, kjer dinirajo in supirajo in obujajo spomine na prijetne daljinske počitnice snajboljši krogi. Precej pa je tudi takih, kjer razen čevapčičev in raznih juh in morda dvomljivo »zlatke« ni kaj, kar bi človeka pritegnilo, predvsem neprijetnega ozračja, miru in zanesljivo čistih namiznih prtov. Lastniki niso lastniki, Jugoslovani ne dobi dovoljenja za samostojno obrt. To so dostikrat izkoriščali »spodnajemniki« posameznih zahodnih Berličanov, »slamnatih mož«, ki terjajo za svoje ime masno mesečno najemnino. Ne ena ne druga vrsta »naših« lokalov ne pritegujejo Jugoslovanov ravno množično — ker so predragi ali pa premalo domači.

„Igra ansambel Cestnik“

Dva naslova — dve organizaciji, ki skrbita za naše delavce. Na Suarezstrasse je sedež jugoslovanskega oddelka »Arbeiterwohlfahrt«, socialdemokratske dobrodelne organizacije, ki od leta 1969 oskrbuje poleg turških tudi naše »gostujoče« delavce. Berlinska posvetovalnica je razmeroma zelo velika, vsekakor izmed tujih jugoslovanskih socialnih delavcev ima svojo lastno pisarno in v pomoč so ji še nemški kolegi. Tu se ob uradnih urah kar tiso ljudi. Večinoma prihajajo po pomoč, če se je zataknilo kaj na delovnem mestu ali je kaj narobe s stanovanjem ali če je koga nenadoma zagrabilo domotožje, pa bi rad finančno pomoč za nakup železniške vozovnice. Ko se leto prevesi, prihajajo v množicah po nasvete glede »Lohnsteuerkarte«, dokumenta za določitev davka na dohodek, ki dostikrat pomeni lepe denarce. Delavci plačujejo čez leto namreč nekakšno akontacijo na davek, ob koncu leta pa lahko obračunajo. Vsihih jim vrnejo leta po 600 in več mark, kar je odvisno od podatkov, ki jih delavci navedejo. Davek je odvisen od številca otrok, od oddaljenosti delovnega mesta od stanovanja, od stanovanjskih razmer in marsičesa drugega. Kdor ne ve, zgubi. Pravijo, da je za dohodninski davki ostalo le milijone in milijone mark samo zato, ker tuji delavci niso vedeli, kako je treba obračunati davek. Seveda so v posvetovalnici najbolj poučeni, kako je treba te stvari stredi.

Razumljivo je, da se tu zbirajo tudi morebitne želje po tistem, čemur pravimo vodstvom duhovščine. Tako želje in pobude se tu tudi rojevajo. Kadar gre za Slovence, gre predvsem za celjskega pravika Ivana Zakrajška — »Janeza« mu pravi od Kreuzberga do Zehlendorfa in po vseh drugih berlinskih mestnih okrajih —, ki kot socialni delavec pozna tako rekoč vse naše ljudi in s tem tudi njihove probleme in načrte. Njemu gre zasluga, da so v jugoslovanskem nogometnem in rokometnem društvu v zahodnem Berlinu tudi Slovenci, in on skrbi tudi za to, da bi sčasoma organizirali pri »Arbeiterwohlfahrt« tudi nekaj kulturne dejavnosti.

Za zdaj se snuje pevski zbor, uspešno pa že deluje »Ansambel Cestnik«, skupina slovenskih godbenikov, ki nastopajo na raznih skupnih prireditvah tujih delavcev in ki igrajo tudi za ples ob različnih priložnostih — v jugoslovanskem klubu ali pa tudi v katerem od 170 delavskih domov, ki v njih stanujejo jugoslovanski delavci. »Seže začel« smo, pravi Zakrajšek, »sčasoma pa se bo delo že se razvilo, posebno, če bomo dobili kaj podpore iz tujine.« Pripravljajo že tudi folklorno skupino in tu najbrž ne bo šlo brez pomoči. »Pri gospe Angeli te stvari je lepo tečejo.«

Pri gospe Angeli

Methfesselstrasse 43 v bližini zahodnoberlinskega letališča Tempelhof je naslov »Kolpingove hiše«, modernega poslopja, ki ga je sgrajala katoliška dobrodelna organizacija »Caritas« za tujce delavce. Tu stanuje tudi deset slovenskih delavcev, mladih fantov, ki so si šli zaslužiti podlago za ekstenzijo.

Tu ima svoj glavni stano socialna delavka »Caritas« Angela Kotnik iz Ljubljane. Dobrodušna in materinska deli nasvete vaskomur, ki je v stiski, oskrbuje obubožane družine (prav zdaj jo zaposluje prekmurska družina s šestimi otroki, ki živi v eni sami sobi, med njimi pa sta trenutno brez službe), mimogrede pa pospešuje še slovensko kulturno dejavnost. V Berlin je prišla po posredovanju ljubljanskega škofjskega ordinariata.

Sredstva za »Caritas« prihajajo iz cerkvenega davka, ki ga plačujejo tudi tujci, če se v politični prijavni izjavi izjasnijo kot katoliki, in »Kolpinghaus« je pod duhovnim vodstvom duhovščine. Tu deluje teolog dr. Stajner iz Ljubljane. Trenutno ga zamenjuje mladi mariborski frančiškan Janko Bohar, ki v domu tudi našuje.

Neko soboto sredi decembra je bila med slovensko mašo slovenska poroka. Prišlo je kakih sto ljudi, poslušal Bohokovo izbrano liturgično slovenščino in poročno pridigo.

go, ki je bila polna lepih citatov iz svetovne literature, končala pa se je z znano Minattijevimi pesmijo »Nekoga moraš imeti rad...«. Dva dni prej sta bila mladoporočca skupaj z 19 drugimi jugoslovanskimi pari na civilni poroki v jugoslovanski vojaški misliji — to naše predstavništvo je edino v tujini, ki sme opravljati tudi matične posle.

Razvalina življenja, potem pa še dve nevesti

Okrog Kolpinghaus, gospe Angeli in dr. Stajnerja se je v zadnjem letu zbrala skupina kakih 200 Slovencev, ki se ob sobotnih in nedeljskih večerih »dobivajo« v kletni dvorani doma in plešejo ob glasbi s plošč. Jedro te skupine pa se je začelo tudi umetniško udejstvovati. Najprej je začel vel seveda pevski zbor, ki ga potrebujejo v kapeli, kmalu pa so se lotili tudi igranja in letos poleti je bila že premiera Finžgarjeve »Razvaline življenja«. V Berlinu so imeli dve predstavi, ki ju je obiskalo kakih 500 ljudi, potem pa še pravcato gostovanje v Esslingenu pri Stuttgartu. Predstavo je režiral 24-letni elektrotehnik iz Krškega Franc Lekše, ki se doslej sicer še nikoli ni ukvarjal s »takšnimi stvarmi«, ki pa je po zadržanju prijateljev »odlično« opravil svoj posel. Zdaž je hodi okrog z izvidi ameriške komedije »Zares čuden par« in »Dveh nevest« Cvetka Golarja ter misli, da se bodo lotili rajši slovenske igre, lažja je in ljudem bolj ljubša.

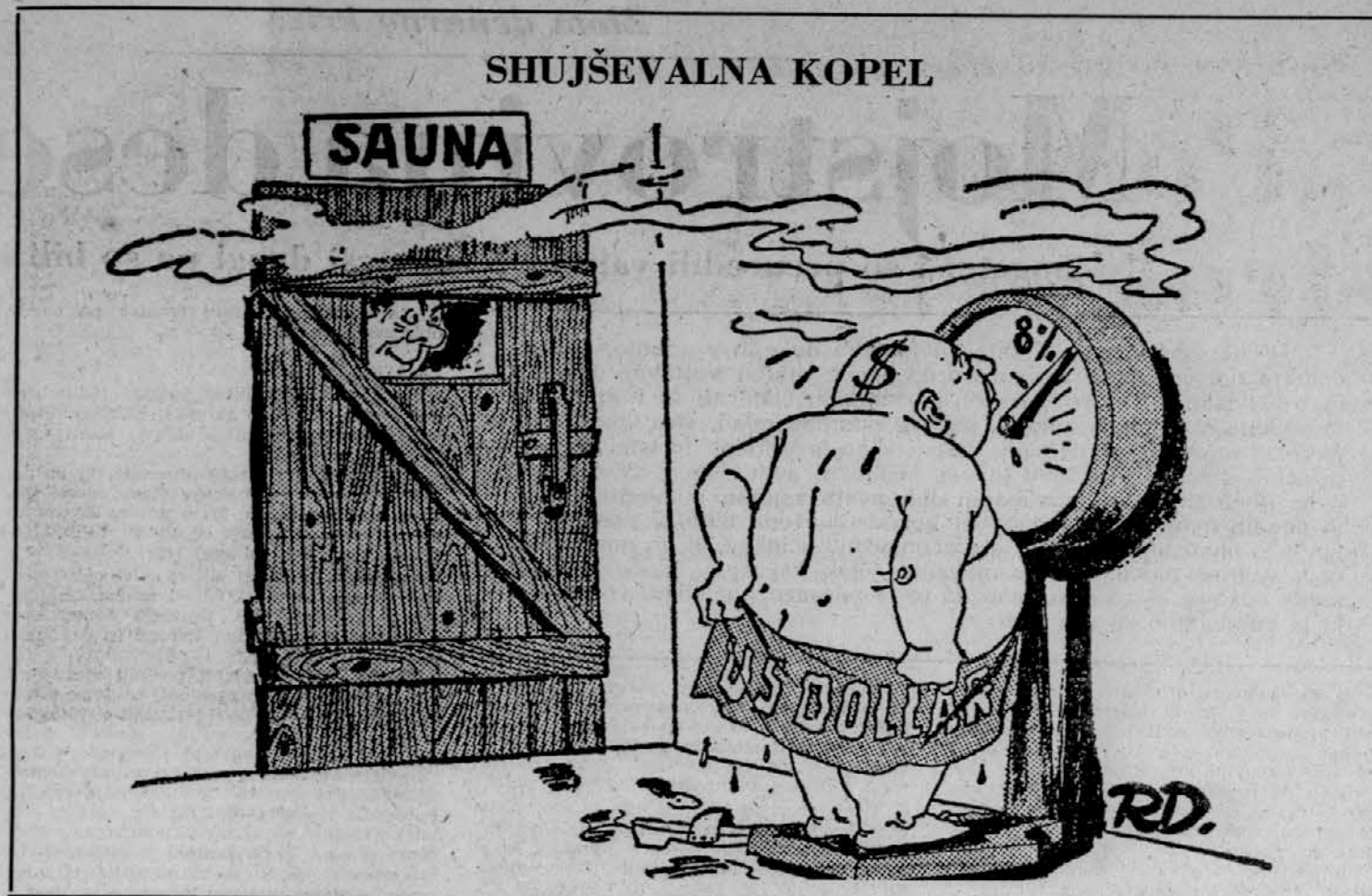
V začetku decembra so imeli v Kolpinghausu veliko akademijo ob praznovanju dneva republike, ki sta se je udeležila tudi šef jugoslovanske misije Drago Rozman in konzul Franc Primožič, slavnostni govor pa je imel sosed iz »Arbeiterwohlfahrt« Ivan Zakrajšek. Nastopili so celo z zbornico recitacij »Iz roda v rod duh išče pot«, s številnim zanosom spletenim v nemški in manj znanih slovenskih pesmi, od Vodnika do Kajhna, in z različnimi poudarki na njihov sedanjih položajih: »Ali ne govorimo z Zupaničevim vsi zdomci: Domovina, daj mi roko, ne beži, ostani pri meni, tesno, tesno me okleni...«. Mnogo nostalgije je v preprosti vezni verzih, ki ves čas govore o domovini, ki »ozira za sinovi se, hčera mi, ki jih zanesejo ob Ren in Spre: naj si njeno jim želi srce, da ne usahnili brez nje bi smeli, nazadnje pa se le končajo z dvomečim vprašanjem: »Ljubezen tvoja nas zarnan ne vabi!«.

Obiskovalci se zelo navdušujejo nad raznimi kvizi in tekmovalni po nadehu »Pokaži, kaj znaš«, ki so jih navajeni z domačih televizijskih zaslonov. Na akademiji so imeli kviz »Titova pote« s prav težkimi vprašanji

(na primer: koliko korpusov, divizij, brigad in odredov je imela partizanska vojska proti koncu leta 1947?), potem pa so imeli posebno prireditev, kjer so tekmovali pevci, harmonikaši, recitatorji in rokohtarji. Elektromonter Franc Klančar iz Zagorja, avtomehanič Stanislav Fuda iz Cerkelj in drugi, ki se prizadevno ukvarjajo z organiziranjem takšnih prireditev (»Ni lahko, vstaneš ob petih, delaš do petih, potem pa še na vaje«), zatrjujejo, da ne bodo popustili in da bodo po praznikih, ko se vrnejo z dopustov v domovini, poskrbeli za »še in še takšnih večerov, najpozneje za praznik 1. maja«.

Tako si pomagajo, da domovina ne bi zbežala od njih.

SLAVKO FRAS

Novoletni blišč

„Zlati dež“ trinajste plače se vsipa na trgovce, toda ne kot haliv

OD NAŠEGA RIMSKEGA DOPISNIKA

RIM, decembra — Letos so se lutke — zdaj, ko že nekaj let sem govorijo — naučile tudi pisati. Gre za novost med letošnjimi božičnimi darili. Ime ji je Peggy, rodila se je v ZDA in ne glede na precej visoko ceno gre v denar kot tople zemljice. Pedagogi sodijo, da je za otrokov razvoj koristna: Peggy je namreč narejena po principu pantografa, kar pomeni, da dejansko ne piše sama, marveč prenaša preko vzvoda na papir črke, ki jih na drugi strani Peggyjne pisalne mizice riše otrok. Ustvarjalno čakanje postaja s pomočjo Peggy bolj zanimivo in otrok se mu — pokroviteljsko, kajti Peggy je konec koncev le majhna lutka — tudi bolj zavzeto posveti.

Peggy je le ena od mnogih, zaradi katerih bodo Italijani te dni, med božičem in novim letom, odvezali možno. Od srede meseca sem se je na Italijo začel vsipati zlati dež, med smrtniki znan pod imenom trinajsta plača: skoraj tisoč petsto milijard lir, od česar naj bi večino potrošili tja do srede januarja. Tako pritaajo ankete, ki vedo povedati, da trinajsta plača ni tista, ki bi jo Italijani tiskali v nogavici: razen božičnih in novoletnih daril si zanjo kupijo predvsem tiste stvari, ki si jih s prejšnjimi dvanajstimi plačami niso mogli privoščiti...

Stari samovari po milijon lir

Od tisoč petsto milijard lir jih je Rim te dni pospravil nekaj več kot sto petdeset milijard. Toda trgovci niso zadovoljni. Čeprav so že prve dni decembra okrasili glavne trgovske ulice in opremili prodajalne, vse za svojo groš, promet ni takšen, kot so bili pričakovali. Od poletja sem so cene precej poskočile, božični in novoletni nakupi pa so v Italiji tradicionalna priložnost za dvig cen. Že v začetku decembra so med organizacijami potrošnikov in zvezo trgovcev jela teči pogajanja o »blo-

kiranju cen«: trgovci so bili kar brž za to, da bi cene ostale pri starem, toda ko je potrošniška liga terjala, naj ji omogočijo tudi nadzor nad cenami, so trgovci vstali in zapustili pogajanja. Posledica tega je bila, da je sredi meseca celo televizija v redni potrošniški oddaji svetovala državljanom, naj se nakupom raje odrežejo in čakajo januarja, ko bodo trgovci morali tako ali tako na razprodaje.

Akcija po vsej priliki ni bila brez uspeha: trgovci se že nekaj dni sem pritožujejo, da prave božične kupčije ni in prav v torek so rimski trgovci, zdaj že pritisnjeni ob zid, privolili v zabavo potrošniške lige, kar zadeva nadzor nad cenami. Pa tudi zdaj imajo le še malo upanja, da bo kupčija oživila. Rim je predvsem uradniško mesto, ki živi od fiksnega dohodka in ki se zato posveča predvsem nakupovanju koristnih daril. Najbolj obiskovane so zato trgovine z gospodinjstvenimi stroji, tekstilom in pohištvom, medtem ko je kupčija s klasičnimi (nepotrebnimi) darili precej zastala. Pač pa je letošnji božič vsaj nekaj zlatega dežja na oblikovalce, designere: tisti, ki imajo debelejšje listnice, ne kupujejo samo slik znanih avtorjev, marveč tudi nakit in okrasne predmete, ki jih podpisali znani italijanski designerji Franchina, Consagra, Afro, Cannilla, Capogrossi in drugi. Običajni nakit ne gre pre-

Francija

Puran, šampanjec, vmes pa politika

Pompidoujevi „vrhovi“, šestodstotna podražitev in „ljudje, ki si ne upajo priznati, da so srečni...“

OD NAŠEGA PARIŠKEGA DOPISNIKA

PARIZ, decembra — Mrak, ki se je spustil iz nizkih oblakov, je naposled zagrnil to orjaško človeško mravljišče. Pisane luči na razkošno osvetljenih avenijah neutrudno mežikajo v blagi večer. V trgovinah, kjer so tla še razgreta od divjega prazničnega vrveža, so zaprli vrata za zadnjimi zapoznelimi kupci. Na postaje, kjer je nekaj dni vladal pekleni trušč, lega mir. Tisti, ki so ostali v mestu, so že odvrgli s sebe vsakdanje skrb in v naskoku zavzeli prostore v tisočih restavracijah ali pa se zlekli v domače fotele. Skozi vrata restavracij in okna stanovanj puhti vonj po božičnem puranu, zapokale so prve baterije šampanjcev. Pariz je, piše in se veseli. »On bouffe, on boit, on rigole...« kot se reče v krščanski francoščini.

Sveta noč, blažena noč... uffi! To je bilo leto z ostrim finišem, strankarskim kongresi na tekočem traku, volilnimi in ideološkimi spopadi, obiski visokih glav, bežajoče cene, stavka v podzemski železnici, rompopom na televiziji, ringaraja namil nad Atlantikom in navrh vsega ta preklicana denarna zmešnjava — dovolj in preveč za pošten glavoob.

A navsezadnje se je vse nekako izteklo. V Elizejski palači so zadovoljni. Predsednik Pompidou je na predvečer praznikov osamljen povedal Francozom po televiziji, da se na obzorju jasni. To je bil lep planinski pozdrav, kajti francoski predsednik se je letos povzpel na toliko visokih vrhov, da bi si zaslužil lepo alpinistično značko. Maja je v Elizejski palači podelil Edwardu Heathu evropski blagoslov in mu odprl vrata v EGS, ki jih je njegov predhodnik zapечатil s sedmi mimi pečati.

Julija je med vožnjo po Renu v družbi

Willyja Brandta praznoval 60. rojstni dan in novo manifestacijo francosko-nemškega delovanja. Oktobra je sprejel v goste Leonida Brežnjeva na njegovem prvem obisku v zahodnem svetu s tolikšnim vnajmij bliščem, da so francoski komunisti, druga komunistična sila Zahoda, komaj prišli do svojega velikega vzornika.

Decembra je prišel Willy Brandt v Pariz s svojo polno močjo v malo Canosso in deset dni za tem se je Pompidou vrnil z Azorov, da obkroži dolinarjem na konici Concorde. Japonske kamere bodo torej dražje, nemški avtomobili tudi in ameriških turistov bo manj. Zato pa bodo francoski avtomobili cenejši v Nemčiji in Francozi bodo z manj denarja potovali na Havaje. Bitka za frank je bolj ali manj srečno dobljena in Francija je z nepopustljivostjo in s spretnostjo za zeleno mizo potrdila svoje mesto v prvi mednarodni ligi.

Vseposvodi ni bilo take sreče, Francoska

nogometna reprezentanca je izpadla v tekmovalni za pokal narodov in »Olympiques« iz Marselleja je klonil pred »Ajaxom« iz Amsterdam, kljub vsemu »Zosipu Skoblarju«, ki je strah in trepet francoskih nogometnih vratarjev. Ah, kje je nekdanja slava...

Nezadovoljstvo je moda

Ljudje so bili letos zelo čemerni. »Morsit« — čemernost — je tako popularen pojem kot onesnaženo okolje, vlada monopolov ali nova družba — pač glede na to, ali gledate iz opozicijskega ali vladnega zornega kota.

Cene so se v letu dni zvišale za 6 odstotkov, finančnemu ministru se ni posreželo obrzdati inflacije. Število brezposelnih se je zvišalo za 10 odstotkov, kar je nekaj tisoč ljudi, ki se gibljejo v krogih oblasti ali blizu njih, nakopili težke denarje, niso posebno prispevali k krepitvi zaupanja.

Toda trgovski potniki uradnega optimizma so polni vedrine. Francozi, godi se nam bolje, kot kdaj doslej. Plače so se v letu dni povečale za 11 odstotkov, 59 odstotkov francoskih družin ima avto, 10 odstotkov celo po dva, 71 odstotkov družin ima televizor... Daljši dopust imate kot kjerkoli v zahodni Evropi, francosko nacionalno bogastvo narašča hitreje kot v Italiji, Zahodni Nemčiji, ZDA...

Nezadovoljstvo je moda, ki so si jo izmislili intelektualci, je ugotovil publicist, novinar in pisatelj Louis Pauwels. Ta je

krenil na križarsko vojno proti »zloučelstvu«. Na tisoče ljudi si ne upa več priznati, da so srečni, ugotavlja Pauwels. Da... A med njimi niso samo tisti desetotisoč, ki dobe v plačni kuverti tako imenovani »smice« — to je minimalni dohodek, ki znaša nekaj manj kot 700 frankov, kar je po realni vrednosti enako največ 1000 dinarjem. Med nezadovoljnimi so tudi poslanci vladne večine, ki trdijo, da je parlament zastavljen. Jesensko zasedanje v Bourbonski palači se je končalo v ponedeljek ob štirih zjutraj — uro so sicer ustavili točno opolnoči, kot terjata ustava — končalo pa se je znova v znamenju številnih zakonskih dopolnil. Predlogi prihajajo iz vladne palače, poslanci pa glasujejo ali kvečjemu popravlja.

Delo, televizija in spanje

Večina Francozov seveda nima takih skrbi. Toda prav gotovo jih ne skrbijo samo plače. Maj 1968 je sicer že dolgo pozabjen, toda mnoga nasprotja so ostala. Očitno je, da Francozi niso srečni v začaranem krogu, ki se mu pravi v pariškem žargonu »metro, boulot, le temps, dodo«, t.j. metro, delo, televizija, spanje.

Toda ta družba je svobodna — v Franciji lahko za 1 frank na vsakem vogalu napravite kopijo kakršnegakoli dokumenta, medtem ko je v SZ prepovedano imeti ša-pirograf. »Ni reše, je vzkliknil pred dnevi pisatelj in publicist Maurice Clavel, nekdanji čisti golist, danes branilec levičarskih gibanj Clavel je pred milijoni gledalcev treščil s petjo po mizi v televizijskem studiu in preostal oddajo, ker so v njegovem fil-

no priporočajo preveč, sestavljanke namreč: sodijo, da ima otrok pritiskanja na nesrečni intelekt še preveč in da mu pogosto kar odeže, če lahko pritisne že na pol odraslo glavo v mehko medvedkovo naročje. Zato, pravijo, ni nič hudega, če dvanajsetno dekletce še vedno mlo pogleduje za medvedkom ta čas, ko ji preveč vneti očka ponuja tehnično zahtevne igrače: otrok je pač potreben tudi aktivne sprostitve, ki mu je prezaposleni starši pogosto ne morejo dati — nimajo časa.

Cevprav je božični čas za trgovce z igračami — sredi poletja tako ali tako ne prodajo ničesar — pa letos podobno kot vsi drugi ugotavljajo, da se kupci naraže ustavijo pri meji deset tisoč lir. Igrač, ki sodijo v to kategorijo, je veliko, posebej še, ker so cenene plastične snovi zadnja leta postale osnovna surovina tudi v tej industrijski panogi. Kar zadeva dražje igrače, izbira ni majhna: od klasičnih viakov, ki stanejo od trideset do sedemdeset tisoč lir, do pravčatega miniatromobila, ki stane 450.000 lir. Toda to tudi niso več igrače in otroci z njimi nimajo kaj prida opraviti. Gre za svet odraslih, za zbirateljsko strast, od katere otrok nima ničesar. Gre za igrače, ki jih ne sme razbiti, odgrniti, suvati, prevračati, skratka se z njimi igra. Gre tudi za igrače, katerih izvor z etične strani ni povsem čist: posebej v Rimu se je razpasla navada poplačati izredne usluge ne več s »kuvertico« ali darilom »dobrodelcem«, marveč z dragocennimi darilom otroku »dobrodelca«. Tako otroška nedolžnost pokriva sleparije odraslih...

Rimsko središče je te dni podobno mravljišču in mestne ulice so praktično neprehodne. Po Frattini in po Corsu, po via del Tritone in po Cola di Rienzo se gnetejo množice, toda trgovine so za čudo prazne. Iz periferije mesta se vsako polno valijo reke avtomobilov in priti iz predme stja Rima v središče mesta, terja več časa kot priti iz Ljubljane do Trsta. Toda brž ko si napasejo oči, se ljudje vračajo, ne da bi bili pripravljeni kaj prida zapraviti. Počakajmo januarske razprodaje, je geslo dneva.

MARJAN SEDMAK

Predvolilni vrtljak

V takem ozračju se je v tem letu gospodovem zdel vrteti tudi predvolilni vrtljak. Medtem ko vladna večina zagotavlja volivcem, da nihče drug ni sposoben zagotoviti gospodarske ekspanzije, polne zaposlenosti, popolnih svobod in boljšega življenja, levica trdi, da hočejo Francozi živeti ne samo bolje, ampak tudi drugače. Toda socialisti in komunisti, ki so nastopili vsak s svojim vladnim programom, si vneto mečejo drug drugemu polena pod noge. Združena levica, ki bi bila sicer valjiva alternativa za mnoge volivce, je še vedno le na papirju. Centristi, ki so se združili v enoten blok, upajo, da se bodo volivci, naveličani golistične vladavine in nezaplavljeni do levice, nazadnje obrnili nanje.

Položaj vsekakor ni revolucionaren. Vse možnosti so sicer še odprte, toda za zdaj se gibljejo politične kombinacije še vedno v čisto tradicionalnih okvirih — tako tradicionalnih, kot sta božični puran in šampanje.

Leto se je končalo s ostrim finišem. Toda letošnje novo leto je kljub vsemu je nov etapni cilj. Ko si bodo Francozi opomogli od praznikov, si bodo spet zavili rokave — in v lahnm drugem stekli dalje.

ANDREJ NOVAK

Gospodarsko sodelovanje Slovenije z ZSSR

„Pošljite nam strokovnjake!“

Pogovor s prvim podpredsednikom
sovjetske vlade N. K. Bajbakovom

Kljub svojemu enodnevnemu obisku v Sloveniji, ki je bil do minute natančno nabit z najrazličnejšimi obiski, pogovori in ogledi tovarni pri nas, je prvi podpredsednik sovjetske vlade in predsednik Gosplana Nikolaj Konstantinovič Bajbakov le našel hipec časa, da je odgovoril na nekaj vprašanj posebej za naš časnik.

»Namen vašega obiska v Jugoslavijo, kjer ste že od 2. decembra, je vsekakor razširitev in razvoj gospodarskih stikov med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo?«

»Kot veste, ste se tovariša Tito in Brežnjev na nedavnem sestanku pri vas dogovorili, da bi zelo razširili ekonomske stike med obema deželama. Zato smo mi prispeli k vam, da bi nadaljevali omenjeni pogovor in konkretizirali naše odnose. Zdi se mi, da smo pri svojem prizadevanju dosegli nemajhne sadoine in v tem vsekakor vidim nadaljnjo perspektivo za nove stike.«

»In kaj ste se konkretnega domenili pri nas?«

Za poldrugokrat povečana blagovna menjava

»V razmeroma kratkih desetih do petnajstih dneh smo imeli skupaj z jugoslovanskimi tovariši številne pogovore o razširitvi vzajemnih dobav in podpisali sporazum, v katerem predvidevamo povečanje blagovne menjava med deželama v letih 1972–75 na 580 milijonov dolarjev. To pa dejansko pomeni povečanje obče menjava v tekoči petletki glede na prejšnjo petletko kar za poldrugokrat.«

»Vsekakor je to precejšnja vsota. In kaj je zajeto v tej vsoti, mislim, kako jo mislite obe strani porabiti?«

»Od omenjenih 580 milijonov dolarjev v obe smeri odpade 190 milijonov na vzajemne dobave opreme, 320 do 330 milijonov pa za dobavo blaga za široko porabo za našo deželo in dobavo surovin iz Sovjetske zveze Jugoslaviji. Če sem konkreten, naj povem, da smo raziskali možnosti povečanja dobave bombarda na 65.000 ton, kar je dvakrat več, kot smo predvidevali, dalje je to 12 milijonov svinjskih kož, 8.000 ton volne itd.«

»Ali je do sedaj sklenjena vsina blagovnega sporazuma skrajna meja možnosti menjave med deželama?«

»Sodimo, da to nikakor ni skrajna meja, in da je treba nadaljevati delo in napredek v tej smeri, da bi zares čim bolj intenzivirali menjavo med nami in nami. Če omenim ob tej priložnosti samo kooperacijo pri proizvodnji strojev in opreme, moramo reči, da je prav tu še ogromno možnosti in zato lahko na tem področju opravimo še veliko dela.«

»Videti je, da ste v tem pogledu optimistični.«

»Vsekakor, ker možnosti so in zato smo se v Beogradu z jugoslovanskimi tovariši domenili, da bomo nadaljevali s delom ga razširili in še bolj aktivirali. Pri vas so že bili izvedenci našega Gosplana in drugih naših organizacij, ki so preučili možnosti. Tako pozna tovariši Lebedev, moj namestnik in vodja plana za strojegradnjo, vse te možnosti in kje je mogoče sodelovati. Zato bi ne bilo slabo, če bi tudi slovenski gospodarstveniki predložili svoje načrte in predloge Gosplanu in našim ustreznim ministrstvom. Predlagam, naj nam slovenski tovariši pošljejo svoje predloge za sodelovanje na konkretnih področjih s Sovjetsko zvezo. Že med obiskom v naši tovarni pohištva Brest v Cerknici sem dejal, da smo zainteresirani za podjetje lesne in usnjarske stroje. Tako lahko predlagamo vrsto konkretnih sovjetskih, podjetij tovrstne stroke, ki jih bo treba rekonstruirati. Vaši strokovnjaki lesne in pohištvene industrije bi prišli k nam, skupaj bi pregledali načrte za rekonstrukcijo naših lesnih podjetij, izvirali bi iz njih vse, kar je zastarelo, naredili bi nove načrte, izpolnili tehnologijo in nam vse to izročili na ključ. Seveda pod pogojem, da bi se proizvodnja v teh rekonstruiranih podjetjih na podlagi vaših projektov vsaj dvakrat podvojila. To je seveda šala, saj sem sam videl vaše pohištvene tovarne. Vendar pa pri tem ni nujno, da tudi vi dobavite vsaj potrebno opremo, saj, če nam boste znali predlagati, bomo to opremo sami izdelali.«

Kooperacija in tehniško sodelovanje

»Kot je torej videti, ste v smislu kooperacije in tehniškega sodelovanja najbolj zainteresirani za naš inženiring s področja pohištvene industrije. Kako to, da vam gre predvsem za tovrstno industrijo?«

»Za pohištveno industrijo smo zainteresirani predvsem zato, ker naš novi petletni plan predvideva njeno znatno povečanje, kar pa je 70 odstotkov. V tej petletki nam ravno namreč vanjo investirati kar pet milijard rubljev. Pohištvena industrija je namreč tesno povezana z našo intenzivno planirano gradnjo stanovanj, saj nameravamo zgraditi kar 520 milijonov kvadratnih metrov nove stanovanjske površine. Dobro namreč veste, kako velike so potrebe našega prebivalstva po novih stanovanjih, pri tem pa naj opozorim tudi na dejstvo, da hočejo naši ljudje, ko se vselijo v nova stanovanja, imeti v njih tudi novo pohištvo. V tem smislu bodo potrebe po tem pri nas še zelo velike in računamo da bo to trajalo najmanj še dvajset let.«

»Zakaj prav se v nekem smislu odločite za slovensko pohištveno industrijo?«

„Vaše pohištvo zasluži najvišjo oceno“

»Kvaliteta vašega pohištva zasluži namreč najvišjo oceno. Zato sem predlagal vašim gospodarstvenikom, naj dajo svoje predloge, mi pa jim bomo predložili seznam naših podjetij, ki jih hočemo rekonstruirati. In tudi rekel sem jim, pošljite

nam dvajset ali pa dvesto strokovnjakov s tega področja, radi jih bomo sprejeli.«

»Ali ste poleg pohištvene industrije zainteresirani še za kako drugo industrijsko sodelovanje?«

»Da. V mislih imam farmacevtsko industrijo. Zelo smo zainteresirani za dobavo kvalitetnih in kvalificiranih zdravil. Ko sem odhajal v Jugoslavijo, me je tovariš Petrovski, naš minister za zdravstvo, prosil, naj bi razširili dobavo zdravil iz Jugoslavije. Tudi pri nas smo sicer močno razširili farmacevtsko industrijo, vendar pri vas izdelujete vrsto zdravil na podlagi ameriških in drugih licenc, to pa bi bilo tudi za nas zelo koristno.«

»Kot veste, je Slovenija tudi zelo zainteresirana za dobavo našega sibirskega smetanskega plina. Plinovodi se že gradijo in kako je torej z možnostjo, da bi plinovodi prišli tudi k nam?«

»Mislim, da lahko rečem načelno, da vam bomo lahko 1975. leta dobavili pol milijarde ali milijardo kubnih metrov zemeljskega plina tako, da bi vam v osem desetih letih lahko dali tri do štiri milijarde kubikov plina.«

»To se sicer lepo sliši, vendar bi radi konkretno zvedeli, kako naj bi plin prišel k nam?«

»Ni moja stvar način, kako bo prišel k vam. Po prvi varianti se v tem smislu zmenite z Italijani in Avstrijo, ki so nam dali dveini pol milijarda kubnih metrov zemeljskega plina tako, da bi vam v osem desetih letih lahko dali tri do štiri milijarde kubikov plina.«

»Kdaj bo plinovod dograjen oziroma kdaj bo prišel v Evropo?«

»Prvi plinovod za sibirski plin bo začel obratovati 1973. leta in bo dolg 5000 kilometrov, vendar pa bo namenjen Italiji, Avstriji in Zahodni Nemčiji, ker so nam te dežele dale cevi, ki jih moramo odplačati s plinom. Drugi plinovod bo prišel 1975. leta in bo oskrboval Madžarsko, Češkoslovaško, Bolgarijo in Nemško demokratično republiko in tu smo imeli v mislih dobavo plina tudi vam. Res je, da imamo ogromne zaloge zemeljskega plina tako v zahodni Sibiriji, v Tjumeni, kot v Turkmeniji, vendar je to zelo daleč, 5000 kilometrov. Če želite čimprejšnjo dobavo plina, izvedite, kar potegnite plinovod do tja, razvite vam bomo dali plin. Toda pustiva šalo. Dejstvo je, da nam primanjkuje cevi, čeprav zdaj proizvajamo več cevi kot Američani. Podobno je tudi s problemom nafte. Nameravamo vam dobaviti tri milijone ton nafte, do leta 1980 pa pet ali šest milijonov ton, vendar je tudi ta dobava zelo odvisna od naftovodov, ki jih bo treba zgraditi.«

„Pridite izkoriščati naše gozdove“

»Naši gospodarstveniki so izrazili tudi željo po dobavi sovjetskega lesa. Kako pa je s tem problemom?«

»Glede vtisov o Sloveniji pa bi rekel, da so najlepši, zlasti pa me je navdušil prelet Bled z okolič. Tudi načrt Ljubljano sem zelo navdušen, saj sem se malce sprehotel po njej, obiskal Maksi-market in sploh so vaše trgovine in njihova založenost naredila name največji vtis. Skoda samo, da je megle malce pokvarila naše razpoloženje, da nismo mogli uživati v lepoti vaše dežele tako kot Slovenija zasluži.« je končal naš pogovor Nikolaj Konstantinovič Bajbakov.

N. K. BAJBAKOV:

— Slovenski tovariši naj nam pošljejo predloge za konkretno gospodarsko sodelovanje

»Res je, da imamo velike zaloge lesa, vendar so težko dostopne, pa tudi ljudi nam primanjkuje za eksploatacijo gozdov. Lahko pa se zgledujete po Bolgarih, ki so poslali svoje ljudi k nam, da sekajo les in polovica lesa je njihovega, polovica pa naša.«

»Iz vsega povedanega je torej moč razbrati, da ste zainteresirani za čim globlje in širše gospodarsko sodelovanje, saj so vam naši gospodarstveniki predlagali inženiringe ne samo v pohištveni industriji, temveč tudi v svinjskih farmah, hotelski industriji in podobno.«

»Videl sem, da lahko zares marsikaj naredimo glede sodelovanja na podlagi vaših predlogov. Lahko vam obljubim, da bomo vse vaše predloge, ki smo jih silili v Slovenijo, v Gosplanu temeljito preučili in poslali k vam naše specialiste, vaši specialisti pa naj bi prišli k nam. Dalje bomo iskali vse poti za razširitev ekonomskih vezí, in to zlasti med socialističnimi državami. Že zdaj je večina naših gospodarskih menjave usmerjena k socialističnim državam, na katere pride kar 75 odstotkov naše celotne menjave, medtem ko drugo od pade na nesocialistične države. Vendar bomo pri tej menjavi vedno dajali prednost našim prijateljem, tovarišem in soročnikom pri graditvi socialističnega družbenega reda.«

»In za konec, tovariš podpredsednik, ali bi lahko povedali še kaj o čisto zahtevnih osebnih vtisih o Sloveniji, čeprav ste se pri nas nudili komaj en sam dan?«

»Danes je moj zadnji dan obiska v vaši deželi. Z zadovoljstvom lahko vnovič ugotovim, da smo dosegli pri vas konkretne dogovore in v pogovorih s tov. Strotkovičem in drugimi smo se marsikaj domenili, predvsem pa se mi zdi zelo važno povečanje blagovne izmenjave na 580 milijonov dolarjev. Dalje smo se dogovorili o dopolnitveni in dolgoročni gospodarskem sodelovanju z vami, kar je vsekakor prav tako pomembno. Glede Slovenije bi dejal, da se moramo marsikaj dogovoriti z vašimi gospodarstveniki in se okrepiti že obstoječe gospodarske stike.«

Glede vtisov o Sloveniji pa bi rekel, da so najlepši, zlasti pa me je navdušil prelet Bled z okolič. Tudi načrt Ljubljano sem zelo navdušen, saj sem se malce sprehotel po njej, obiskal Maksi-market in sploh so vaše trgovine in njihova založenost naredila name največji vtis. Skoda samo, da je megle malce pokvarila naše razpoloženje, da nismo mogli uživati v lepoti vaše dežele tako kot Slovenija zasluži.« je končal naš pogovor Nikolaj Konstantinovič Bajbakov.

DUSAN ZELJEZNOV

Novi vtisi

Tretji sosed

S poti na Madžarsko

Do Madžarske čutim nekaj čez tri leta star dolg. Takrat sem to deželo namreč prvič obiskal in močno me je zabol, tudi zabol, razloček med petičnim tujcem in skromnim, v potlačeno užaljenost potisnjanim domačinom. Od tedaj je pretekel doberšen čas očitno dobro zastavljenih in že učinkovitih gospodarskih in družbenih ukrepov in sedaj na Madžarskem tega razločka vsaj na prvi pogled ni več močno občutiti. Poulični vrveži, precej bolj zgoščeni avtomobilski promet, založene delikateze in druge živilske trgovine, okusna, čeprav resda sorazmerno zelo draga konfekcija. Predvsem pa od znotraj že čisto drugače osvetljeni obrabi mimoidočih — neka mirna in nevpadljiva samozavest. Široki bulvari Pešte spet rabijo svojemu pravemu namenu, to se pravi živemu pretakanju množic.

Tako, dolg je povrnen in vse, o čemer bom razmišljal naprej, čeprav najbrž ne bo zmeraj tako pritrjavno, bo v tisti čustveni ubranosti, ki jo vzbujajo dokazi o trdoživem, pametnem in delovnem narodu, pri valjenem, da zna iz vsakega zgodovinskega oziroma političnega položaja konec koncev zmeraj potegniti največ, kar se da.

Razloček med tujcem in domačinom, med širokim odprtim svetom in enim izmed njegovih zamejenih koščkov, me torej ni več grastil. Začele pa so me pritegovati pozornost sledi razločevanja znotraj domačin. Ljudi in ker sem iz dežele, katere se je v svojo odprtost gledač in vidikov spoprijela z vsakovrstnimi pojavi, ki spremljajo spodbudo posameznikovega delovanja na sproščenem trgu, nisem bil ne zaprepačen, ne prestrašen, niti razočaran ne v svojem socialnem čutu. Sodim namreč — bogatim ljudem, kolikor je po njih bogato moje življenjsko okolje — da brez teh razpok, ki pa jih je treba seveda vseskozi premočati, kolikor se da oditi in kar moči nadzorovati, ni ne pravega gnotnega ne duhovnega napredka.

Če se te razpoke na Madžarskem še nakazujejo, se po logiki pravkar zapisane mnenja, nakazujejo kot neogibni spremeni pojav izboljševanja telesnega, duhovnega in

državljankega standarda Madžarov. Če pa bi se o tem pogovarjal z madžarskimi tovariši, bi iz razumljivih razlogov gotovo nalezl na delni ugovor. Napredek — bi dejali skromno, da jih ne bi bilo siliti preveč daleč nazaj — to da, toda kakšna dila renciacija, kakšne deviacije, tega pa ne.

Madžari si česa takega po bridkih izkušnjah iz leta 1956 ne morejo privoščiti. O njih je siliti, da se učitjo predvsem na naših, jugoslovanskih napakah. Nadvse si pri zadrževanju, da bi se izognili vsakršnemu tveganju, ko vpletajo reformne in druge ukrepe. Dokler ni stoodstotno, tako je siliti, pripravljeno vse, kar bo zagotovilo čisto in neproblematično izpeljavo kakšne novosti, se novotarije raje ne lotijo. Ni čudno torej, da o njihovi politiki (notranji namreč) kroži značilna anekdota. Takole se glasi: Madžar otroka (ukrep) najprej naredi, ga nauči jesti in hoditi, šele nato pa mu da ime.

Da je z nami, Jugoslavo, ravno narobe, najbrž ni treba posebej pripominjati. Treba pa se je hkrati tudi zavedati, da so razlike in to madžarskim sosedom v prid, se prenekele. Madžari so, denimo, močno nacionalna država z močno poenoteno in staro delovno in kulturno tradicijo, kar nedvomno učinkuje tudi na stopnjo delovne

discipline, učinkovitosti, trezne presoje. Zato v tem navideznem dialogu o ogibnosti in neogibnosti različnih spremnih pojavov zasledimo iniciative vplivne in z obziri, ki je plod širšega pogleda na ta del Evrope, popustim. Toda samo toliko: inčine, stopnje socialnih in drugih zaostreitev po vsej pameti gotovo so in daj vam kdoržebno srečo, da bi bile čim nižje.

Počasi se daleč pride

Madžarska družba sedanjosti je torej sta bilna. Počasi se daleč pride, pravi pregovor, in Madžari so ga parafrazirali s tako imenovano politiko drobnih korakov. Pri drobencih so tako potih, kot v copatih, v dokaj sproščeno ustvarjalnost in udobno domačnost doma in v javnem življenju. V naslednjih petih letih, nam je, novinarjem, med nedavnim obiskom predsednika Džemala Blijedica dejal predstavnik njihovega vladnega tiskovnega urada, nameravajo svoj sedanji nacionalni dohodek na prebivalca s sedanjih 750–800 dolarjev povečati na 1300 dolarjev. Na toliko, je se pristavil, kolikor je pri vas v Sloveniji.

Bil sem, kajpak, nemalo počasn, pa tudi nemalo zadovoljen, ko sem pomislil, da bi bilo treba Slovenem ob tej priložnosti, ob tem znamenju madžarskega sosedstva zanimanja za nas, nekaj bistvenega sporočiti. In sicer naslednje: Madžari si žele še bolj okrepiti gospodarskih in drugih stikov, povečano blagovno izmenjavo v malo obsejnejem in siceršnjem prometu. Radi bi kooperacije med podjetji, ker potrebujejo tehnologijo, licence in podobno, do česar nam ni težko priti. Toda ali nismo v Sloveniji še zmeraj premalo pozorni do svojega tretjega sosesa? In sedaj, ko dosegamo svojo republiko državnost, bo predvsem na nas samih, s kom bomo neposredno navezovali meddržavne stike.

Toda o tem le mimogrede. Notranje madžarsko vduhuje je tisto, ki nas ta hip predvsem zanima. Naradili smo že opazko o očitni, čedalje večji sproščenosti sosednega

Obletnica pomembne ustanove

Nikdar proč od začrtane poti

Petindvajset let Vojnogodovinskega inštituta JLA

Zdi se mi, da bi ne bilo prav, če bi jubilejno leto te pomembne, za zgodovinsko znanost zelo potrebne in koristne ustanove šlo neopazno mimo nas. Po organizacijski plati in na zunaj sicer izrazito vojaška ustanova, je za zgodovinsko znanost v teh petindvajsetih letih storila toliko pomembnega in koristnega, da se more jubileja našega Vojnogodovinskega inštituta veseliti tudi zgodovinska znanost naših jugoslovanskih narodov. Še več, zgodovinska znanost vsega sveta, kajti inštitut je v znatni meri pripomogel k razvoju in izpopolnjevanju te izrazite humanistične in družbene vede.

Ob nastajanju znanstvenih inštitutov je človek vedno nekoliko skeptičen, ker se zaveda, da morajo te ustanove res služiti znanosti in njenemu nenehnemu razvoju. Da pa to te ustanove zmorejo in morejo, je potrebnih veliko reči. Od kvalificiranega — in kar je še pomembnejše — od sposobnega znanstvenega kadra (kolektiva) do vodstva — glave, ki dosledno in skrajno neoposno zasleduje in tudi more suvereno zasledovati izpolnjevanje poprej dobro premišljenega načrta inštitutovega znanstvenega dela. Od vseh za znanstveno ustanovo potrebnih materialnih sredstev (te ponavadi niso »pridobitne«, pač pa samo in še kako potrebna kulturnemu narodu) do tiste potrebne svobode, da ustanova res more v miru, ali če hočete sine ira et studio, opravljati in opraviti postavljeno in že poprej dobro premišljeno nalogo. Prav glede tega zadnjega hočem reči, da znanstveni inštitut ne morejo vselej takoj pokazati vidnih in očitljivih rezultatov, niso pa tudi nekakšni spremenilni, sedanje ime pa nosi od leta 1949. Po oznaki Vojne enciklopedije (Beograd 1967) je inštitut znanstvena ustanova JLA, katere temeljna naloga je preučevanje vojne zgodovine in vojnih izkušenj jugoslovanskih narodov, zbiranje, urejanje, shranjevanje, obdelovanje in objavljanje zgodovinskega gradiva s tematiko iz NOB jugoslovanskih narodov, narodne in obče zgodovine ter obdelovanje in preučevanje vojn in vojaških operacij, Vojnoistorski glasnik, ki je začel izhajati aprila 1950. Prinaša članke o NOB jugoslovanskih narodov, dokumente vojne mornarice, IX. partijske politične dokumente, X. dokumente vojnega letalstva, XI. dokumente sklepnih operacij JA, XII. dokumente sklepnih operacij in XIII. tomus dokumente italijanskega okupatorja.

Za zgodovino NOB na Slovenskem so torej pomembne izjaje knjig dokumentov v 6. zvezku in Vojnogodovinski inštitut je podprl izjaje tega gradiva tudi v slovenski, ni, kolikor ti dokumenti sploh niso slovenskega izvora. Prebral sem sporočilo enega izmed najneutrudnejših urednikov in sodelavcev pri izdajah 6. zvezka od vsega začetka, polkovnika Zdravka Klančiča, ki med

blikacij, obširnih monografij, pregledov itd.

Urejeni in stalno urejani inštitutov arhiv nam more vzbuditi vse spoštovanje, saj obsega na 1000 tekočih metrah (en kilometre) originalno arhivsko gradivo neprecenljive vrednosti: bodisi originalnih ali mikrofilmarnih dokumentov vojaških enot in vodstvenih ustanov NOB pa tudi okupatorskih in kvilinskih dokumentov, dokumentov za preučevanje stare arhivske in biše jugoslovanske vojske itd. Obsežnost arhiva si lahko predstavljamo tudi tako, da ga primerjamo s povsem sorodnim in obsežnim arhivom pri inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, ki obsega 826 tekočih metrov. Polkovnik Zdravko Klančič je zapisal (Borec 1967, str. 275), da ima Vojnogodovinski inštitut približno tri milijone izvirnih in mikrofilmarnih dokumentov, med katerimi je skoraj polovica iz NOB in ljudske revolucije. Najnovejšo poročilo inštituta (december 1971) dostavlja, da obsega arhivska mikroteka okrog 2.000 filmskih trakov in od teh 788 trakov arhivskih dokumentov posnetih v ZDA. Samo po sebi je razumljivo, da v takem vostransko bogatemu arhivu studirajo domači in tuji znanstveniki in da je arhivska ustanova v tsnih stikih s podobnimi ustanovami doma in po svetu.

Najpomembnejše delo inštituta je izdaja nje zbornikov dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov. To delo teče nepretrgoma že od druge polovice leta 1948. Mislim, da je najnovejši inštitutov poročilo povsem upravičeno zapisalo, da ta in taka izdaja zavzema najvidnejše mesto med takimi in podobnimi publikacijami pri nas in po svetu, moč gl bi pa tudi reči, da je ta izdaja tako po zamisli in konceptu sploh edina na svetu. Doslej je izšlo do 150 obsežnih knjig (okrog 100.000 strani) tiskane besedila in 39.000 naših, okupatorskih, kvilinskih dokumentov itd. Izdaja je praktično in smotno razdeljena na tomuse (zvezke) in tako obsega I. tomus knjige dokumentov iz Srbije, II. tomus knjige dokumentov vrhovnega štaba in CK KPJ, III. tomus dokumente Črne gore, IV. Bosne in Hercegovine, V. Hrvaške, VI. Slovenije, VII. Makedonije, VIII. dokumente vojne mornarice, IX. partijske politične dokumente, X. dokumente vojnega letalstva, XI. dokumente sklepnih operacij JA, XII. dokumente sklepnih operacij in XIII. tomus dokumente italijanskega okupatorja.

Za zgodovino NOB na Slovenskem so torej pomembne izjaje knjig dokumentov v 6. zvezku in Vojnogodovinski inštitut je podprl izjaje tega gradiva tudi v slovenski, ni, kolikor ti dokumenti sploh niso slovenskega izvora. Prebral sem sporočilo enega izmed najneutrudnejših urednikov in sodelavcev pri izdajah 6. zvezka od vsega začetka, polkovnika Zdravka Klančiča, ki med

drugim pravi: »Slovenska redakcija Zbornika dokumentov je končala 19. knjigo in jo poslala v Beograd. S tem je končano objavljane izvirnih dokumentov, ki jih je začela urejati 1951. leta pod vodstvom uredniškega odbora, ki mu je predsedoval pokojni Ivan Regenta.«

Ni na tem mestu prostora, bi pa vsekakor sodila v zgodovinska znanstvena glasila znanstvena in kritična ocena teh dokumentarnih izdaj. Točno je, mogle bi se najti razne, tudi zelo dragocene in spodbudne pripombe in presoje, ki jih moremo naštevati tudi sicer pri izdajah raznih tekstov iz zgodovine najnovejšega razdobja. Na tem mestu ne bi hotel ničesar dodajati pa tudi ne odvezmati od tistega, kar sem že večkrat poudaril na raznih sestankih slovenskih pa tudi jugoslovanskih zgodovinarjev: dvoje velikih odkl. imajo izdaje zbornikov Prva je, da so od knjige do knjige dobro vidni volja, trud in napor redakcijskih odborov, da bi bila izdaja čim boljša in popolnejša, druga pa, da že leta 1948 zamišljena izdaja ni običajla neke na pol pota in se prav sedaj — za slovensko izdajo smo pravkar silili — bliža svojemu zmagovitemu koncu. Tako si bo Vojnogodovinski inštitut, v bistvu sicer vojaška ustanova, priboril dragocene laborije. Ne z orožjem, pač pa s trudom in z naporom, ki sta to veličastno delo spremljala na vsi poti, z disciplinirano delovitostjo in veliko delovno vnetostjo, ki jo je inštitutovo vodstvo — glava še kako uspešno vodilo v našeste spopade na področju znanosti.

Druga temeljna inštitutova dejavnost je izdajanje samostojnih publikacij. Na tem mestu ne bi naštevati vseh, omeniti pa bi treba vsaj dve, ki jih tudi inštitutovo poročilo uvršča med svoja najpomembnejša dela. Prva taka izdaja je Osvobodilna voja na jugoslovanskih narodov 1941–1945, ki je izšla v dveh knjigah (Beograd 1957 in 1958). Delo obsega okrog 1.500 strani, je kolektivno delo več kot 20 piscev in je prvi poskus dokumentarno utemeljenega pregleda NOB vseh jugoslovanskih narodov. Priznam, da me ni nikdar pekla vest, če sem se in če se še bom vedno samo pohvalno izražal o tem izredno dobrem in natančnem pregledu. Če pogledamo letnici izida obeh knjig, je to prav čas, ko si je tudi zgodovina NOB utrla pot v naše učne zavode, pa tudi čas, ko si mogoč siliti povsod — od učnega se in učnega kadra — približno tole: Dajte nam učbenike za NOV, nimamo kaj vzeti v roke itd. Toda knjigi sta le bili in le spoštovanje in strah vzbujajoče število strani je marsikoga odvračalo. Vsa bi imela rad nekaj krajšega in podobno.

Seveda vidi tudi danes (1971) — da je knjiga — kljub vsem potrebam dopolnitve nam zaradi novih in najnovjših znanstvenih izsledkov — še danes najboljši pregled NOB naših narodov in nikakor ni samo pregled vojaških operacij, četudi je morda na prvi pogled tako videti. Pisci so se že takrat prav dobro zavedali, da je NOB naših narodov sicer enovita revolucionarna celota, pri vsakem narodu pa pokaže svoje posebnosti.

Drugo delo, plod 15-letnega pripravljalnega dela (zbiranje gradiva itd.) je Druga svetovna vojna — pregled operacij, ki v petih delih obsega okrog 3.500 strani. Za to delo je bilo treba prebrati, pretehtati in oceniti skoraj vsa tuja literaturo o drugi svetovni vojni. Kdor pozna vsaj približno njen obseg, si lahko le predstavja veličino dela, ki ga je začel in tudi »pravil inštitut.

DR. METOD MIKUŽ

Madžarska doma in v javnih medodnosih. Pravi, ki imajo s povprečnim človekom na Madžarskem priložnost priti pogosteje v stik da je odgovor na vprašanje, kdo je ozdra vil družbeno ozračje, skoraj zmeraj: Janos Kadar.

Janos Kadar, ki je — pravijo — strog in dosleden partijni mož, a potrjujoč svoje zahteve do drugih z osebnim vzgledom: skromnost in doslednost, je bil menda izrekel naslednje geslo: Kdor ni proti nam, je z nami. In blagodejnost tega človeške široko odprtega semafora v krog zavestno snu-jočih za dobro madžarske družbe se je knalu izkazala.

Tri stopnje obravnavanja idej

Naše stanišče do idejnih tokov, je pove- dal že omenjeni predstavnik vladnega urada za tisk, je trislopesko: podpiramo, toleriramo ali zavračamo. Zavračamo vse, kar je protimarksističnega. Vendar, je z naš smeskom pristavil, ni treba, da si v tej ali oni kategoriji do konca in za zmeraj zabohviti ekvilibrist, ko je s svojimi sodbami odmerjal pristojnosti javnih obveščevalnih sredstev pri ocenjevanju in spremljanju do mačega družbenega dogajanja. S pravo le klarni in odzvalni na tehnični možnosti in nezmoglosti, da bi bila v predstavi nas, ki smo — z enako dobronamerno zavzetostjo — vajeni vse drugačnih odskokov, vendar le videti prikupno izraznava. Nekaj piknih pa mu je na račun naših madžarskih koleg-ovnovinarjev le uslo čez rob. Recimo ta, da nekateri izmed njih, ki se ukvarjajo z nekakšnim pogrobnim tiskom, naklepajo ob koncu meseca tudi do petkrat večjo pla-čo kot njihovi resni kolegi. Pa ona, da ti taisti resni kolegi — spet seveda le nekateri izmed njih — veliko prej vidijo in raz- glasijo tisto, kar je črno. Sancta differ- encia, bi človek glasno zavzdihnil, ko bi bil nevljuden.

Madžari so, kot že zapisano, dandanes ustaljeni, utečeni ljudje. Na Madžarskem doma in politične opozicije, je bilo večkrat omenjeno, in to ne pri uradnih ljudeh. Tudi mladi študentski levčarji niso kraj neži, kolikor jih je. Gibkosti onih treh ka- tegorij, o katerih smo že govorili, se inajzo zahvaliti, da je, denimo, idol Che Guevara z območja tretje prešel v drugo. Pa vendar madžarska družba očitno doživlja duhovne krize, ki jih prinašajo tehnizacija, industri- alizacija, civilizacija, preseljevanje ljudi z agrarnih območij v industrijska, trganje starih tradicionalnih korenin in nevrščae- nost novih, prevrednotenje vrednot v mila-

dem rodu, ki prizadeva in ločuje očete in sinove tako med marksisti kot kristjani. S temi krizami in z ono iz leta 1956 v ozadju bi se morda dalo razložiti, zakaj je ravno Madžarska po samomohorih, ki so precej enakovredno porazdeljeni med vse starosti in vse sloje. O tem na našem srečanju s pred- stavnikom vladnega tiskovnega urada, pri- rejenem v prostorih parlamenta, nismo go- vorili.

Parlament in njegova maketa

Parlament na levem, peštanskem bregu Dunava, je doživljal zase, pa če ga gledaš z vrha Erdynjavske Citadele, pri čemer ti osem mostov prek večstoleta utravnava eno najlepših mestnih panoram na svetu, ali če se sprejahaš pod njegovimi slopi. Nastajal je v letih 1835 do 1902 po zamisli arhitekta Imretea Steindla in je s svojo osrednjo ku- po lo ter dvema enakima polovicama, ki se križata od leve vsakdesi, ves nazobčan in

Izbrano delo Bratka Krefta

Še zmeraj mikavna pripoved

„Človek mrtvaških lobanj“ se tretjič predstavlja slovenskemu bralcu

Prizadevna mariborska založba Obzorja, ki s programsko načrtovitostjo pospešuje razvoj slovenske književnosti, je začela izdajati izbrano delo Bratka Krefta. Široka umetniško-ustvarjalna, znanstvena in publicistična dejavnost našega akademika je že nekaj časa klicala po taki izdaji, ki bi v sistematično pripravljenih in primerno komentiranih knjigah pokazala opus dr. Krefta in njegov pomen za slovensko slovstvo.

Založba Obzorja je prav posebno poklicana, da uvrsti v svoj perspektivni program večji izbor Kreftovih spisov, saj je ta naš reprezentativni gledališčnik in pisatelj rojen Mariborčan, mimo tega pa tudi kulturni predstavnik pomurske in podravske regije na slovenskem prostoru. Svoje izbrano delo urejuje sam in nedvomno bo s spremnimi besedami, ki naj osvetlijuje njegovo ustvarjalno pot, samo pripomogel k pravilnemu razumevanju svoje dejavnosti.

Izpoved mladega človeka

Pred nami je sedaj prva knjiga; obsega 664 strani, ustrezno opremo pa ji je dal Bronislav Fajon. Malone 500 strani zavzema mladostni roman »Človek mrtvaških lobanj«, od str. 497 pa so vrste fragmentarne jubilejne marginalije, ki jih je avtor naslovil »Epilog po štiridesetih letih«. S to knjigo je Kreftov prvi večji spis »Človek mrtvaških lobanj«, roman njegove mladosti, dosegljivo izdajo. Prva izdaja (1930) je po veliki večini izgubljena v plamenih, ker so tedaj oblastniki postavili mladega pisatelja in z njim še založnika na zatožni klopi, češ da se je s tem spisom pregrešil zoper družbo in državo, še prej pa so zaplenili založbo in jo pozneje izročili plamenom. Druga izdaja je izšla leta 1959 pri Cankarjevi založbi, v tretji pa je pisatelj svoj mladostni tekst izpopolnil in mu dal tudi z jezikovno-stilističnimi posegi dokončen značaj.

»Človek mrtvaških lobanj« je značilna izpoved mladega človeka, ki je pred dobrimi štiridesetimi leti kot mariborski gimnazijec čedalje bolj intenzivno oblikoval svojo notranjost in doživljal svoj čas in prostor. V tem romanu, svojem najboljšešem pripovednem spisu, je Bratko Kreft s slikovitimi in z dovolj ostrimi prijemi oris mariborsko okolje ob koncu dvajsetih let in delno tudi pomurski kmečki svet,

iz katerega poteka. Toda umetniško težje šče tega romana ni zgolj v opisu stvarnih razmer in v njegovi protiburžoazni tendenci, ki se je mladeniču njegove sorte bolj vsiljevala, čim bolj se je poglobljal v svoj miselni svet, osvetljen izprva s tolstojanstvom, nato pa s plamenim oktoobrsko revolucijo. Pravo težišče romana je v izpovedovanju subjektivnih hotenj in psihološke podobe doživljanja Leona Vuka, tega, ki nosi celotno dejanje romana, spisanega v obliki njegove izpovedi.

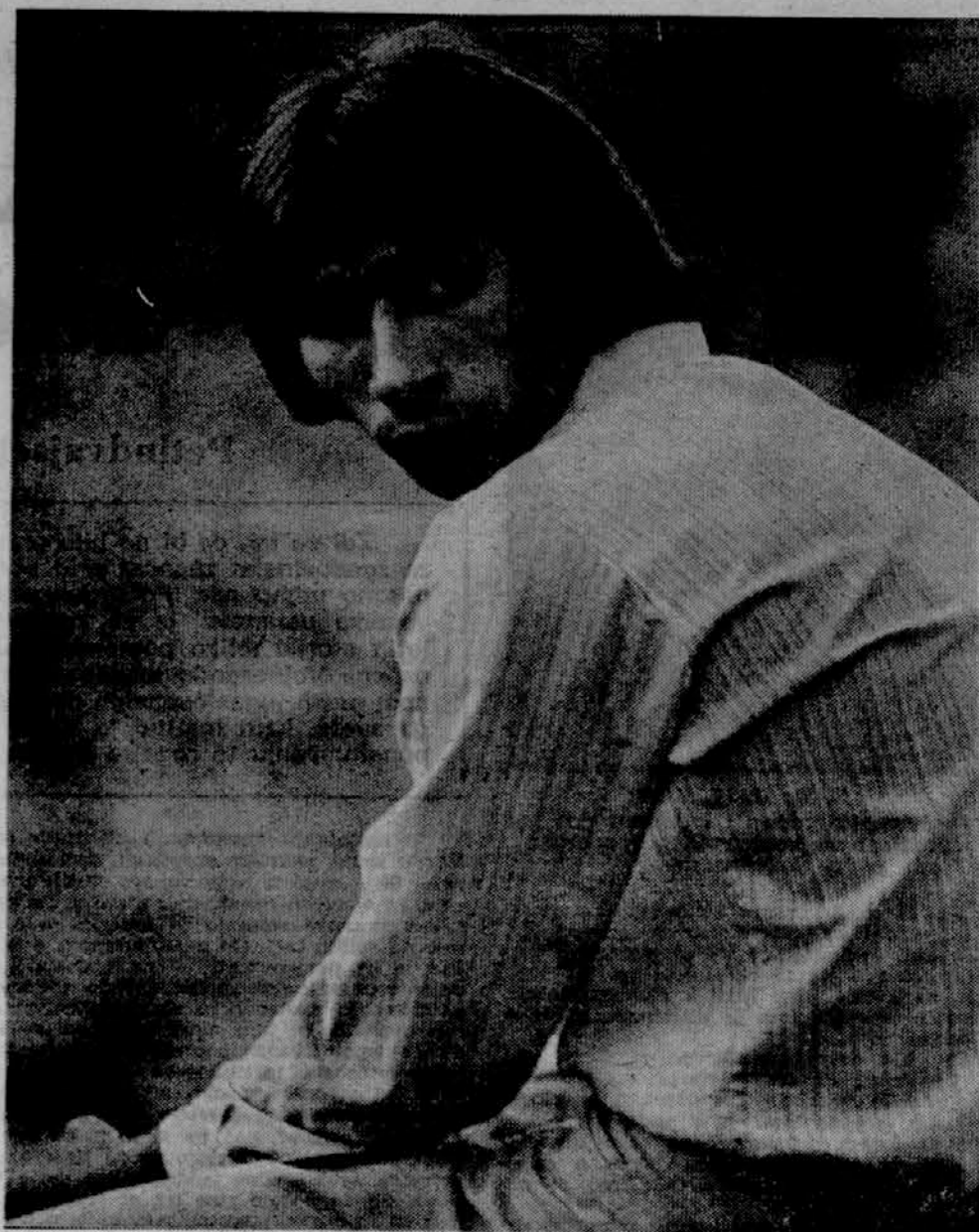
Tisti, ki smo mogli s pozicije starejših sodobnikov opazovati ta, v marsičem otipljivo realni življenjski svet Leona Vuka in ki smo poznali Bratka Krefta še v njegovih dijaških letih, čutimo, da imajo izpovedi Leona Vuka tudi pisateljevo avtobiografsko noto. Prav tako odkrivamo v tej ali oni osebi Kreftovega romana znano mariborsko osebnost tedanjega časa, od tod tisti malomeščanski odpor, ki ga je vzbudil ta spis v mariborskem krogu in ki je pripeljal pisatelja na zatožni klopi. Danes so to objektivne sestavine »Človeka mrtvaških lobanj« samo zanimiv, vendar manj pomemben kot lokalne zgodovine. Toda na njih je tedaj slonel notranji, umetniški razvoj Leona Vuka. Mlad človek, navdihnjel od Tolstojevih spisov, se z evangelijem v roki približuje miselnemu svetu, ki predstavlja povsem drugačen tečaj družbenega razvoja. Približuje se marksizmu in nazadnje ga doseže miselno in čustveno. V širšem smislu pa je to generacijski roman. Poleg Leona Vuka spoznavamo vrsto mladih ljudi tedanjega časa in njihove subjektivne odzive na dejanske razmere. V erotičnem pogledu je posebno mikavno orisano Leonovo ljubezensko razmerje s Sonjo, razmerje, ki izzvani v tragičen finale, potem ko ves čas mika bralca s svojimi psihološko poglobljenimi epizodami.

Epilog po štiridesetih letih

Posebno zanimivo in lahko bi celo rekli aktualno je Vukovo srečanje z delavcem Petkom, ki je sodeloval boljševiški revoluciji na ruskih tleh in naposled osebno spoznal Lenina. Petek je nedvomno ena najmarkantnejših osebnosti v »Človeku mrtvaških lobanj«. Bralce Kreftovega romana bo ob kolikšni poglobljeni pozornosti s pridom spoznal še nekaj značilnih nadobnosti, ki krepko označujejo mladostna iskanja tedanjih gimnazijcev ali odraslih oseb, ki karakterizirajo takratno mariborsko okolje. Ob kratkem: »Človek mrtvaških lobanj« Bratka Krefta, kakorkoli njegovo začetniško pripovedno delo, je zlasti v sedanjih dokončni redakciji ohranil tako mikavno pripovedno atmosfero, da ga bodo z užitkom prebrali mnogi, ki tega Kreftovega teksta še ne poznajo.

Izredna zanimivost to izdaje je »Epilog po štiridesetih letih«. Dr. Bratko Kreft ga je spisal ad hoc za to izdajo in tako s svojo današnjo miselnostjo in literarno izkušnostjo izpovedal vse, kar je v zvezi s »Človekom mrtvaških lobanj« in sploh s prvim razdobjem njegovih slovstvenih iskanj in miselnih vzponov. To je njegova najboljšešnja literarna izpoved, pomembna tudi za vrednotenje celotnega njegovega dela. Že sum obsega tega epiloga nazorno pričuje, koliko objektivnih in subjektivnih prvin je pisatelj poizvil v svojo delo. Delal bi, da noben naš pripovednik ni tako obsežno in povrh še tako spočudno orisal nastanka in usode svojega spisa. Ta epilog nas torej zgovorno uvaša v umetniški svet Bratka Krefta, končuje pa se celo s poglavjem »Beseda v spomin Staneta Severja«, kar pomeni, da Kreftova izpoved vse do časa pred štiridesetimi leti v današnjem delu

BOZIDAR BORKO

TIHOMIR PINTER: DOLGOLASEC

Arheologija

Rimsko obzidje na našem ozemlju

Narodni muzej je pripravil publikacijo za ljubitelje zgodovine slovenskih tal

Ena specifičnih lastnosti arheološkega raziskovanja je tudi mednarodno kodificirana nuja po sprotnem objavljanju rezultatov in ugotovitev. Slovenska arheologija se more v zadnjih desetletjih pohvaliti z vrsto odkritij in študij, ki jo uvrščajo — čeprav je za marsikoga neopazna — v evropskem merilu med zanimive raziskovalne skupine.

To izvira delno iz dejstva, da so bila zgodovinska dogajanja na naših tleh v doba, ki jih proučuje arheologija, zaradi ugodne lege slovenskega ozemlja med Srednjo Evropo in Sredozemljem mnogokrat pomembna za ves evropski prostor. Zato je tudi slovenski arheološki tisk v strokovnem svetu deležen velike pozornosti, saj je Arheološki vestnik strokovno glasilo, ki ga izdaja Slovenska akademija znanosti in umetnosti, po svoji nakladi med najmočnejšimi takšnimi publikacijami v Evropi.

Enako pomembni založnik arheološkega strokovnega tiska v Sloveniji, Narodni muzej, je v dneh, ko praznuje stopenjdesetletnico organiziranega muzejstva na Slovenskem, izdal peti katalog v seriji Katalogi in monografije, drugo delo o rimskem limesu v Jugoslaviji. Delo, ki je izšlo pod naslovom *Claustra Alpium Iuliarum I Fontes*, je pregled gradiva o enem največjih gradbenih spomenikov na naših tleh, o rimskodobnih kraških zaporah.

Urednika in glavnega avtorja J. Šašel in P. Petru sta s sodelavci F. Lebnom, R. Matejčičem in M. Uričevom v dvojzvezdno besedilo (prevedeno je v celoti za potrebe mednarodne stroke tudi v angleščino) vzor- no zbrala najprej vse antične literarne vi- re, ki kakorkoli govorijo o zanimivem kompleksu utrd, taborov in zidovja na Krasu. Tu srečamo odlomke latinskih in grških virov od

Tacita do zgodnjega srednjega veka, v originalnem besedilu in slovenskem prevodu, od preprostih, včasih celo netočnih omemb, pa do izčrpnih opisov pomembnih zgodovinskih dogodkov.

Slede nadrobni terenski opisi sledov tega zapornega sistema, ki je branil glavne ceste in onemogočal nekontrolirane prehode na tedanja italška tla. Sistem je potekal v močvirnih lokih med Reko, Prezidom (ime kraja je povezano s sledovi zapor), Bloka- mi, dolino Bače in Čedadom. Ti sledovi so ponekod boljše, ponekod slabše ohranjeni, vendar je treba videti samo obzidje v Ajdov- ščini, sledove na Hrušici, grobljo zidu na Pokojišču ali Blokah pa se prepričamo o tem, kako močna je bila zasnova zapor. Opise ponazarja čisto in obsežno slikovno ter kartografsko gradivo. Na celu besedila pa najdemo tudi popoln pregled zadnje li- terature.

Delo zasluži prav posebno pozornost tudi zato, ker je zapolnilo še dolgo občutno vr- zel, saj je bil ta vенеec za staro zgodovino tako pomembnih spomenikov le delno znan, širši strokovni javnosti torej sploh neznan, stopen. Hkrati pa naj ugotovimo še to, da je delo kljub temu, da je pisano strogo znanstveno, pripravljeno tako, da ga bo mogel s pridom uporabljati prav vsak lju- bitelj.

IVA CURK

Velik Svetinov uspeh

„Ukana“ v ruščini

Kaj meni o knjigi urednik A. Ratnikov

Z majhno zamudo smo te dni zvedeli, da je tik pred 29. novembrom v Moskvi izšla Ukana Toneta Svetine v ruščini. Izdala jo je vojaška založba, in sicer I. in II. del na 448 straneh. Torej so jo močno skrajšali. Prevedla sta jo univerzitetni profesor Ivan Očak, ki živi v SZ, je pa hrvaškega porekla, in N. Satarov. Oba sta tudi izpeljala okrajšave. Urednika pa sta J. Bernov in A. Ratnikov; ta je polkovnik sovjetske vojske in doktor filozofije.

Tudi za ruske razmere dostojna nakla- da 65.000 izvodov pa je po najnovejših no- vicačih že skoraj razprodana in založba že razmišlja o novi izdaji. Torej se zdi, da nas doživlja ved izdaj, Ta pojav pa je po svoje tudi odsev založniškega nezaujanja v bralce oziroma kupce knjige.

Vsekakor pa je izid Ukane v ruščini ve- lik uspeh ne samo za pisatelja, ampak za vso našo književnost. Prek Ukane se bodo ruski bralci, v minulosti dokaj pogostno na- pačno obveščeni o naši osvobodilni vojni in revoluciji, seznanili z njo, kot pravimo, iz prve roke. Najbrž jim bo pomagala, da bo-

do marsikaj drugače presojali, kot so doslej. Povrh pa berejo Ukano, to kaže prodaja, tu- di z velikim zanimanjem. Lahko se vpra- šamo, zakaj? Del odgovora najdemo v pred- govoru, ki ga je napisal polkovnik Ratni- kov:

„Predvsem gre za slovenskemu bra- cu še znani Svetinov način opisovanja do- godkov, ki je napev in zanimiv, tako da bra- ca zna pripraviti do tega, da zlepa ne od- loži branja. Nadalje obravnava Ukano tudi zelo zanimivo in malo obravnavano področ- je iz zakulisja vojne, iz dvojnega med Gesta- pom in Ozo, oziroma varnostno-obveščeval- no službo. Naposled gre tudi za Slovenijo,

strateško pomembno tako v srednjem veku kot zdaj, za usodno križpotje vplivov in na- črtov za osvajanja. Navsezadnje pa Ukana opisuje tudi nekatere sovjetske državljane in njihovo udeležbo v naši osvobodilni vojni in revoluciji. Pri tem gre zlasti za znanega Mehti Gusein-zade s partizanskim imenom Mihajlo, diverzanta in nosilca tragične do- veske usode, kakršno so doživeli mnogi sov- jetski ljudi.

Pomemben kulturni dogodek, kakršen je izid najbolj uspešnega slovenskega romana v zadnjih desetletjih, romana, ki opisuje najbolj usodno razdobje slovenske zgo- dovine, bi zaslužil veliko pozornost vse naše javnosti, zlasti kulturne. Posebno še, ker pomeni prevod romana v ruščino, svetovni jezik, lahko tudi vstopnico med svetovne klasike. Nihče ne more prerokovati, ali se bo to zgodilo ali ne, ker nihče ne more po dosedanjih izkušnjah popolnoma nepristan- sko ocenjevati kakega dela brez potrebne časovne odmakljenosti. Toda po splošnih značilnostih vseh ljudi lahko upamo, da bo tako in da bo Ukana tisto slovensko književno delo, ki ga že dolgo pričakujemo in ga še nismo dočakali.“ MILE PAVLIN

ČZP PRIMORSKI TISK
ZALOŽBA LIPA
KOPER, Muzejski trg 7

SPOŠTOVANI BRALCI,
LIPA PREDLAGA — VI IZBERITE IN NAROČITE!

MED KNJIGAMI ZALOŽBE LIPA BOSTE LAHKO NAŠLI DOBRO IN PRIJETNO BRANJE PO SVOJI ŽELJI IN OKUSU.

LEPA KNJIGA — VEDNO PRIMERNO IN NAJCE- NEJŠE NOVOLETO DO DARILU.

mama lucija

Mario Puzo
MAMA LUCIJA

Za *BOTROM* še drugi uspešen roman ameriškega avtorja italijanskega porekla, ki po svojih odlikah ne zaostaja za najboljšimi deli o usodi italijanskih izse- ljenkov v Ameriki (Pisatelj je z obema knjigama dose- gel svetovni slavo). Osrednja osebnost je uk mati, v življenju usko- prizkušena Italijanka, ki mora trpeti revščino sapustit- domade ognjišče in se naseliti v tuj, tako tuji svet, da daljnji svet v dveh zakonih rodi pet otrok, za katere skrb in jih vzgaja s odkrivanjem in poštvo- valnostjo. Njena podoba je narisana tako prepričal- no, da se pridružuje najboljše likom matere v svetovni literaturi. Znani ameriški kritiki dela soglasajo s tem, da razvedra roman *MAMA LUCIJA* vse še manj odliče- tega pisatelja: izredno poznavanje okolja, v katerem se zgodba odigrava, kakor tudi užetih smisel za komiko, ki razbremenjuje tragične prizore, ne da bi jim odvzela težo in pomembnost. Kot pred leti *BOTER* je pred nami tudi *MAMA LUCIJA* pravo literarno presenečenje, o čemer zgo- vorno pričajo visoke naklade in ponatisi po vsem svetu. Upravičeno upamo, da bo knjiga, ki je pravkar izšla, navdušila tudi slovenske bralce! 304 strani, celo platno 60, polusnje 68 din.

Heinz G. Konsalik
KIRURGINJA

Kdor je bra roman *DIAGNOZA RAK* (ki smo ga morali ponatisniti), bo rad vzel v roke tudi *KIRUR- GINJO* — zdravniški roman, ki je v raznih desetih navdušila milijone bralcev, prevsem žensk v osem- nasolj seznanja z življenjem mlade kirurginje, ki dela v veliki bolnišnici zavzeto in pošteno, njenemu letu primarni pa gre predvsem za denarni uspeh in slavo. Iz pripovedi izstopa etika zdravniškega poklica in človeka sploh dramatična zgodba o črti in huma- nosti, ki vodi bralca v vrhove svet človeških vrednot. Zaradi prevrednega zanimaja v slovensko pride zdra- vna po knjičici za tuj stih celo v zapor. 273 strani, celo platno: 56, polusnje 62 din.

Arthur Hailey
LETALIŠČE

Po romanu, ki je že največja priznanja po vsem svetu in so ga prodali v nekaj mesecih milijone izvodov, so posneli tudi film, ki ga prav zdaj gleda- mo v nekaterih naših dvoranih! Na knjižni trg pride le redko roman takih kvantit, prepričani smo, da bo zanesljivo navdušil še tako razvajena bralca tudi pri nas. Nad Lincolnovim letališčem svetovno znanim kri- stičem, ki ga je zbral pošastnega znanca, ki od- dvajset let, ki jim zaradi pomankanja goriva in omejenega pristanka grozi nesreča. Noč na leta- išču je polna dramatičnosti, na smrt prestrašenih potnikov, med njimi pa je tudi opančeni samonaričec — bankroter Guerrero, ki zaradi visoke zavarovalne in dinamitov v kovčku grozi s smrtjo tudi mnogim drugim. V dramatično zaključeno zgodbo nepoznan- značaja — moč in šega z osebnimi problemi, strastni in stiski — pa je avtor postavil glavnega junaka: letališče *Lincoln International*. 525 strani, celo platno 75, polusnje 84 din.

Marcel Haedrich
PARIŠKA LEPTICA

Z slepotco Parizem, ženskim simfonijo poistoletja, ki se je ozelo s koncem druge svetovne vojne, nam je francoski pisatelj postavil zrcalo, v katerem odse- vajo sanje in resnica. Zaprta roman zavrača čas od- novembra 1918, ko se je združilo cesarstvo in se v nemirni tedanjega Pariza rojeval nov svet. Bralc ne ob prijetni izpovedi spozna tudi mnoge zgodovins- ke zanimivosti: roman so prevedli v razne jezike in ga tiskali in ponatisnili v visokih nakladah. Upamo, da bo slovenski prevod našel mnogo bralcev. 564 strani, celo platno 72, polusnje 78 din.

Gérard Néry

BOLEČINA LJUBEZNI — JULIJA CRÉVECOEUR

Zgodovinskega romana v dveh knjigah (druga knjiga — *LJUBIMCI* iz *PALESTINE* — izide v februarju) sodi v vrsto manj zahtevnega čitala, ki se zanimiva zgodovinskih podatki iz bližnje ali daljnj preteklosti. Prvi knjiga nas postavi v začetek leta 1865, v Pariz, kjer Napoleon III. še trdno sedi na svojem prestolu. Njegove zastave je svetila slava na bojiščih, ekspedicijska v Mehiko se še ni končala s polomom... Vsekakor pa je roman *VSEENOST*, ki ga označujejo tri sestavne pri- vne: etična angažiranost, jezikovno stilna dobnost in moderne oblike — izide sred januarja.

Saša Vuga

VSEENOST

Avtorjev pisateljski svet je zvečne razpeli med mestom in rodno deželo (Toiminsko) in zlasti v prejšnjih delih še ves v znamenju doživljaja vojne vihar. Skoro ta raver se nam kmalu izloči njegova vizija sodanjega časa in človeka v njem. Človeka v spopadu z našim vsakdanjem, z nerazvito koreninskim začetkom, z našo trpko, anomalijo polno družbeno in bivanjsko nesposobnostjo. Tak je roman *VSEENOST*, ki ga označujejo tri sestavne pri- vne: etična angažiranost, jezikovno stilna dobnost in moderne oblike — izide sred januarja.

Timotej Noč

SVETA BARBARA

Roman odkriva resnico o naši sodobnosti, polni strašnih simbolov — vnanjih znakov člove- škich dram. Ob usodi laične svetnice bo bralce podživila tudi razna svoja nezavidi- stanja. Delo bo izšlo v začetku januarja.

PRIPOROČAMO ŠE:

Stanko Arko *PES MOJ PRIJATELJ* (120 strani, polplatno 42 din)
Gini Zlobec *MUJ BRAT SVETNIK* (329 strani, polplatno 46, polusnje 50 din)
Pavle Zidar *TUMOR* (333 strani, polplatno 46, polusnje 50 din)
André Sourbran *LJUDE V BELEM* (3 knjige) (1275 strani, celo platno 164, polusnje 178 din)
André Sourbran *LJUDE V BELEM* (3 knjige) (1275 strani, celo platno 164, polusnje 178 din)
Fred Lawrence Guille *ZVILJENJE MARILYN MONROE* (446 strani, celo platno 65, polusnje 72 din)
Ves Gundon *KAPITAN LAPORTUNE* (451 strani, celo platno 62 din, polusnje 68 din)
Annetmarie Selinko *DESIREE* (610 strani, polplatno 68, polusnje 72 din)
Aldo Palazzeschi *BRATJE ČUKČILI* (568 strani, polplatno 60, polusnje 68 din)
Mario Puzo *BOTER* (406 strani, celo platno 38, polusnje 45 din)
Francis Eugene Vidocz *ČLOVEK S STO IMENI* (Spominki domo gledali televizijsko na- dala) (levarke tudi na naših ekranih) (491 strani, celo platno 45, polusnje 50 din)

VSE KNJIGE LAHKO NAROČITE V KNJIGARNI, PRI ZASTOPNIKIH ZALOŽBE LIPA IN NEPOSREDNO PRI ZALOŽBI LIPA V KOPRU. IZKORISTITE MOŽNOST OBROČNEGA PLAČEVANJA!

VSEM ZVESTIM BRALCEM IN PRIJATELJEM — SREČNO LETO 1972!

Prejeli smo

Zakaj „akcijski odbori“?

Pobuda komiteja občinske konference ZKS Ljubljana – Center

Komite občinske konference ZKS Ljubljana-Center je predložil svoji konferenci, naj bi dala pobudo za ustanovitev akcijskih odborov v organizacijah združenega dela. Akcijske odbore naj bi osnovali z namenom, da bi se prek njih povežale vse organizirane subjektivne sile v organizacijah združenega dela in zagotovile organizirano in enotno akcijo in dejavnost pri uresničevanju ustavnih amandmajev, ki se nanašajo na ureditev odnosov v organizacijah združenega dela in na odnose med njimi. Konferenca je pobudo ugodno ocenila in naročila komiteju, naj o celotni zamisli seznani organizacije ZK v organizacijah združenega dela, da bodo lahko o njej povedale svoje mnenje in predloge ter da obvesti konferenco o rezultatih razprave v organizacijah ZK, da jih bo upoštevala pri svojih nadaljnjih odločitvah.

Neposreden povod za to zamisel dajeta ustavna amandmaja XXI. in XXII., zlasti tista določila v njih, ki se nanašajo na ekonomski položaj delavca, na ekonomske odnose med delavci in organizacijami združenega dela in na organizacijo združenega dela, kar so stopili neposredno v veljavo. Konkretne akcijske dogovore organiziranih subjektivnih sil naše družbe o uresničevanju ustavne reforme je bil enodušno sprejel na kongresu samoupravljalcev v Sarajevu. Ta dogovor zavezuje. V resoluciji kongresa o aktualnih političnih nalogah so povsem določeno opredeljene med drugim zlasti te:

Iz dogovora na kongresu v Sarajevu

1. »Kongres zahteva, da se brez odlaganja in v svestransko razvijejo in dosledno uporabijo tisti ustavni amandmaji, ki se nanašajo na neodtujljive pravice delovnih ljudi in njihove samoupravne organizacije pri razpolaganju s pogoji, sredstvi in z rezultati dela... To so ključna vprašanja nadaljnjega razvoja socialističnega samoupravljanja. Pri socialističnem in samoupravnem razreševanju teh vprašanj se izraža interes delavskega razreda in delovnih ljudi vseh narodov in narodnosti naše socialistične skupnosti. Na tem se preizkuša vsaka politika, vsaka opredelitev in vsako ravnanje v družbi.

2. Kongres je ocenil, da pomeni uresničevanje ustavne reforme za delovne ljudi in socialistične sile naše družbe spremenil trenutek borbe za veliko stvar, za nadaljnje osvobodjanje dela in človekove osebnosti (resolucija o aktualnih političnih nalogah). Ob taki presoji je tovariš Tito ocenil »enindvajseti in dvaindvajseti amandma kot močno orožje delavskega razreda pri uresničevanju samoupravljanja od temeljnih družbenih celic do vrh.

3. »Pri uresničevanju tega kurza, je rešeno v resoluciji kongresa o aktualnih političnih nalogah, »je nujno presegati odnose in prakso, ki omogočajo odtujevanje rezultatov dela v obliki državno latinskega in tehnokratske upravljalškega monopola in ki vodi h krepitvi centrov ekonomije in politične moči od proizvajalcev... Kongres se zavzema za podpiranje politike in pri tem meni, da je nevedrno sleherni zapiranje politike v forume in ožke kroge ter njeno spreminjanje v praktičnostno igro temeljnih parcičnih interesov, ki politiko spreminja v politikanstvo, srb za človeka v srb za pozicijo posameznika v oblasti, politizacijo množic pa spreminja v manipuliranje z njimi.

4. V skladu s tako usmeritvijo kongresa je tovariš Tito takole opredelil akcijsko usmeritev organizacij združenega dela: »Organizacije združenega dela se morajo čim bolj obrniti k sebi in vse bolj urejati svoje

probleme... V sedanjem trenutku je vsaka organizacija združenega dela dolžna proučiti svoje delo, svoje slabosti in obveznosti, da svojo zasnovo razvoja dosledno koncipira na reformskih osnovah.

5. »Nova situacija, je rešeno v resoluciji kongresa o aktualnih političnih nalogah, »in velike naloge, ki so pred nami, zahtevajo nov način postavljanja in učinkovitega delovanja vseh zavestnih organiziranih sil delavskega razreda in delovnih ljudi... Zaradi tega so se vse družbene organizacije, vsi odgovorni činitelji dolžni angažirati v enotni družbeni akciji pri uresničevanju te politične zasnove... Drugi kongres samoupravljalcev zahteva, da postanejo njegovi sklepi... temelj za delo in ravnanje vseh in vsakogar.

6. »Kongres izhaja s stališča, da bi slabitev lastne revolucionarne in progresivne pobude in enotnosti organiziranih socialističnih sil širila prostor za delovanje tistih reakcionarnih in konservativnih sil v deželi in v tujini, ki se upirajo socializmu in samoupravljanju...»

7. Kongres samoupravljalcev se je enodušno opredelil za označitev razrednega pristopa k razreševanju družbenih protislovij in osnovnih vzrolišč razrednega spopada, kot jih je na kongresu razložil tovariš Edvard Kardelj: »Razredni pristop k problemom naše družbe ni v tem, če se to pogosto z besedami naglašala ali pa če se razredna politika izenčuje z neko vrsto pokroviteljskega odnosa do delavskega razreda. Razredni pristop se izraža v tem, v kolikšni meri se sile naše družbe bore in kako uspevajo, da izvoljujejo to, da delavski razred in vsi delovni ljudje postajajo vsak dan v vse večji meri gospodari svoje usode. Zato bi lahko rekli, da se »začetke« in »konec«, to je celotna vsebina samoupravljanja izraža v značaju družbeno ekonomskega in političnega položaja delovnega človeka kot posameznika in združenega v skupnem delu in v družbi.

Konflikti, ki jih ni treba razreševati z „razrednim bojem“

Nerealno in neznanstveno bi bilo trditi, da obstaja antagonistični razredni spopad med delavci in inteligenco oziroma med delavci in ljudmi, ki opravljajo vodstvene funkcije pri upravljanju s stvarmi, ker vsakdo ve, da so i znanje i upravljalške funkcije, s tem pa tudi ljudje, ki so nosilci teh funkcij, bistven pogoj družbene biti. Z drugimi besedami, razlike v izobraženosti in razlike v osebnih dohodkih in v položaju v materialnem procesu dela ne ustvarjajo rane po sebi protislova razrednega značaja, čeprav so lahko, in tudi so, izvor političnih konfliktov. Toda, te konflikte je mogoče razreševati po demokratični poti, ne pa z „razrednim bojem“. To, kar dejansko lahko po-

stane in tudi je osnutek oziroma prvina razrednega spopada, so ostanke razrednega spopadanja, so ostanke starih družbenih odnosov v sistemu proizvodnih odnosov, ostanke starih reakcionarnih ali konservativnih, ideoloških, političnih in ekonomskih pojmovanj, kakor tudi določene prehodne oblike v ekonomskih odnosih, ki porajajo težnje po restavraciji starega.

Obstajajo oblike odtujevanja presežka dela, obstajajo oblike birokratske tehnokratske upravljalškega monopola, obstaja neenakopravnost delovnih ljudi v dohodkovnih odnosih, obstoje ekonomske in socialne razlike in diferenciacije, ki ne temelje na delitvi po delu, ampak na tej ali oni obliki spontano pridobljenih ekonomskih in družbenih privilegijev. Menim, da je ravno boj proti tem in podobnim tendencam in pojavi pravi, resnični boj za razredne interese delovnih ljudi...

Na podlagi teh opredelitev, ki vsekakor tvorijo hrbenico politično akcijskega dogovora, ki so ga organizirane samoupravne sile naše družbe izoblikovale na kongresu samoupravljalcev v Sarajevu, je prišel občinski komitej do tehle sklepov:

Prvič, uresničevanje XXI. in XXII. amandmaja ne more biti prepusteno zgolj spontani pobudi in dejavnosti posameznikov, skupin ali posameznih organizacij oziroma samoupravnih organov, ampak se je tega dela treba lotiti smotno, organizirano, usklajeno, enotno, ker bodo samo tako lahko prišle vse pobude do izraza in bodo dale koristne rezultate.

Drugič, gre za sprejemne spremembe v oblikovanju samoupravnih socialističnih odnosov in je zato neobgibno, da to delo idejno in politično usmerja Zveza komunistov in da pri njem tvorno sodelujejo vse organizirane sile samoupravnega združenega dela, sindikati, mladina, borčevske organizacije itd., ob polni pomoči, ki jo lahko nudijo družbeno politične skupnosti in organizirane subjektivne sile v njih.

Tretjič, politična akcija ZK in drugih organiziranih subjektivnih sil mora biti naravna in vodena tako, da bo razgibala delavce, fizične in umske, da se bodo skupaj s svojimi samoupravnimi organi lotili oblikovanja odnosov znotraj združenega dela v skladu s sprejetimi amandmaji.

Na teh osnovah je v občinskem komiteju dozorela pobuda za ustanovitev akcijskih odborov.

Slabe posledice čakanja

V organizacijah združenega dela (pa tudi v širših družbenih skupnostih) je znana in široko razvita praksa, da se pri pomembnejših akcijah povežejo vse organizirane subjektivne sile, da take akcije skupno zasnujejo in vodijo in da zlasti razgibajo ustvarjalno dejavnost delavcev.

K taki aktivnosti pri uresničevanju ustavnih amandmajev neposredno zavezuje resolucija o aktualnih političnih nalogah, ki je bila sprejeta kot plod politično akcijskega dogovora na sarajevskem kongresu samoupravljalcev. Resolucija povsem nedvoumno postavlja v zariše pozornosti družbene akcije organiziranih subjektivnih sil združenega dela, in sicer organizirano, povezano, enotno akcijo, ki naj odpre proces uresničevanja ustavnih amandmajev in ki naj premoti začetne težave in ovire, ki stoje na poti.

Oblikovanje proizvodnih odnosov v skladu s XXI. in XXII. amandmajem je predvsem zahtevno politično, družbeno in strokovno opravilo. Terja izoblikovanje novih izvršnih institucionalnih in ekonomskih rešitev. To delo je povezano s premagovanjem omanjavanja, nevednosti, razmišljanja v obstoječih kategorijah in zavestnih nasprotovanjih, ki izvirajo iz kratkovidne družbene ozkosti ali pa iz globljih, v svojem bistvu, izkoriščevalskih pobud.

Korenite preobrazbe odnosov v združenem delu se lotevamo v času, ko so organizacije združenega dela močno zaposlene s premagovanjem tekočih težav, ki izvirajo iz sedanjih neugodnih gospodarskih gibanj.

Zaradi vseh teh in še mnogih drugih težav, objektivnih in subjektivnih, je realna nevarnost, da bi delo, ki ga terja urejevanje proizvodnih odnosov v združenem delu v skladu s ustavnimi amandmaji, odlagali. Znaki takega čakanja na ugodnejši trenutek so že močno prisotni in kažejo se že prve slabe posledice takega čakanja. To objektivno opogumlja tiste rešitve in sile v proizvodnih odnosih v združenem delu, ki temelje na upravljanju in na sredstvih, ki se družbeno odtujujejo od delavcev. Poleg tega pa nas sleherni odlaganje dela pri urejevanju temeljnih odnosov v združenem delu neprestano potiska v naročje najbolj kratkovidnemu pragmatizmu in praktizmu.

Ce se v organizacijah združenega dela ne bi organizirano, enotno, povezano, akcijsko lotili premagovanja omenjenih težav in ovir, ki stoje na poti uresničevanju ustavnih amandmajev, in če ne bi odprli procesa preobrazbe obstoječih odnosov v skladu s ustavnimi amandmaji, v tem primeru bi se neogibno pričele spontane akcije posameznikov in posameznih skupin za uveljavitev njihovih neodtujljivih ustavnih pravic v združenem delu.

Kaj je „akcijski odbor“

Po zamisli občinskega komiteja naj bi bili akcijski odbori skoordinajsko telo, v katerega naj bi delegirali svoje predstavnike delavski svet, samoupravni organi delovnih enot, organizacija ZK, sindikata, mladine, borčevske organizacije itd. Akcijski odbor naj bi se konstituiral ne kot kak nov organ samoupravljanja, ampak kot »metoda dela«, preko katere bi organizirane družbene sile v organizaciji združenega dela skupno zasnovali svoj akcijski program uresničevanja ustavnih amandmajev in usklajevale svojo dejavnost. To se pravi, da akcijski odbori ne bi smeli kriti pristojnosti nobenega obstoječega samoupravnega organa in nobene organizacije. Oni naj ne bi prevzeli nase dela nobenega izvršnega organa ali službe. Akcijski odbori naj bi torej bili instrument organiziranih sil v organizacijah združenega dela, prek katerih bi le-te skupno izoblikovale enoten akcijski program preobrazbe proizvodnih odnosov v skladu s ustavnimi amandmaji in usklajevale svojo neposredno dejavnost.

Organizacija ZK – pobudnica za ustanovitev akcijskega odbora

Organizacije ZK naj bi se zavzele za ustanovitev akcijskih odborov v organizacijah združenega dela. Skupno z drugimi organizacijami in samoupravnimi organi ter delegati delovnih skupnosti naj bi izdelale predlog za ustanovitev akcijskega odbora. Predlog naj bi bil v skladu s politično in delovno obrazložitvijo predložile delavcem v presojo in obravnavo.

V organizacijah združenega dela, v katerih se bodo odločali za ustanovitev akcijskega odbora, naj bi pri tem delo sodelovala organizacija ZK s svojimi političnimi najprej, najdelavnejšimi, najposobnejšimi člani. Zavzetost, doslednost in premočnost pri neposredni preobrazbi obstoječih odnosov v skladu s ustavnimi določili pa naj bi bile uvrščene med tiste vrednote, po katerih cenijo delavci organizacije in članke ZK.

Komunisti naj bi se zavzeli za to, da bi v organizacijah združenega dela angažirali v okviru delavskega sveta, v okviru strokovnih služb, pri delu organizacije sindikatov in pri delu drugih organizacij predvsem tiste tovarše iz svoje sredine, ki se najbolj trudijo pri uresničevanju ustavnih sprememb v proizvodnih odnosih in za preseganje družbeno odtujenega upravljanja od delavcev, ki so se pripravljeni v delo strokovno in politično poglabiti in ki niso preobremenjeni z operativno upravnimi opravili.

Tvorno sodelovanje v političnem boju in pri konkretnem delu za preobrazbo odnosov v proizvodnji v skladu s ustavnimi amandmaji pa naj bi postal za organizacije ZK tudi preizkusni kamen za članstvo v ZK. Med poborniki za odnose v združenem delu, kot so opredeljeni v ustavnih amandmajih, pa je neizoperen vir novih sil ZK.

Osrednja vprašanja razmerij v združenem delu

Ustavna reforma je z določili v XXI. in XII. amandmaju postavila na dnevni red zlasti konkretno ureditev štirih temeljnih vzrolišč samoupravnih socialističnih proizvodnih odnosov.

Prvič, ekonomski položaj delavca v združenem delu, ki terja konkretizacijo načela delitve po delu, s posebnim ozirom na tisti del rezultata dela delavca, ki ga delavci namenijo za akumulacijo in ki postane družben.

Drugič, ekonomsko in funkcionalno prestrukturiranje obstoječih organizacij združenega dela v organizacije, katere temeljna celica bo temeljna organizacija združenega dela, kot je opredeljena v amandmajih.

Tretjič, ekonomska opredelitev odnosov med organizacijami združenega dela v skladu s ustavnimi opredelitvami.

Četrth, opredelitev in konstituiranje temeljnih organizacij združenega dela, ki opravljajo skupna opravila v združenih organizacijah (tako imenovane skupne službe) in zagotovitev samoupravnega položaja delavcem, ki opravljajo ta dela.

Po presoji občinskega komiteja je ureditev teh štirih ključnih vzrolišč odnosov v združenem delu odločilnega pomena za vse njihov nadaljnji razvoj v skladu s določili v ustavnih amandmajih. Zaradi tega svetuje organizacijam ZK, da se zavzamejo v organizacijah združenega dela, da jih vnesejo v svoje akcijske programe kod prioritete naloge.

Ne glede na to, za kakšno obliko usklajevanja svoje aktivnosti pri urejanju proizvodnih odnosov v skladu s določili ustavnih amandmajev se bodo odločili v posameznih organizacijah združenega dela, pa ostane eno dejstvo: organizacije ZK so po klicane vnesti ves svoj vpliv, da se organizacije združenega dela lotijo dela akcijske, organizacijske, skladne, da kratko malo zagotovijo akcijo in da bodo v njej sodelovale vse organizirane družbene sile od prvih pobud naprej.

Organizacije ZK in njihovi člani so po klicu vložiti vse svoj vpliv, znanje in ustrezno politično aktivnost, da bodo skupaj z drugimi družbenimi činitelji preprečili vsak poizkus, ki bi težil za tem, da bi spjelj konkretno akcijo organizacij združenega dela od usmeritve k iskanju konkretnih rešitev, institucionalnih, ekonomskih, organizacijskih itd., ki naj zagotovijo ureditev proizvodnih odnosov v skladu s ustavnimi amandmaji, k obnavljanju dilem in razprav iz obdobja pred sprejetjem ustavnih amandmajev.

Ustavni amandmaji so opredelili strateške rešitve, na katerih naj bi oblikovali konkretne proizvodne odnose v združenem delu in v družbeni reprodukciji. Bilo bi povsem neplodno in nekoristno, če bi sedaj, preden bi sploh poizkusili uresničiti določila ustavnih amandmajev za izvršnimi rešitvami, ki naj bi jih izoblikovali in realizirali v proizvodnih odnosih, in preden bi v to delo vložili svoje znanje, energije in sposobnost, začeli z vsemi razpravami, polemikami in prepriro znova, kakor da se sploh nismo dogovorili o rešitvah, ki so v ustavnih amandmajih zapisane.

Take težnje pa se že pojavljajo. Če bi popustili pred njihovim pritiskom, bi se spet znašli na slepem tiru večnih razprav, polemik in preprirov. To nas bi povsem onemogočilo, da bi našli na temelju ustavnih določil ustrezne rešitve, ki jih življenje terja, če hočemo dejansko zagotoviti samoupravni položaj delavcev v združenem delu. Tudi glede tega nas zavezuje politično akcijski dogovor, ki je bil sprejet na sarajevskem kongresu samoupravljalcev, ki zahteva, da postanejo tam sprejeti sklepi temelj za delo in ravnanje vseh in vsakogar.

Kako v prazničnih dneh brez intimne prijateljice — knjige?

Nobene zadrege!

Državna založba Slovenije vam bo pomagala s svojimi

KNJIŽNIMI NOVITETAMI

G. Kromdijk:
200 SOBNIH RASTLIN V BARVAH

V knjigi je 200 čudovitih barvnih posnetkov sobnih rastlin in pod vsako sliko je avtor kar se da jasno in natančno zapisal vse, kar morajo vedeti ljubitelji rož o negi posamezne rastline.
222 strani. cena: kart 75 din

SLOVENIJA — PORTRET V PODOBI

V tej edinstveni knjigi je Slovenija predstavljena s vsemi znamenitostmi: iz sedanosti in preteklosti. V knjigi so natančno obravnavane regionalna področja (Gorenjska, Ljubljana, Dolenjska, Pr. moravska, Štajerska). Besedilo je bogato ilustrirano s 363 fotografijami. Knjiga bo seznanila tujce in naše bralce z vsemi lepotami Slovenije. Knjigo sta uredila France Stele in Ivan Bratko.
380 strani. cena: pi 240 din.

Richard Friedenthal:

GOETHE I. — II.

V izvirni in nadvse zanimivi knjigi, ki je izšla v zbirki »Biografije«, je nemški avtor R. Friedenthal do vseh navedenosti oživel Goethejevo resnično človeško podobo, hkrati pa mu odvzel nimb nedotakljivosti, nezmožnosti in univerzalne genialnosti. Približal nam je čas njegovega dolgega življenja in njegove srečanja z velikimi ljudmi tedanjega časa.
320 strani. cena: pi 175 din

RUSSELLOVO SODIŠČE

Ia knjiga prinaša zapiske govorov, zaslišanj, pričevanj in izjav s sojenja v Stockholmu in s sklepnega sojenja v Kopenhagenu v letu 1967. Knjiga je veran dokument delovanja Mednarodnega sodišča za vojne zločince v Vietnamu.
348 strani. cena: broš 78 din

Jaro Stoviček:

TUDI SLEPI VIDIJO

To je roman hrvaškega književnika Jaroslava Stovička o mladeniču, ki je izgubil vid. Avtor že s simboličnim naslovom pove, da ljudje ne vidijo samo z očmi.
184 strani. cena: broš 35 din

Izet Sarajlić:

LIRIKA

V proučeno knjižnici je izbor lirike bosanskega pesnika Izeta Sarajlića. Pesmi je prevedel Ivan Minarić.
36 strani. cena broš 30 din

NOVEJŠA HRVAŠKA POEZIJA

Antologijo sodobne hrvaške poezije, ki zajema avtorje različnih izpovednih smeri, je pripravil in pesmi prevzel Radomir Dabó.
160 strani. cena: pi 58 din

Fran Roš:

KORPORAL HUŠ

V knjižnici celjskega pisatelja Roša so zbrane novele in humoristično akcentuirane štice, ki vsebujejo avtorjeve avtobiografske izpovedi iz obdobja od prve svetovne vojne do današnjih dni.
132 strani. cena: broš 29 din

Jordan Tomšić:

PRAZNIČNI DAN

Knjiga avtorja Jordana Tomšića s naslovom po istoimenskem tekstu »Praznični dan« prinaša vrsto zanimivih in privlačnih štice in humoresk iz sodobnega slovenskega sveta.
140 strani. cena: broš 34 din

Jovan Štekić:

KAKO SEM DOŽIVEL KITAJSKO

Avtor proučuje knjige, je obiskal Kitajsko, eno najbolj skrivnostnih dežel na svetu; na svoji poti se je srečal z mnogimi ljudmi in se pogovarjal s njimi o današnji Kitajski. Knjiga je napisana privlačno in sproščeno.
172 strani. cena: broš 30 din

OD PEŠČA DO RAKETE — I. DEL

Knjiga »Od pešča do rakete« iz zbirke Knjige znanja v izjemno enoklopedični obliki poore dije zgodovinski prerazvoja prometnih sredstev — od posameznih izumov do najnovejših stvaritev moderne tehnike civilizacije. To ni shopen priročnik, pač pa prava enciklopedija namenjena otrokom in odraslim. Knjiga ima poleg besedila okrog 600 večbarvnih lu stracij.
312 strani. cena pi 180 din (Kdor se poleg knjige »Od pešča do rakete« — I. del naroči še, na prvi del »Knjige o Sportu«, ki izide marca 1972, dobi posamezno knjigo po prednaročniški ceni 150 din. Naročniki obeh knjig dobijo orvo knjigo »Od pešča do rakete« — I. del.)

MOJSTRI XX. STOLETJA

To je serija monografij o največjih umetnikih našega časa — slikarjih, kiparjih, arhitektih. »Mojsiri XX. stoletja« so interpretacijsko-kritične izjave z izjemno bogatim slikovnim gradivom: dogmatimi, teksti, podatki in bibliografskim seznamom. V zbirko so dolejši usli že naslednji avtorji: MARINO MARINI, JOAN MIRÓ, JE CORBUSIER, PABLO PICASSO, ABYSSIN CAUDRI, PIET MONDRIAN.
Vsaka knjiga ima okoli 100 strani; cena posamezne knjige: 120 din.

KNJIGA MOJSTROV O IKEBANI

To je temeljno delo o japonski umetnosti urejanja cvetja; poleg zgodovinskega osnaja in bistvenih načel te specifične japonske umetnosti prinaša knjiga tudi lekcije predstojnikov trojice vodilnih šol na Japonskem. Knjiga je ilustrirana z več kot 400 barvnimi in črno-belimi fotografijami; to je izrazito darilna knjiga, reprezentativna edicija, ki bo odlični priložnost za vsakogar, ki bi se rad posvetil tej umetnosti in se približal njenim skrivnostim.
272 strani. cena: pi 480 din

KNJIGA O JAPONSKI

To je knjiga, ki s sliko in besedo govori o eksotični deželi vzhajajočega sonca, ki jo poznamo pri nas predvsem po elektroni in ikebani; pravijo, da je Japonska dežela, ki ji pripada XXI. stoletje. Slovensko izdajo te knjige je pripravil Ivan Bratko.
189 strani. cena: pi 120 din

Jukio Mišima:

PO BANKETU

»Po banketu« je roman o sodobni Japonski, o značilnostih njenega mišljenja, čustvovanja, človeških naved, običajev, religije in politike. Avtor razvira politično, družbeno življenje moderne Japonske in prikazuje tudi vse tiste plasti, ki se ne stranjujejo svojih ven s samu raiško preteklostjo in so ponosne na bogato materialno in duhovno kulturo minulih stoletij. Knjiga je izšla v zbirki »Moderni romani«.
183 strani. cena: pi 80 din

UVOD V IKEBANO
TRAJNA IKEBANA

To sta najboljše priročnika za začetnike, ki se poskušajo v umetnosti urejanja svežih in posušenih cvetle.
Prva knjiga ima 56, druga pa 64 strani; cena posamezne knjige: kart 50 din.
Knjige dobite v vseh knjižarnah in or zastopnikih založb.
Pri večjem nakupu nudijo založba možnost obročnega odplačevanja. S priloženo naročilnico lahko naročite knjige pri upravi.

DRŽAVNE ZALOŽBE SLOVENIJE
61000 Ljubljana, Mestni trg 26

NAROCILNICA

Neprekljeno naročam naslednje knjige

Znatek din
— tako
— v mesečnih obrokih po 40 din.

Knjige mi pošljite na naslov:

— stalnega bivališča
— na kraj zaposlitve (Neustrežno, prosimo, prečrtati!)

Kraj in datum

Podpis naročnika

NASLOV NAROCILNICE:

Izve in primetek:

Kraj:

Ulica:

Usrben pri:

Aktualnosti

Trikotnik s patom

Pogovor s prof. dr. Jožetom Goričarjem o razmerjih med državo, samoupravljanjem in trgom

»Svoja razmišljanja bi lahko grafično ponazoril s trikotnikom, v katerem so država, samoupravljanje in blagovni trg, kar si, načelno, vse med seboj nasprotuje.« Takšno tezo je profesor ljubljanske pravne fakultete in znani sociolog dr. Jože Goričar razvil pred nedavnim na posvetovanju v Kranju o temi »Republika kot država in samoupravna skupnost«. Običajno pa slišimo tezo, da je blagovni trg pogoj samoupravljanja. To je bilo tudi prvo vprašanje, ki smo ga zastavili dr. Goričarju v pogovoru, ki je bil 6. decembra; nanj je takole odgovoril.

To je v resnici protislovna teza. Protislovnost izvira iz tega, da se družbeno življenje ponavlja ne ravna po pravih formalnih logikah, marveč po svoji zgodovinski logiki. S tega zornega kota je treba presojati, prvič, da je tržno gospodarstvo v našem prostoru objektivna nujnost, in drugič, da si samoupravljanje in trg načelno nasprotujeta.

Prve teze niti ni treba obširneje utemeljevati. Samoupravljanje pa lahko zaživi le ob večji produktivnosti dela. Te produktivnosti v razmerah, v kakršnih smo, ni mogoče drugače doseči kakor z blagovnim gospodarstvom. Neogibni spremljevalec in pospeševalec blagovnega gospodarstva pa je ravno blagovni denarni trg. Trg in samoupravljanje sta v medsebojni pogojenosti.

Trg ni socialistična kategorija

Torej odstopate od svoje prvotne teze? Kljub vsemu pa vztrajam pri navidez protislovnih trditvah, da si samoupravljanje in trg načelno nasprotujeta.

Prof. dr. Jože Goričar

Rodil se je 20. januarja 1907 v Mozirju. V gimnazijo je hodil v Celju in tam tudi maturiral. Pravo je študiral na ljubljanski in zagrebški fakulteti, kjer je leta 1930 diplomiral, naslednje leto pa promoviral za doktorja prava. Od leta 1931 do 1941 je bil odvetniški pripravnik v Mariboru, potlej pa odvetnik v Šoštanj. Med okupacijo je bil na prisilnem delu v Nemčiji, odkoder je pobegnil in se pridružil osvobodilnemu gibanju. Prof. Goričar je bil po vojni med drugim pomočnik ministra za pravosodje LRS, član zvezne komisije za preučevanje ustavnih vprašanj in zvezne ustavne komisije, dalje je bil član zveznega sveta za znanstveno delo in predsednik komisije za družbeno-ekonomske vede. V študijskem letu 1949/50 je prof. Goričar prevzel na ljubljanski pravni fakulteti predavanja o temeljih marksizma, leto zatem je bil izvoljen za docenta, leta 1952 pa za izrednega profesorja pravne fakultete. Zdaj je ta ugledni znanstvenik redni profesor za sociologijo na pravni fakulteti v Ljubljani.

To terja obširnejšo razlago. Predvsem bi rad opozoril, da trg ni socialistična kategorija, četudi bi ga za takega razglasili. Takšno razlaganje bi bile le pravne besede, ki trgu imanentne logike in njemu lastnih zakonitosti prav nič ne spreminjajo. Zakonitosti trga so zakonitosti privatno lastniškega gospodarstva, saj je privatna lastnina produkcijskih sredstev in blaga poglavitni ekonomski in pravni institut trga.

Blagovni trg in privatna lastnina sta, vsaj sociološko gledano, nekašna dvojčka. Sta dve strani enega in istega pojma. Ta pa je blagovna proizvodnja. V takšni naravi trga si stoji samoupravne delovne organizacije nasproti kot konkurenti in se morajo obnašati kot skupinski lastniki blaga. Če se ne bi tako obnašale, bi gospodarsko propadle. Trg drži tedaj s svojimi zakonitostmi družbeno lastnino na ravni skupinske, se pravi posebne oblike kolektivne privatne lastnine.

Tržna logika vodi konec koncev do vseh tistih ekscesov, o katerih zadnje čase veliko govorimo v zvezi z reksporterji, bankami in drugimi ekonomskimi subjekti, ki razpolagajo kar z velikimi kapitali, odtegnili od njihovih proizvajalcev, od delavcev v materialni proizvodnji.

Do vsega tega prihaja predvsem zaradi neprimeren ali preslabotnih ukrepov države. Če taki ukrepi izostajajo, če niso pravočasni, ali, kar je še pogostejše, kadar niso opremljeni s potrebnimi sankcijami, nastajajo neželene posledice: socialna diferenciacija, brezposelnost, ekonomska emigracija, inflatorno naraščanje cen in dohodkov, naraščanje deficita zunanjetrgovinske bilance, nelojalna konkurenca med našimi podjetji na domačem in tujem trgu.

Organizirani družbeni moči pravimo danes še država

Z pravišanjem o reguliranem trgu — in samo takšen trg ustreza sodobni industrijski družbi, h kateri tudi mi stremimo — smo tedaj prišli do tretjega kota ali vrha trikotnika, o katerem sem govoril v Kranju, do države.

Podoba trikotnika sem uporabil zaradi tega, da bi nazorno pokazal tri poglavitne institucije našega družbenega in gospodarskega sistema — samoupravljanje, državni blagovni trg.

Do države kot enega izmed kotov ali vrhov omenjenega trikotnika smo prišli z omenjenim vprašanjem zaradi tega, ker lahko uspešno posega v tržno stihijo le organizirana družbena moč, oziroma oblast, ki razpolaga s sistemom učinkovitih sankcij. Takšni organizirani družbeni moči oziroma oblasti pravimo danes še država. Lahko bi ji rekli, denimo, tudi samoupravna družbena skupnost. Samo ime ni pomembno in ne stvar konvencije. Pomemben in neogiben pa je sistem učinkovitih sankcij in njihovo dosledno uporabljanje, kjer in kadar je to potrebno.

Prav s tem pa je v naši družbi nekaj narobe.

Najbrž zaradi tega, ker se jih država že nekaj časa odrekla. Administrativni ukrepi res niso v skladu z demokratičnimi načeli samoupravljanja, po drugi strani pa samoupravne institucije še nimajo ne zadostne legitimacije, ne mehanizmov za učinkovito socialno kontrolo. Brez nje pa tudi samoupravna družba ne more.

Trije v patu

Kakšna pa je »dinamika« v tem trikotniku?

Te institucije so dandanes v nekašni pat poziciji, ki se kaže v naslednjem: samoupravljanje odrija državo v permanentno stanje odmiranja, ki pa je v bistvu stanje neučinkovitosti, zlasti tam, kjer bi morala biti najbolj učinkovita — na trgu. Prepričan sem, da se je naša država le prehitro odrekla svoji intervencionistični vlogi v gospodarstvu. To pa je možno tudi drugače uresničiti, ne samo s tem, kar poznamo, denimo, iz sovjetske ekonomike, zlasti iz dobe stalinizma.

Po drugi strani pa drži trg, takšen, kakršen je danes pri nas, ko sili samoupravna podjetja v to, da se obnašajo kot skupinski lastniki, samoupravljanje v nekašnem okrnjenem stanju. Se bolj pa s tem, ko tržno gospodarstvo nujno poraja poseben managersko tehnobirokratski plast, pri kateri se kopiči dejanska ekonomska moč. Ta pa ustvarja politično moč. Koplji se dejanska družbena moč, kajti normativno je ta moč slej ko prej pri delovnem kolektivu.

Izhod v prerazdelitvi družbene moči

Pravne norme torej ne živijo?

Sociološke raziskave to nesporno potrjujejo. Izhod vidim v temeljiti prerazdelitvi ekonomske in politične moči, v prerazdelitvi, ki kakršno nakazujejo ustavna dopolnila. Se je njihovo dosledno uresničevanje bo pokazalo, ali je to pat pozicija med državo, samoupravljanjem in trgom sploh mogoče preseči v naših razmerah.

S tem je povezano tudi vprašanje o delavskem razredu. Kako vi gledate na delavski razred, kdo ga tvori? Dopolnil bi vas še z enim opažanjem, da je namreč danes kar precej ljudi v naši družbi, ki ne po svojem delovnem položaju, ne po ekonomskem statusu, ne po socialnem izvoru ne sodijo vanj, pa bi vendar hoteli biti pripadniki delavskega razreda. Seveda imamo pri nas delavski razred. V krogih naše politološke in sociološke znanosti je ni porna ugotovitev, da je naša družba še vedno razredno razložena. Ali je to obča teza?

Da.

Torej z vsemi, tudi z razrednimi konfliktmi?

Tudi, če hočete, seveda s tistimi sprejemalnimi, ki sta jih v klasično razredno strukturo vnesla socialistična revolucija in zlasti delavsko samoupravljanje.

Kdo stoji delavskemu razredu nasproti

Če pravimo delavski razred, potem človek vedno pričakuje, da ima svojega razrednega antipoda, še en drug razred. Saj za to gre. Povsem upravičeno govorimo o delavskem razredu, njegovem zgodovinskem interesu. Narave svoje temeljnosti kot razreda s socialistično revolucijo ni izgubil. To naravo nosi s seboj tudi v samoupravljanju. V tej naravi je zakoreninjeno tisto, čemur pravimo njegov zgodovinski interes.

Če je obsto delavskega razreda pogoj le z njegovim zgodovinskim interesom — ta pa je v tem, da se organizira kot država in da likvidira razrede, se pravi sebe z državo vred, si je toč ko, predstavljati.

Težko si je predstavljati zaradi tega, ker je vprašanje, kateri razred, kateri razred stoji našemu delavskemu razredu nasproti. Če takih grupacij, ki po svoji interesni usmerjenosti, po politični dejavnosti itn. ni, bi bila naša družba enorazredna družba delavskega razreda, kar pa bi bilo nemogoče. Taka družba bi bila v bistvu brezrazredna družba.

Opozoriti pa kaže, da sta revolucija in samoupravljanje temeljito spremenila staro klasično razredno družbo, ki je v bistvu temeljila na lastnini oziroma nelastnini produkcijskih sredstev. Zaradi tega spremembi pri nas ni mogoče govoriti o razredu, ki bi bil nasproti delavskemu razredu. V socioloških in politoloških krogih pa se bolj kot o obstoju takega delavskega razreda nasprotnega razreda govori zlasti o naravi birokracije o kvazi razredih.

Državna in tehno birokracija

Mislite na tisto državno birokracijo?

Na obe: tudi na tisto na področju gospodarstva. Obe imata iste značilnosti, da gre namreč za družbeno plast, katere pri padniki na strokoven način opravljajo zadeve za svojega mandata, pooblastitela, da razpolagajo s precejšnjo količino družbene moči in so znotraj svojega sloja v hierarhičnem medsebojnem razmerju, razmerju nadrejenosti in podrejenosti. Njena posebna značilnost pa je, da teži k osamovitvi od svojega pooblastitelja in začneja obravnavati zadeve kot svoje lastne in v skladu z interesi svojega birokratskega sloja. Torej nič več v skladu z interesi svojega pooblastitelja — pri nas delavskega razreda.

Katera je nevarnejša? Tehnobirokracija razpolaga z velikansko količino ekonomske moči, ki sama po sebi poraja politično moč. Vzemimo za primer konflikt okrog 15. amandmaja k zvezni ustavi.

Tehnobirokratska skupina je ubrala pot tako imenovane največje učinkovitosti, pri tem pa zanemarljivo politično stran vprašanja. Ta je v tem, da se z uresničitvijo takih tehnokratsko učinkovitostnih modelov vodenja samoupravnih gospodarskih podjetij politična moč delavcev močno zmanjša in se približa ničli. Če bomo torej pustili, da bi se stvari razvijale same od sebe, po svoji notranji logiki, potem bo ta tehnobirokracija prej ali slej dobila vse značilnosti kvazi razreda, če jih že nima. Nekateri raziskovalci branijo stališče, da je tehnobirokracija ena tistih razrednih grupacij, ki stoji delavskemu razredu skorajda antagonistično nasproti.

Druga je državno politična birokracija ali politična elita. Ne bi tako apodiktčno trdil, da stoji delavskemu razredu nasproti, če kar dva krepko izoblikovana kvazi razreda. Toda obe opravljata funkcije, ki jih objektivno oddaljujejo od — morda za zdaj res še neposrednih interesov delavskega razreda, morda pa bi jih, če bi zadeve potekale samobodno, utegnile oddaljiti že od — njegovega zgodovinskega interesa.

Razredna struktura je trdovratna

Torej z revolucijo in samoupravljanjem se ne opravi razredne strukture? Razredna struktura je ena tistih, ki so izredno trdovratne in obstojne in ki jih ni

mogoče kar čez noč spraviti s sveta. Privatna lastnina produkcijskih sredstev niti na Zahodu ni več interesantna za razredno strukturo. Vzdružuje jo predvsem koncentracija ekonomske in politične moči. Ekonomska moč ni več povezana s privatno lastnino. Legitimacijo za ekonomsko moč pa dajejo najrazličnejša pooblastila strokovnjakov, bodi industrijskih korporacij ali pa države kot kolektivnega lastnika produkcijskih sredstev. Prilegajem torej tistim, ki pravijo, da ni prav nič pomembno, ali sloje, ki se oblikujejo zaradi tako neenakomerno porazdeljene moči, imenujejo razred ali kako drugače. Poimenovanje je naposled stvar konvencije.

Pa vendar so v ZDA na primer družine, ki so se dokopale do politične moči preko lastništva kapitala...

Vzemimo takole: če bi izbruhnil neki virus, ki bi napadel samo zelo bogate lastnike kapitala in jih čez noč pobral, ali bi se razredna struktura družbe kaj spremenila? Na njihovo mesto bi prišli managerji, kjer so pravzaprav že zdaj. Razredno strukturo torej vzdržuje neenakomerna razdelitev družbene moči, ki je svojčas izvirala iz privatne lastnine, zdaj pa iz pravice do razpolaganja s produkcijskimi sredstvi. Seveda so marsikje na vodilnih mestih tudi delničarji, toda ne zato, ker so lastniki marveč ker so hkrati tudi strokovnjaki.

Kje je potem razlika?

Če torej gledamo našo družbo samo s te plati, da je tudi pri nas družbena moč zelo neenakomerno porazdeljena, potem ni kakšne posebne razlike z družbami na Zahodu?

Osnovne karakteristike razredne strukture ostajajo so tu in tam enake.

Seveda se postavi vprašanje, kdo je potem delavski razred?

Se vedno je uporabna Leninova definicija razredov, ki se glasi nekako tako, da so razredi velike skupine ljudi, ki se razločujejo med seboj po mestu v zgodovinsko določenem načinu proizvodnje, odnosu do produkcijskih sredstev, po vlogi v družbeni organizaciji dela in po deležu na družbenem bogastvu oziroma po veličini tega deleža in načinu njegovega pridobivanja.

Leninova definicija je zato tako pomembna, ker je očistena vseh vrednostnih elementov. Z drugimi besedami bi lahko za tako imenovani socialistični sektor napravili takole definicijo, da tvorijo delavski razred pri nas tisti, ki so glede na svoj socialni položaj v ekonomski strukturi, glede na vlogo v organizaciji dela in glede na veličino deleža družbenega bogastva v podrejenem razmerju do drugih. Ti drugi pa so tehnobirokratska ali managerska plast.

Sodi, kolikor je zaposlena v proizvodnji. Podrejenost bo še dolgo trajala zaradi same tehnološke organizacije produkcijskih procesov. Sele ko bo proizvodnja povsem avtomatizirana, se bo lahko tudi vloga ljudi v družbeni organizaciji dela izenačila. Dokler pa potrebujemo hierarhično organizirano proizvodnjo, ki sama po sebi terja tudi hierarhična razmerja, tako dolgo bodo na eni strani ljudje, ki bodo ukazovali, in na drugi taki, ki bodo ubogali.

Eden ali več delavskih razredov

Kateri sloj delavskega razreda pa je najavertičnejši nosilec njegovih zgodovinskih interesov?

To je stvar politične odločitve. Ali imamo v Jugoslaviji en delavski razred, ali jih je toliko, kolikor je republik? Predsednik Tito govori o enem. Mislím, da ima prav. Vprašanje pa je v naslednjem: kaj je po dosedanjih in bližnjih ustavnih spremembah globalna družba. Za globalno družbo štejemo najširše celote družbenih odnosov, ki jih še lahko razpoznamo za določen sistem. Sociologija enači globalne družbe v glavnem — ne izključno — s nacijami, pojmovanimi kot skupnostmi državljanov ene in iste države.

Kakorikoli globoko že gredo ustavne spremembe pri postavljanju samostojnosti in suverenosti narodov in narodnosti na jugoslovanskem območju, bistvene karakteristike jugoslovanske socialistične skupnosti vendarle ne spreminjajo. Se vedno gre za enotno socialistično skupnost, za celoto družbenih odnosov, ki se jih da razločevati kot določen sistem. Če je torej znatveno upravičeno govoriti o jugoslovanski globalni družbi, potem je upravičeno govoriti ne o jugoslovanskem delovnem razredu, ampak o delavskem razredu Jugoslavije.

Če se povrneva k na začetku omenjenemu trikotniku, bi vendarle lahko ugotovili, da so tudi na simpozijih zagovarjali tezo, kako se samoupravljanje in država dopolnjujeta.

Podčrtati je treba, da se to načelno izključuje. Zgodovinski položaj pa je tak, da najbrž tudi samoupravljanje brez države ne bi moglo.

Tudi družbeni dogovor s sankcijo

V zvezi s tem nekateri močno poudarjajo pomen družbenega dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja, ki naj potiska državo.

Družbeni dogovori niso nič drugega kot zakoni. To je lepa, idealna pot, po kateri naj pridemo do obveznih norm. Ničče nima nič proti temu, da tem normam ne bomo rekli več zakonit, ampak družbeni dogovori. Kot sociolog in jurist pa vem, da bodo ti družbeni dogovori, v kolikor bo do njih prihajalo po poti, ki je v ustavnih amandmajih predvidena, po svoji najgloblji vsebini slej ko prej to, čemur se zdaj rečemo državni zakon. Dogovor mora namreč vsebovati sankcijo. Pa ne samo to! Mora obstajati tudi organizirana sila, ki bo sankcijo izvedla. Mimo tega ne moremo.

Ne razumem ljudi, ki si od tega obetajo nebesa. Obstajajo romantiki, ki mislijo, da so naši samoupravljalci taki angeli, ki so zgolj duhovi, ki imajo samoupravni um in samoupravno prsto voljo, telesa pa ne. Vsi imamo telesa in telesne potrebe in je to tisto, kar dela človeško družbo tako, kakršna je dandanes po svetu, usmerjena v porabištvu, izolacijo, eskapizem, samo ne v kolektivno družbeno skrb za občo blaginjo.

Kaj pa je to „subjektivni faktor“?

Kaj pa je s subjektivnim faktorjem v tem trikotniku?

Morda mi bo kdo očital terminološko dlakopcestvo, vendar je treba o tem spregovoriti nekaj besed. Subjektivni dejavniki ali zavestne sile, kar tudi pogosto slišimo, sta dva povsem neodrejena pojma. Od Marxa sem znan, da delajo ljudje zgodovino zavestno, kot subjektivni dejavniki. Steherna družbena skupina je subjektivni zavestni dejavnik. Če to terminološko analiziramo, potem kaže, kot da so vsi drugi, razen zavestnega dejavnika, nekeje ob strani ali da bi ležali v globoki nezavesti ali nezavednosti, skratka, ne bi nič pomenili. To pa ni res. Če že govorimo o subjektivnem dejavniku, mu je najbrž treba dodati še pridevnik — napredni subjektivni dejavnik ali napredne družbene sile. Tako postane pojem natančno opredeljen.

Najbrž tudi ne, ker je vprašanje, kaj je napredno.

Prav gotovo je res, da bo na to odgovorila slej zgodovina. Vendar smo upravičeni govoriti o naprednih silah v zvezi s tistimi grupacijami, ki se resnično in s polno odločitvijo zavzemajo za samoupravljanje, za osvoboditev človeka, za demokratični in humanistični socializem. Pojem naprednosti pa je mnogo širši kot pripadnost organizirani subjektivni sili, kot, recimo, pripadnost Zvezi komunistov. Veliko ljudi je naprednih, pa niso člani ZK iz različnih razlogov. Če pojem subjektivne ali zavestne sile meri samo na ZK, potem ne vidim nobenega razloga, zakaj ne bi preprosto govorili o Zvezi komunistov. Če pa meri na širši krog ljudi, potem je treba to točneje opredeliti s pridevnikom napreden.

V središču trikotnika

In kje je po vašem mnenju mesto takemu subjektivnemu dejavniku v trikotniku?

Napredne organizirane subjektivne sile, konkretno ZK, postavljam v središče trikotnika. Ne vem, ga ne zgolj na državo, niti ne samo na samoupravljanje, niti ne samo na trg. V središču trikotnika jih postavljam zaradi tega, ker mora ZK po svoji programski usmerjenosti biti prisotna pri vseh vodilnih ali temeljnih institucijah naše družbenoekonomske in političnega sistema. Povsod mora dušiti nesocialistične ali nesamoupravne pojave, odpirati pa pot socialističnim, samoupravnim in demokratičnim tokovom.

VLADO JARČ

Bistvena pomoč razvoju tujih dežel

Po čem je tujih delavec?

Vsekakor poceni – Njegove cene se v Jugoslaviji še očitno nismo zavedli

Intenziven razvoj večine zahodnoevropskih dežel gre v precejšnji meri tudi na račun delavcev iz manj razvitih dežel, ki jih je okoli 8 milijonov. V Evropi potekajo ti tokovi praviloma z juga proti severu tako v mednarodnem kot pogosto (Italija, Jugoslavija, delno celo Grčija) v notranjem obsegu. Velika sredstva, ki jih »uvoženi« delavci ustvarjajo v industrijskih razvitih državah, v bistvu samo še povečujejo razlike v razvitosti med deželami izvoznici in uvoznici delovne moči.

Te misli je na nedavni skupni seji predsedstva RK SZDL in RS ZSS razvil Andrej Škerlavaj, predsednik mednarodne komisije republiških sindikatov. Posebej pomembno je pri tem še dejstvo, da Sloveni, ki s tako visoko kvalifikacijsko sestavo svojih ljudi v tujini v bistvu direktno pomagajo pri razvoju teh dežel.

Zvezna republika Nemčija je v zadnjih letih pokazala, kako ji tuja delovna moč rabi za obvladovanje konjunkturnih gibanj: ko se je gospodarsko izredno hitro vzpenjala, je pripravila veliko tujih delavcev, ko pa se ji pojavilo recesije, se jih kaj lahko iznebi ter s tem ublaži razmere na tržišču. Tako ni naključje, da ima ZRN nezaposlenost med 0,3 in 1 odstotkom, kar je sploh najnižja stopnja, da pa hkrati odpušča tuje delavce, ne da bi jih sploh registrirala kot nezaposlene.

Tuja delovna moč je povprečno občutno cenejša, torej slabše plačana. Po podatkih borskega ministarstva za delo, je razlika med domačimi, nemškimi in tujimi delavci enaki kvalifikaciji v pokrajini Baden-Württemberg (kjer je sploh največ jugoslovanskih delavcev) od 10 do 15 odstotkov, v skodo naših seveda. Gre za to, da tuje delavce ščitijo le tarifne pogodbe, da pa so realne tarife postavke na tržišču delovne moči 20 do 30 odstotkov višje.

Tuji kvalificirani delavci se čisto ne zapostjuje ustrezno svojim kvalifikacijam – delodajalec ima tako dvakrat poceni delavca. Za Jugoslovane ocenjujejo nemški podatki, da jih je kar 30 odstotkov na nižjih delovnih mestih, kot pa imajo kvalifikacije. Ni čudno, če so zelo cenjeni.

Okoli 2,2 milijona tujih delavcev ustvarja v Zvezni republiki Nemčiji na leto okoli 55 milijard mark narodnega dohodka – za svoje oborožene sile (ki so med najmočnejšimi na Zahodu) in za vzdrževanje št. At. lantskega pakta pa daje ZRN samo 22 milijard na leto. Dobri del izdatkov za oborožitev krijejo zahodni Nemci tudi z delom tujcev; samo Jugoslovani ustvarjajo blizu 13 milijard mark narodnega dohodka na leto!

Vzemimo še davčni vidik. Samo Jugoslovani plačujejo v Zahodni Nemčiji od 3 do 3,5 milijard mark davkov na leto. Po nemških predpisih davke plačujejo bolj ali manj povsod na preteklu leta obračunavajo različne. Zaradi posebnih socialnih okoliščin (ločeno življenje, drago stanovanje, vzdrževanje družine ipd.) lahko tudi delavci zahtevajo povrnitev velikega dela davkov plačanih davčin. Po nemških ocenah pa Jugoslovani ne izkoristijo za kakih 300 milijonov mark teh ugodnosti – vse to ostane torej v nemških proračunih.

V ZRN velja zakonski predpis, znan kot zakon o 634 markah, po katerem daje delodajalec na vsako marko vloženih sredstev za namensko stanovanjsko gradnjo še svojo obvezno marko. Konkretno: delavec daje na dan eno marko v blaginjo, delodajalec mora dodati še eno (zato dvakrat po 312 mark o delavčevih). Banka pa te vloge obrestuje z 15-odstotnimi obrestmi po sedmih letih nastane iz tega – stanovanj! Vsega tega pa tuji delavci ne izkoristijo ali pa samo izjemoma.

Jugoslovani vlagajo določen del svojih prihrankov v tuje banke. Koliko je tega denarja, lahko samo ugibamo. Nemci govorijo o dveh milijardah dolarjev prihrankov vseh tujih delavcev, naša diplomatsko-konzularna predstavništva v ZRN pa menijo, da imajo Jugoslovani med 2 in 3 milijardami mark, medtem ko so pred kratkim slišali oceno jugoslovanskih sindikatov, da imajo naši državljani kar milijardo dolarjev (torej okoli 3,5 milijard mark) v nemških bankah. Nemške banke izkazujejo povprečno 15-odstotno stopnjo dobička na leto, to velja: prihranki jugoslovanskih delavcev ustvarjajo celih 500 milijonov mark ali več ko 140 milijonov dolarjev na leto!

Okrog Paulingovih priporočil

Enajst mož je jedlo vitamin C

Nekateri mu kljub hrupu in gonji še zaupajo

Lansko zimo je dobitnik Nobelove nagrade Linus Pauling, ki zdaj živi v Kaliforniji, priporočal, naj bi za zaščito pred prehladom, jemali velike doze vitamina C. (O tem smo pisali v naši sobotni prilogi.) Takoj nato se je proti temu znanstveniku začela prava gonja. Večina kritikov je poudarjala, da je Pauling svojo trditve oprl na poskuse brez ustrezne kontrole ter da poskusi niso bili dovolj obsežni.

To da kljub nezaupanju večine zdravnikov so milijoni državljanov ne samo v ZDA, temveč tudi drugod po svetu Paulingov nasvet sprejeli kot potrjeno resnico in prodaja vitamina C je vrtoglavo narasla. Tudi letos lekarnarji že od začetka sezone prehlada, nahoda in gripe pripovedujejo, da vitamina C prodajo cele gore.

Skupina zdravnikov univerze Maryland je pred kratkim po izpravi raziskavah prišla do sklepa, da nekatere Paulingove teze o vitaminu C ne držijo. Da bi preizkusili učinkovitost tega vitamina, sta dva zdravnika dajala enajstim moškim, prostovoljcem iz neke jettinske, in sicer po 3000 miligramov na dan. Poskus je trajal štiri tedne dni. Hkrati so desetim drugim prostovoljcem dajali tablete, ki so bile na videz popolnoma enake tabletam vitamina

C, v resnici pa so bile samo blažje žegen. Nato so zdravniki vse prostovoljce okužili z virusi, o katerih je znano, da povzročajo nahod. Terapija z vitaminom C in blažjim žegenom se je nadaljevala še teden dni.

Ze čez nekaj dni so nahod dobili vsi prostovoljci, po grlu jih je začelo praskati, bili so hripavi, zraven pa so tudi kašljali. Zdravnikom, ki so te bolnike nadzorovali, se je zdelo, da glede trajanja simptomov pri eni in drugi skupini ni nobenega razloča. Skratka: preprečili so se, da je bil vitamin C popolnoma neučinkovit in prehlada sploh ni mogel odvrniti.

Z vitaminom C se je začela temeljitelje ukvarjati tudi uprava za prehrano in zdravila. Letos novembra je ukazala iz prodaje umakniti skoraj 9 milijonov tablet vita-

sko prodiranje v dežele, od koder so prišli in kamor se vračajo. Razumljivo je, da so ob tem npr. nemške avtomobilske tvrdke še kako zainteresirane, da vrnejo čim več možnih bodočih avtomobilov, lastnikov servisov. In podobno. Vse to so našli, tudi »krmarja« so tu in računali se bodo gotovo izkazali kot realni.

Z delavci-povratniki prodira tudi kapital. Prodaja pa morda še vedno preko Jugoslavije v Grčijo in Turčijo ali pa v Španijo in Portugalsko.

Načrtovalcem gospodarske in zunanje politike bi veljalo temeljito razmisлити tudi o teh in podobnih dejstvih.

ANTON RUPNIK

(Podatke in misli za pričujoči sestavek smo v dobri meri povzeli po diskusijah, ki sta jih imela na skupni seji predsedstva RK SZDL in RS ZSS Andrej Škerlavaj, predsednik mednarodne komisije republiških sindikatov in Matjaž Jančar, konzul v Stuttgartu.)

Zanimiv je tudi podatek, da so Jugoslovani najbolj zdrav živeli med tujimi delavci v ZR Nemčiji. Jugoslovani so najmanjkrat bolni, plačujejo pa zdravstveno zavarovanje kot vsi drugi in kot domači, ki poleg tega izkoriščajo številne socialne ugodnosti (zdravilišča in okrevališča, počitnice).

Kako je s pokojninskimi zavarovanjem, bomo zvedeli šele čez kakih deset let, ko se bodo pojavile prve generacije zdolcev pred našimi zavodi za socialno zavarovanje. Mlad, življenjski dela polno in plačuje od rednega in dodatnega zaslужka prispevke za pokojninsko zavarovanje. Jugoslovani ne dobi- va za zdaj od tega še ničesar. Vsekakor pa lahko domnevamo, da bodo ti delavci – povratniki še občutno izprani, ko se bodo – če se bodo – vrnili, in da je dvomljivo, da si bodo lahko še ustvarili solidne osnove za pokojnino doma. Del pokojnine bodo dobili iz tujine, kakšna pa bodo valutna raz- merja, je še neznanika.

V primerjavi z našim je otroški dodatek v večini zahodnih držav splošni znesek. Zaradi dolgotrajnega postopka in zaradi neobveščenosti pa veliko Jugoslovancev ne izkoristi svojih pravic do tega dodatka. Za Stuttgart (največja koncentracija jugoslovanskih in slovenskih delavcev nasploh) velja npr. podatek, da prejema od 26 tisoč Jugoslovancev otroški dodatek le 6 tisoč, da pa ima vsaj še 1500 delavcev pogoje in pravico do dodatka, ne more pa te pravice uveljaviti zaradi zapletenosti postopka. Povprečno znaša otroški dodatek pri Jugoslovancih 58 mark na mesec; na leto pomeni torej delavcu več kot tisoč mark na otroka; otrok v Jugoslaviji bi torej lahko dobil celih 450 tisoč starih dinarjev na leto več od svojega očeta, če bi ...

Tujec kupuje – to zlorablja vesoljna trgovina! – cenoeno blago. Drago ga plača za slabo kvaliteto. Tujec kupuje staro blago in ga prav tako drago plačuje. Taisti tujec ne more izkoristiti še vrste drugih socialnih ugodnosti, ki jih nudi svojim državljanom družba blaginje (Wohlfahrtsgesellschaft).

Problem ekonomskih migracij mora dobiti omejenjše mesto v naših mednarodnih razmerjih, naših gospodarskih stikih s tujino in ne nazadnje tudi v celotni naši zunanji politiki. Sporazumi o zaposlovanju, ki smo jih sklepali v prvih letih svizvoza naše delovne moči, se nam danes počasi že mašujejo. Razviti svet namreč vkaulkuira v meddržavna razmerja delovno moč kot se. stavni del bilance, posebej pa se države med seboj urejujejo migracijske tokove.

Na Zahodu vse bolj dozorevajo zamisli o delavcih – povratnikih kot sestavnem delu tehnične pomoči. Za kaj gre? Dežele – uvoznice tujih delavcev računajo bolj ali manj vse s tem, da bodo določen del teh ljudi asimilirale, torej da jih bodo trajno zadržale ter v drugem, tretjem kolemu ustvarile iz potomcev »dodatke lastni populaciji podlagi – večji del letih pa se bo po logiki tehnične revolucije (avtomatizacije) vrnil v domovino. Interes tistih dežel po teh gostujočih delavcih pa se z od- hodom ne prekinja. Nasprotno: nemške av- tomobilske in druge tovarne vidijo v teh Jugoslovancih, Grkih in Turkih zastopnike njihove tehnike na Balkanu. Tuji delavci tako nevidno postajajo sredstvo za ekonom-

Ogledimo si samo nekaj delcev iz obsež- nega zgodovinskega gradiva.

Dejavnost nacističnega vrha štajerske domovinske zveze v Celju in v drugih delih spodnje štajerske je bila zločinska, saj so ta vodstva skupaj z okupacijskimi organi (Gestapo in SD) izvajala Hitlerjevo politiko sistematične germanizacije dežele s tako brutalnostjo, da takšnih primerov ne pomnimo v slovenski zgodovini. Štajerska domovinska zveza pa ni bila le sodelavka obveščevalne službe (Gestapo in SD varnostne službe), ampak je tudi sama organizirala varnostno službo. Pri tem so se zlasti izkazali voditelji krajevni skupin (Ortsgruppenleiterji), voditelji celic (Zellenleiterji) in blokovski vodje (Blockleiterji). Prek njih je bil okrožni nacistični vodja obveščen o vsem, kar se je dogajalo na njihovem območju. Njihova poročila so izkoriščali okrožni voditelji štajerske domovinske zveze za svojo politiko in orientacijo. Pošiljali so jih tudi zveznemu vodstvu Heimabundu v Mariboru oziroma zveznemu vodji Steindlu. Ta je bil o vsem obveščen neod- visno od obveščevalne službe, tako da je lahko nadziral delo upravnih in policijskih organov.

Tudi represalije nad našim prebivalstvom so okupatorji izvajali v dogovoru s krajevnimi organizacijami Heimabundu. V tajnem dopisu vodje Gestapa v Mariboru z dne 16. avgusta 1941 gestapovskim izpostavam v Celju, Ptuj in Brežicah je med drugim za- pisano: »Brez odlašanja je treba izvesti povračilne ukrepe pri vseh vrstah sabotaž-

mina C, češ da so nalepke nepravilne. To je bila od maja letos že štirinajsta prepo- ved in število tablet vitamina C, ki so jih umaknili iz prodaje, se je povečalo na 105 milijonov.

V zadnjem primeru so vitamin C torej umaknili zaradi napačnih nalepk – na njih je pisalo »vitamin C ali natrijev askorbat«, medtem ko ima ta preparat navadno na- ziv »askorbinske kisline«. Natrijev večini lju- di ni škodljiv, razen če so bolni na sru ali imajo previsok pritisk. Tovarne so na nalepkah pa pozabile kupcem natančneje razložiti, kakšno obliko vitamina C kupu- jejo.

Kljub vsemu hrupu in gonji proti Pau- lingu državljani, a tudi nekateri zdravniki, v vitamin C še zmeraj zaupajo. Zdravniki z medicinske šole v Winston-Salemu so pri-šli do sklepa, da ima vitamin C morda po- membno vlogo pri uničevanju bakterij, ker krepi napadalo moč belih krvničk. Po njihovem mnenju se dobro obnese zlasti pri zdravljenju infekcij žrelne votline, ki jih povzročajo streptokoki, in pri drugih infekcijah, ki jih povzročajo stafilokoki. Dr. Ralph Moomah s pensilvanske držav- ne univerze je dognal, da večje količine vitamina C, ki jih je dajal podganam, vpliva- jo na pospešeno in povečano izločanje holesterola iz njihove krvi.

(MIL GIORNINO)

Der Untersteirer

MITTEILUNGSBLATT DER LANDESMANNSCHAFT UND DES HILFSVEREINES DER DEUTSCH-UNTERSTÄIRER IN ÖSTERREICH
FÜR DIE VERTRIEBENEN DER EHEMALIGEN UNTERSTÄIRERMARK DES NIESSTALES GEMEINSAM MIT DER GEMEINSCHAFT DER DEUTSCH-UNTERSTÄIRER IN ITALIEN

Nr. 3/70

Graz, im September 1968

1. Jahrgang

Dem Gedenken unserer Toten

und unserer unvergessenen, untersteirischen Heimat! – Aufruf zur Beitragsgewinnung für unsere Grazer Gedenkstätte

Ein Vierteljahrhundert lange, besonders anfangs sehr teure und schwierige Jahre haben im Laufe des kommenden Ein-
nahrungsjahres verfließen!
Die Älteren unserer Heimatvertriebenen sind langsam aus dieser Welt gegangen und doch alle stehend österreichische Heimat hingewachsen, haben stämmig festan-
geleitet und sich vielfach gute, neue Lebensgrundlagen ge-
schaffen.
Auch unsere Enkelkinder wachsen schon heran und werden selber sorgen, daß unsere tüchtige, arbeits- und lebensstren-
ge Vätergeneration nicht aus der Welt der Lebenden verschwin-
det. Aber wird eine dauernde, umfassende Erinnerung an un-
sere gute, eine liebe untersteirische Heimat, die wir so sehr
geliebt haben, nicht eine Verpflichtung sein, die wir uns selbst
auferlegen müssen?

Die Ausstellung der Gedenkstätte in Graz wird nach wie vor
nach wie vor in unserer Heimatstadt Graz gerne besucht.
Das Modell für das historische Haus, das wir unseren Mar-
burger Landsmann Döll in seiner Vaterstadt Graz in Italien ge-
geben hat, wurde vom Grazer Bildhauer Erwin Huber nach
denen genehmigten Entwürfen angefertigt und hat seine wert-
volle stählerne Gedenktafel erhalten. Diese wird mit allen
Originalen in der Gedenkstätte in Graz aufbewahrt. Die Aus-
stellung wird im Sommer 1970 in eine
festliche Gedenktafel, die Entwicklung und Entwicklung ein-
geordnet.
Nun geht es um die Aufstellung der Gedenk-
stätte in Graz.

FAKSIMILE GRAŠKEGA ČASOPISA:
začetek uvodnega članka ob odkritju spominskega mesta v Gradcu

Iz zgodovinskih dokumentov

Nekdanji kulturbundovci in nacisti se zdaj izmikajo krivdi

(NADALEJEVANJE IN KONEC) Na rob zasebni kazenski tožbi gospoda Hermanna Rakuscha

Ko je 11. maja 1941 oblastni vodja (Gauleiter) dr. S. Überreiter sprejel Kulturbund kot celoto v Štajersko domovinsko zvezo (Heimatbund), je takole označil delo kulturbundovcev: »Iz globine svojega srca vam posreduje zahvalo Führerja za vaše delo ... Vi moške švabsko-nemškega Kulturbunda boste sedaj prevzeli kot prednja straža, kot kristalizacijsko jedro v štajerskem Heimabundu najpomembnejša vodilna mesta ... V tej pomembni uri si hočemo biti na jasnem, da mora imeti vsaka organizacija pred sabo cilj in da je dosega tega cilja hkrati tudi prijava uspeha. Če ste si morali dati ime švabsko-nemškega Kulturbunda, ste pri tem imeli jasen cilj, da mora obstajati ta organizacija, dokler vas ne bo Führer povedel v Nemčijo. Ta cilj je sedaj dosežen. Organizacija kot taka je izpolnila svojo nalogo. Vključitev članov švabsko-nemškega Kulturbunda v štajerski Heimabund je največja prijava uspeha glede cilja, ki ste si ga postavili. Hvaležen sem vam za to, da je veliko svetovno na- ziranje, ki nam ga je dal Führer, preželo tudi vas in da ne morete storiti drugače, kot da korakate sedaj z vso silo naprej ...« Volks- deuschlerjem kot vodilnemu jedru v štajerskem Heimabundu je vodja spodnještajerske domovinske zveze Steindl postavil nalogo, naj izpolnijo Führerjevo zapoved in naj napravijo iz prebivalcev »spod- nje štajerske« čimprej najbolj zveste podanike Führerja.

Ogledimo si samo nekaj delcev iz obsež- nega zgodovinskega gradiva.

Dejavnost nacističnega vrha štajerske domovinske zveze v Celju in v drugih delih spodnje štajerske je bila zločinska, saj so ta vodstva skupaj z okupacijskimi organi (Gestapo in SD) izvajala Hitlerjevo politiko sistematične germanizacije dežele s tako brutalnostjo, da takšnih primerov ne pomnimo v slovenski zgodovini. Štajerska domovinska zveza pa ni bila le sodelavka obveščevalne službe (Gestapo in SD varnostne službe), ampak je tudi sama organizirala varnostno službo. Pri tem so se zlasti izkazali voditelji krajevni skupin (Ortsgruppenleiterji), voditelji celic (Zellenleiterji) in blokovski vodje (Blockleiterji). Prek njih je bil okrožni nacistični vodja obveščen o vsem, kar se je dogajalo na njihovem območju. Njihova poročila so izkoriščali okrožni voditelji štajerske domovinske zveze za svojo politiko in orientacijo. Pošiljali so jih tudi zveznemu vodstvu Heimabundu v Mariboru oziroma zveznemu vodji Steindlu. Ta je bil o vsem obveščen neod- visno od obveščevalne službe, tako da je lahko nadziral delo upravnih in policijskih organov.

Tudi represalije nad našim prebivalstvom so okupatorji izvajali v dogovoru s krajevnimi organizacijami Heimabundu. V tajnem dopisu vodje Gestapa v Mariboru z dne 16. avgusta 1941 gestapovskim izpostavam v Celju, Ptuj in Brežicah je med drugim za- pisano: »Brez odlašanja je treba izvesti povračilne ukrepe pri vseh vrstah sabotaž-

nih akcij. 2. Zaradi izbire oseb, ki jih je treba aretirati, se je nujno treba povezati z mestnimi organizacijami štajerske domovinske zveze (Heimatbund) ...«

Pobudniki zločinske dejavnosti

Heimatbund pa je svoje pristojnosti večkrat tudi presejal. Nekatere njegove orga- nizacije so izvajale samovoljne aretacije, ne da bi čakale, da bi jih na podlagi njihovih prijav izvedli odgovorni okupacijski organi. Posebej karakteristična je izpoved voditelja izpostave varnostne službe v Celju (SIPO in SD), da je bil do njegovega prihoda na položaj šefa varnostne službe (SIPO in SD) v Celju Gestapo v Celju podrejen okrožnemu vodstvu štajerske domovinske zveze. 9. no- vembra 1941 je takole pisal: »Moje pred- stojništvo, komandantu varnostne policije na »spodnjem štajerskem« Stageju: »Energično sem prekinil s stari običaji, po katerem okrožno vodstvo (Heimatbund) – OP P. in državna policija nista delovala koordinirano, ampak je bila državna policija podre- jena okrožnemu vodstvu štajerske domovinske zveze (Heimatbund). Nisem mogel ko- renito spremeniti položaja, da so izvršni or- gani izvajali aretacije na zahtevo voditeljev krajevnih organizacij štajerske domovinske zveze ali predsednika občine na podlagi ka- rakteristike. Ta svinja ...«

Iz tega je razvidno, da je bilo vodstvo štajerske domovinske zveze v Celju inia- tor zločinske dejavnosti. Voditelji štajerske- ga Heimabunda v Celju so si podredili celo takšno organizacijo, kot je bil gestapo, ki so ga na nürnberskem procesu razglasili za hudodelsko organizacijo. Z 10. členom sod- nega statuta nürnberskega procesa pa so razglasili za hudodelsko organizacijo pa so razglasili tudi zbor političnih voditeljev naci- stične stranke in za hudodelsko dejavnost delovanje nacistov v tistih zasedenih pokra- jinah, ki so jih priključili ali so jih neme- ravli priključili rajhu, kot je bila npr. tudi t.i. »spodnja štajerska«.

V skupini »obnoviteljev«

Iz spiska članov okrožnega vodstva šta- jerskega Heimabunda v Celju izhaja, da je bilo to vodstvo sestavljeno iz ljudi, ki so bili znani po svoji nacistični aktivnosti v graškem »Gaugenzlandt«, in iz doma- čih v boju preverjenih kulturbundovcev. Okrožni vodja je bil Dorfmeister, njegov namestnik pa ing. Unger-Ullman. Ostali čla- ni okrožnega vodstva so bili: Hans Kullich, Fla- ser Anton, Himmer Robert, Dukar, Edo Paldasch, Erker Herbert, dr. Herzog, dr. Gerhard May, Daniel Rakusch in dr.

Ogledimo si še nekaj fragmentov iz so- dnega gradiva, ki zadevajo Daniela Rakuscha. Takoj po zasedbi »spodnje štajerske« je po- stal Daniel Rakusch gospodarski svetovalec in tako član vodstva nacističnega štajerske- ga Heimabunda za okrožje Celje. To po- membno mesto v okupacijski upravi je do- bil v znak priznanja za svojo dotlejšnjo ori- entacijo v Kulturbundu (ker je pripadal ek- stremni nacistični skupini »obnoviteljev« Erneurer).

V svoji novi funkciji je posvetil vse svoje moči cilju, da se celjsko gospodarstvo to- talno integrira v nemški prostor in mobiliz-

ra vsa sredstva za potrebe nacistične vojne. Kako so to izvajali, je plastično opisano v številnih člankih v »Marburger Zeitung«. Okupacijski arhivci izhaja, da je užival Daniel Rakusch pri izvajanju gospodarske politike popolno zaupanje in zaslombo okro- žnega nacističnega vodje Dorfmeisterja. Zaradi tega ni nič presenetljivega, če je bil Rakusch kmalu po okupaciji naše dežele sprejet tudi v nacistično stranko NSDAP. Pripomniti je treba, da so za sprejem v NSDAP na »spodnjem štajerskem« velja- li posebej ostri kriteriji. Sprejeli so le ti- ste člane Kulturbunda, ki so se izkazali v boju za nemstvo za časa tuje gospodstva in s svojim aktivnim sodelovanjem pri ob- novi dežele. V nacističnem časopisu Štajer- skega Heimabunda »Marburger Zeitunge« najdemo o tem še druga podrobnejša po- snila.

Najbolj vdane privržence v predvojem in medvojemnem času je nacistično vodstvo v Celju predlagalo za odklikovanje s križcem za vojne zasluge II. reda. Med izbranci najde- mo imena vodnih nacistov dr. Gerhard May, Robert Himmer, Eduard Paldasch, Wilfried Hoffmann, Georg dr. Skoberne, Emil dr. Mügglich, Johann Jelenz, Sepp Jelenz ... Med to »elit« je tudi ime Dani- el Rakusch, rojen 9. 1. 1883. Predlog za od- likovanje so utemeljili: »Za odklikovanje pred- lagajo so se v »spodnji štajerski« med ob- stojem Jugoslavije, kljub preganjanju po ob- lasteh in osvoroženju pri slovenskem prebivalstvu, vedno z vso močjo zavzemali za Führerja in Reich. Za zmago Führerjevih idej so dali vse svoje sile, pri čemer so čes- to žrtvovali svoj prosti čas, pa tudi nočni počitek.«

Pripomniti pa moramo, da je Rakusch na- znan tudi kot dvojni obraz. V primerjavi z drugimi vodilnimi nacisti v Celju je posku- šal ustvariti pri nekaterih lažni videz kom- promisnega človeka glede Slovencev, med- tem ko je bil hkrati vodilni nacistični funk- cionar v štajerskem Heimabundu v Celju.

Iz okupacijskih aktov pa je tudi razvid- no, da je Daniel Rakusch že 17. maja 1941 prevzel komisarjat za lovstvo za območje »velikega« okrožja Celje. Kot član naci- stične stranke in glavni lovski čuvaj je imel izključno pravico podeljevati lovska do- voljenja za območje od Smarja pri Jelšan do Gornjega grada. Kaj je pomenilo v vojnem času biti lovec, si kaj lahko predstavljamo!

Zaradi svoje izdajalske dejavnosti pred vojno in med njo je bil Daniel Rakusch 23. maja 1945 zaslišan, osojen na smrt in us- treljen. V »spominski knjigi padlih ga« »Zveza rojakov nemških Spodnještajercv« prikazuje kot nedolžno žrtev trdega, krutega preganjanja.

Že v mladosti blizu nacizmu

Zanimiva je tudi življenjska pot zaso- bnega tožilca Hermanna Rakuscha, sina Da- niela, roj. 14. januarja 1924 v Celju. Že kot dijak se je vključil v ilegalno mladinsko or- ganizacijo švabsko-nemškega Kulturbunda v Celju, ki je po navedbah Stigerja, Maya, Jellenza in drugih nacističnih agitatorjev ze- lo uspešno delovala. Mladi Hermann Ra- kusch je tako raste in se razvijal pod vpli- vom nacističnih krogov. Na njegovo aktiv- nost je postal pozoren tudi nacistični velja- k – okrožni vodja Dorfmeister. V posebnem dopisu z dne 13. oktobra 1942 zveznemu vodstvu štajerskega Heimabunda Braunmül- lerju v Mariboru je predlagal 108 Volksdeut- scherjev za sprejem v NSDAP. V spremnem dopisu je takole zapisal: »Te predloge lahko- da dela sedaj, ker sem hotel preveriti vsakega posameznika ločno preveriti. Ker je bilo do- slej v okrožju Celje poklicanih v NSDAP skupno le 23 tovaršev, prosim tokrat, da se predvidi večje število, ker gre za roja- ke-tovariše, ki so si to zaslužili in pri ka- terih se bo sprejem v stranko ugodno od- svital pri njihovem nadaljnjem delu.«

V seznamu predlaganih pod št. 79 stoji ime Hermann Rakusch. Zloglasni Anton Dorfmeister ga je takole predstavil pokraj- nskemu vodstvu nacistične stranke NSDAP: »Rakusch Hermann, rojen 14. 1. 1924 v Cel- ju, stanujoč prav tako v Celju (Gilli, Ra- kuschstrasse 11), polnopravni član štajerske domovinske zveze (Heimatbund), vodja sku- pine Celje–Lisca, član ilegalne mladinske skupine švabsko-nemškega Kulturbunda.« Iz seznama je razvidno, da je bil osea- najstelniji Herman Rakusch nemajhnaj kan- didat med predlaganimi za člana nacistič- ne stranke. V NSDAP pa niso sprejemali vseh in vsakogar!

»Člani stranke (Parteigenossen), ki zdaj živijo na »spodnjem štajerskem«, izhajajo iz bivših inozemskih organizacij NSDAP, iz- mož in žena, ki so po osvoboditvi dežele pri-

šli na spodnje štajersko, in naposled iz ti- stih Volksdeut- scherjev, ki smo jih poklicali v NSDAP v znak priznanja za njihovo de- javnost za nemstvo v času tuje vladavine in za njihovo aktivno sodelovanje pri obnovi domovine, beremo v nepodpisanim sloves- nem pozdravnem članku v »Marburger Zeit- ung« 19. aprila 1943, ko so sprejeli leta 1943 v NSDAP »najboljši izbore iz »spodnje štajerske« na območju Maribora.

Po novih stopinjah

Gospod Hermann Rakusch je zdaj trgo- vec z železnino v Gradcu in je eden najvpli- vnejših voditeljev organizacije »nemških Spodnještajercv« v Avstriji, ki izdajajo od leta 1968 celo svoj bilten, ki so pripravili za tisk znano in zloglasno spominsko knjigo (Totengedenkbuch) ter postavili s pomočjo štajerskih deželnih oblasti prav tako znano spominsko mesto na graškem Schlossbergu.

Nekdanja nemška manjšina na »spod- njem štajerskem«, prežeta pred drugo voj- no in med njo z nacističnim duhom posku- ša zdaj dokazati, da se ji je zgodila naj- večja zgodovinska krivica, ker jo je naša oblast izgnala iz njene nepozabne domovi- ne, nekateri najkrajnješe kulturbundov- ske in nacistične agitatorje pa kaznovala za njihovo izdajalsko vlogo. Aktivna dejav- nost nemške manjšine na strani nacistične- ga rajha je zapečatila njihovo usodo.

Ko zdaj v Avstriji nekateri krogi, ki so bili kompromitirani z nacizmom, poskušajo opravičevati teorijo o priključitvi »spodnje štajerske« k Nemčiji oziroma avstrijski Šta- jerski in odkrivajo spominsko mesto na graškem Schlossbergu »kot večni spomin in opozorilo na preganstvo iz domovine in na spodnještajersko Golgot« (Der Untersteirer, junij 1969), je naša dolžnost, da z nekaj drobeli iz celote opozorimo na njihovo ak- tivnost, ki je za nas Slovence še posebej poučna.

Govori ob odkritju spominskega mesta na graškem Schlossbergu 28. junija lani in članki, objavljeni v Untersteirerju, kažejo na močno zasidranost v predstavah iz pre- teklosti. V članku pod naslovom »25 Jahre sind vergangen« (Untersteirer v juniju 1970) npr. pišejo: »Naše spominsko mesto na graškem gradu in Totengedenkbuch, ki ga bomo v naslednjih tednih posredovali našim članom, naj bosta posvečena spomi- nu na našo nepozabno spodnjo štajersko in v častem spomin na tiste naše tovariše, ki so morali pred 25 leti dati svoja življenja kot nedolžne žrtve zaradi pripradnosti k nem- ški narodnosti ter zaradi stoletne čustvene navezanosti k štajerski matični domovini, da bi tako po vračje zadovoljili instinkte po maščevanju in sovraštvu brezobzirne pre- kusaške partizanske organizacije in vodilne klike, ki je skrita za njo ...«

Pozornost zaslužijo tudi zgodovinske me- ditacije dr. Karla Hanssa, ki se izdaja za iz- vedenca za nemške nacionalne probleme na »spodnjem štajerskem«. Zanj je general Ru- dolf Maister le lažni stotnik Köpenick, ki se mu je posrečil puš zaradi premajhne budno- sti Nemcev in zaradi izdaje vodilnih krogov v Gradcu in na Dunaju (Der Untersteirer, september 1970, Unusere verdorner Untersteirermark). Iz njegovega govora vidimo, da se miselnih svet nekdanje nemške manjšine, kompromitirane z

Zapisek s popotovanja

Odprti računi

Srečanje z norveško preračunljivostjo in zasebnostjo

»Torej vendarle! Ampak zakaj šele zdaj!« Taki so bili na splošno pozdravni vzkliki Norvežanov, ko sem se jim konec novembra oglašal po telefonu in jim sporočal, da sem nazadnje le prišel na Norveško, kakor sem jim že tolikokrat obljubil ob njihovem bivanju pri nas. Moje zanimanje za Norveško ima namreč že petintridesetletno zgodovino, saj sem se že kot študent ob prebiranju slovenskih prevodov Undsetove, Hamsuna in Bojerja navdušil za samosvojo severno deželo in tamkajšnje ljudi. Zanimanje se mi je stopnjevalo, ko sem se začel intenzivneje ukvarjati z njihovim jezikom in sam poskušal prevesti nekaj njihovih del.

Pozneje, po vojni, sem se seznanil tudi s nekaterimi njihovimi ljudmi, ko so prihajali k nam na študijske obiske, saj je bilo med njimi ravno tako čutiti zanimanje za nas. Med prvimi takimi našimi prijatelji je bil dr. Arne Gallis in za njim še marsikdo. Vsi so mi samo še stopnjevali željo, naj bi seznanjanje z Norveško še nadaljeval: od literarnih opisov knjižnih junakov k resničnim ljudem in od teh k pristnemu okolju, v katerem živijo in delajo. A sanje so se mi uresničile šele zdaj, po dolgih letih, ko sem se lahko za štirinajst dni odpravil na sever. Tako je ta šele zdaj pomenil meni piko na i po dolgoletnih pričakovanjih in obljubah, Norvežanom pa — in to me je prvi trenutek presenetilo — čisto preprosto zimsko ali predzimsko obdobje, ko je Norveška — po njihovem mnenju — vse prej kakor primerna za raziskovanje.

Tako sem se kot romantik in entuziast prvič srečal z norveškim realizmom, z njihovo stvarnostjo, z njihovo — skoraj bi lahko rekel — preračunljivostjo, na kakšno prejšnji, pri branju o njih, nisem postal pozoren, in z njihovo zasebnostjo, z naglajenjem k individualni zaprtosti v svoj osebni, družinski, poklicni krog in svet.

Niti enega „firbea“

Ravno to potezo v njihovem značaju sem še posebej poskušal razvozlati in dognati. Mogoče tudi zato, ker se je tako ostro bila z mojimi pričakovanji. Dvoje preprostih primerov:

Pod mojim hotelskim oknom se je nekdo zgledil, ker mu je postalo slabo. Križišče je tako v središču Osla in tako prometno

kakor pri nas pred Slonom v Ljubljani, zato sem pričakoval, da se bo — kakor pri nas — zgrnila velika truma ljudi in mi zakrila pogled na dogajanje.

Pa sem se docela motil. Dva od pasantov sta mirno stopila k omedlelemu in ga s cebre preložila na prometni otoček na križišču, potlej pa je eden od njiju pobral še klobuk, drug pa stopil v lekarno na vogalu, najbrž telefoniral po rešilni voz. Ta je res kmalu pridrvel z zavijačnimi sirenami in odpeljal omedlelega, a ves čas — tistih nekaj minut, ko sem čakal na rešilni voz, in tisti dve minuti, kolikor je bilo treba, da so pacienta spravili v voz in popisali vse potrebno — ni bilo ob prvem samaritansku niti enega „firbea“. Promet je tekel naprej, kakor da se ni nič zgodilo. Vsi hodniki — pramni. Mislim, da mi ni treba praviti, kako bi bilo v podobnem primeru pri nas.

Drugič sem bil priča, ko je neki avtomobilist zaradi neprimerne prostora — ceste v Oslu so namreč na splošno zelo slabe, kotanjaste, pokrpane, nepravilne — po nesreči ob parkiranju zadrl ob parkiran avto in mu z odbličenjem vrtil sprednji blatnik. Tudi to se je zgodilo na zelo prometni ulici in škrtno pločevino je bilo jasno slišati, da se nas je kar precej ozrlo proti njemu. A ustavljal sem se samo jaz. Vsi drugi so mirno odšli svojo pot naprej, le jaz sem spet kot edini „firbea“ počakal, da je voznik stopil v najbližji lokal, pustil tam svoj avto, si sam zapisal številko trknjenega avtomobila in odpeljal.

Ta poteza v norveškem značaju me je tako presenečala, da sem začel delati poskuse. Ustavil sem se na cesti, izvlekel iz žepa zemljevid Osla in se poskušal orienti-

rati. Pri vsaj dvajsetih takih poskusih se mi nikoli ni zgodilo, da bi kdo stopil k meni in me vprašal, če mi lahko kaj pomaga. Pa sem včasih nalašč stal na takem izpostavljenem prostoru tudi po nekaj minut. Če samo pomislim, kako vse drugače je to na Nizozemskem. Tam se nisem smel ustaviti na ulici; še preden sem dobro izvlekel zemljevid, je že prihitelo po nekaj ljudi in me spraševalo, če mi lahko kaj pomagajo.

A s tem ni rečeno, da Norvežani niso ljubezni. Ravno nasprotno tako rekoč. Samo ne vsiljujejo se. Če sem na primer vprašal za pot, sem pri vsakem dobil ustrezljiv, stvaren odgovor in pri nekaterih še radovedno vprašanje, ali sem šved ali Američan.

Redoljubnost

Podobno je čutiti nekakšno izoliranost, skoraj zaprtost vase tudi v siceršnjem življenju. Recimo v samopostrežnih restavracijah. Pogosto sem zahajal v eno od njih, zelo veliko, z razmeroma velikimi mizami za po štiri goste, a redko sta za isto mizo sedela po dva. Vsak je rajši odnesel svoj pladenj tudi po trideset metrov daleč, samo da bi dobil samostojno mizo, kakor pa da bi h komu prisedel, pa čeprav je po poti tega ali onega celo pozdravil. Nekajkrat sem bil priča prav neverjetnim prizorom, da je namreč kdo vprašal, ali sme pristesti, pa je dobil ali jasn odgovor, da ne, ali pa mogoče tako nejasno godrnjanje, da je rajši odšel naprej.

In ko sem že ravno pri restavracijah, naj povem še to, da so mogoče ravno zaradi take značajke uravnosti Norvežanov prostori sorazmerno veliki in slabo zasedeni. Tako sem bil v neki drugi restavraciji, kamor sem hodil zajtrkovat, nekajkrat po cele pol ure čisto sam v lokalu z okoli dvajsetimi mizami in je natakarka mirno nekaj vezla. (Se to: na Norveškem so natakarki in natakarike v narodnih nošah, moški v telovnikih in predpasnikih, ženske v kokicah in nekakšnih dežavah.)

Norveška redoljubnost in stvarnost se mi je posebno zgornjo pokazala tudi v univerzitetnih menzah, ki so ravno tako zasnovane na samopostrežbi. Vzameš si pladenj in vse potrebno jedilno orodje in posode, plačalo odbrano in oideš jest k svoji mizi, a ko pospraviš vase sendvič — to je tamo rekoč nacionalna jed — in popiješ čaj, tvoje pladenj s posodami nasaž in vsaki predmet položiš na svoj prostor in posebna žilna ograda za skodelice, za krožnike, za krožnike, za kozarce, za žličke, za vilice, za odpadke...

Sila malo prevodov

Nekaj te norveške trezne stvarnosti in zaprtosti vase je bilo čutiti tudi ob mojih pogovorih po založbah. Tako sem presenečen ugotovil, da Norvežani — v primerjavi z nami — izdajajo neverjetno malo prevodov. Od 1267 knjig, ki so na Norveškem izšle v letu 1971, so 135 naslovov v oddelek norveški romani, novele in povestje in samo 145 naslovov v oddelek tuji romani, novele in povestje. Pri tem moram omeniti, da je tu ob Asturiasu, Boccalu, Cehovu, Dostojevskem, Grassu, Handkeju, Hemingwayu, Hesseju, Hugoju, Kafki, Lagerlöfvi, Puškinu, Solženicinu, Tolstoju in Turgenjevu tudi 5 knjig Agathe Christie, 3 knjige Conana Doylea, 14 knjig Alistaira MacLeana, 10 knjig Quentina Patricka, 3 knjige Georgesa Simenona in še nekaj drugih kriminalk.

V založbah si torej nisem mogel obetati posebnega navdušenja za slovensko literaturo, a sem kljub temu vztrajal in obiskal vse večje založbe in v vsaki posebej opozoril na popolnoma nevezdržno sorazmerje med Slovenijo in Norveško, kakor se kaže iz bibliografije obojestranskih prevodov. Tako imamo Slovenci prevedenih blizu sto daljših norveških tekstov (saj sem samo jaz že prevedel okoli 30 del), Norvežani pa le tri strani dolgo Konkankarjevo črtico Otoci in stari in po Monneslandovi zaslugi po tri pesmi Edvarda Klobeka, Danjele Zajca, Kajetana Koviča in Sase Vegrejeve. Oborožen z obsejnim seznamom in z nekaj konkretnimi primerki slovenskih del, prevedenih v druge jezike, sem dokazoval, da ima naša literatura tudi njim kaj povedati in da most med narodi ne sme in ne more biti odprt samo za enosmerni promet. Uredniki so si sprejemali na znanje moje lekcije, si zapisovali naslove posebno primernih del, a stekali, da je Norvežanov samo štiri milijone in da morajo dobro pretehtati, kaj izdajo, ker jim knjiga sicer obteži v skladišču. V isti sapi pa so vsi ponosno zagotavljali, da so Norvežani gospodarsko še kar na konju, vse drugače kakor v sosednji Švedski, kjer so zlasti založbe v hudi krizi, pa tudi sicer je brez dela veliko strokovnjakov z visokošolsko izobrazbo. (Na tihem sem pomislil: mi smo jim dali ročne delavce, nemara nam pa oni vrnejo umske?)

Peer Gynt spet aktualen

Kljub norveški izoliranosti se mi je pri založbi Det norske samlaget posrečilo prepričati urednika, da mu antologija slovenske poezije od Prešerna do danes ne bo obtežala, saj se mirno lahko mери s podobnimi izbori drugih narodov, ki so že izšli pri tej založbi. (Za take knjige je namreč na Norveškem tudi sicer dobro poskrbljeno, saj jim je zagotovljen odkup 1000 izvodov za knjižnice.) Teže bo kajpak dobiti prevode, a tudi pri tem se zanašam na prijatelje in sodelavce, ki so bili že do zdaj naklonjeni slovenski književnosti, čeprav še niso vsi prevajali iz nje. To so zlasti dr. Arne Gallis, Svein Monnesland, Olav Rytter, Erik Baugerlöd in Martin Nag, vsi univerzitetni sodelavci.

NA POTI V SOLO vsakdanji prizor z ulice v Oslu

Podobno kakor glede založniške dejavnosti sem bil razočaran tudi v gledališču. V Oslu, ki je polimilijonsko mesto, so igrali v teh štirinajstih dneh Ibsenovo Noro in Peer Gynta, Hagerupovo modernistično komedijo iz cirkuskega življenja in Hallesjevo operetno muzikalsko upesitev Tordenkjolda, norveškega narodnega junaka, pod naslovom Tordenkjold. Od tujih avtorjev pa so bila ob H. Pinterju in M. Andersonu na programu dela, kot sta Španska muha in 40 karatov. Pri vseh uprizoritvah se čuti izrazita, kar prežvečata Ibsenova kritična, prijetna pa me je pri večini predstav presenetila precejšnja kulturna giba.

Ker že toliko govorim o norveški umirjenosti, naj spregovorim še o uprizoritvi, ki bo mogoče pokazala njihov temperament v drugačni luči. Peer Gynt je bil napisan pred več kot sto leti (1867), a v današnjem času doživlja novo mladost in moderno vrednotenje (odmik od romantične sentimentalnosti), zato je spet aktualen. V Oslu sem naletel na skrajšno predstavo, mladinsko v obeh pogledih: igrali so dvajsetletniki za šolsko mladino — in moram reči, da sem resnično užival. Pri predstavi sem se znašel med samo gimnazijsko in študentsko mladino. Prevladovala so sicer dekle, a kljub temu je bilo v gledališču bučno kakor ob košarkarski ali nogometni tekmi na stadionu. A ni šlo samo za življenje, brizganje, kričanje in vpitje vse navzkriž, temveč tudi za spuščanje aeroplanov in za bombardiranje. Zasatonski gledališki programi so se kar brž spremenili v moderna jadralna in reaktivna letala in se

vozili nad publiko, vmes pa so padale bombe na posebej izbrane cilje. S curkom vseh sort so namreč fantje obmetavali štirinane princeze. Ker je tudi v mojem sosedstvu sedelo nekaj takih živih tarč, je bila tudi moja pleša deležna zabodlih bombic, marsikakšna čokolada pa se je prišla deklinskih oblek.

Ko se je zavesa vzdignila, se dvorana še lep čas ni umirila; ladjice in bombe so ravno tako neizbirčno letele tudi na oder, dokler se niso zaloge izprale, potlej pa je oder le dobil glavno besedo, a ker je bilo tudi dogajanje na oderu podobno falotsko, fakinjsko in huligansko, je bil stik med odrom in publiko kmalu zares sožitno idealen, saj je bilo sodelovanje podobno kakor pri nas pri predstavah za otroke, a norveška publika je šla še za korak naprej, saj je med enominutnimi zatemnitvami na oderu, ko naj bi med posameznimi prizori spreminili scenografijo — ta je bila sicer zelo skopka, le dvoje dvokrakih pleskarskih lestev in nekaj vedric — takoj ustrezljivo posvetilo na oder na ducat žepnih svetilk. Ker je namreč zdaj na Norveškem izrazito kratek dan in dolga noč, so baterije bržkone enako potreben rekvizit kakor žepni ročec.

„Kaj si že nazaj?“

In še na nekaj moram opozoriti v zvezi s to predstavo. Peer Gynt je bil napisan v norveščini, ki je bila pred sto leti precej blizu danski. Novejša prizadevanja za kulturno, politično in jezikovno osamosvo-

jitev Norveške so pripeljala do nove norveščine, ki je bila prvotno oprta na eno od deželnih narečij, pozneje pa se je razvila v samostojen, precej umeteljen knjižni jezik. In tako si je morala Norveška privoščiti edinstveno bravuro: prevajati svojega največjega klasika. Tako je preveden tudi Peer Gynt, in sicer z vsemi ritmičnimi zakonitostmi in rimami. (Sploh moram pripomniti, da je na Norveškem zbuja največje čudenje — tudi v časopisnem intervjuju — podatek, da sem prevedel že nekaj debelih knjig iz novonorveščine, saj sem sam ravno tako začuden ugotavljal, da večina Norvežanov teh knjig sploh ne razume.) Zlasti v Oslu, ki je govorno blizu riksmolu (starejši norveščini), so nekateri celo precej divji na novo norveščino; in mogoče je ravno zapleteni jezikovni položaj, ki so si ga skušali Norvežani, ko se mora velika večina ljudi naučiti dveh amaterijskih jezikov, ob vstopu ali ne vstopu v EGS edina razburjanja vredna priložnost, v sicer umirjenem, meščansko zloženem, uradniško redoljubnem življenju. Tudi tu torej značilnost dvajsetega stoletja: medij, ki naj bi družil, razdvaja...

Naj po teh drobcih, na videz nepomembnih utrinkih s potovanja na Norveško, ki pa mogoče le nekoliko na novo osvetljujejo nekatere (tamkajšnje) postavke in zlasti še odprte račune v naše dobro na področju vzajemnega spoznavanja literarnih del, končam svoje zapiske s stavkom, ki sem ga bil na vsakem koraku deležen ob vrnitvi v Ljubljano: »Kaj si že nazaj?« (saj odkrito priznam, da bi rad še precej časa ostal tam zgoraj). JANKO MODER

Vžigalice si prižigam drugače, kakor drugi ljudje. Postavim jo pravokotno ob stranico škatlice in jo zavrtim. Kot da bi sprožil vrtavko. Ko zagori, zajamem vni po foforju, ga v kolobarekhi spustim in si prižgem pipo. Najboljše so bile škatlice s tremi asi. Dobro sem si jih zapomnil, ker Three Ass ni čisto po angleško. Danes imam škatlico Two Bedouins. To je prav, ampak bilo je bolj razburljivo prižigati nepravilne vžigalice. Potem je po kosilu in po kosilu grem na sprehod s psom. Je nezakonski, v njem se pretakajo mnoge krvi in rad bi v najino gospodinjstvo vpejal navado seste. Ker pa stanujeva pod alpami, si tega ne moreva privoščiti, pa ga ženem s sabo. Psiček sede na rep in me osmukne z

ure ne gane. Ve, da bom prižigal vžigalice in premišljeval. Njemu je že vse jasno in me pustj pri miru. Vsak pulfer moraš sam odkriti, pa odkrivaj, si misli.

Prižgal sem vžigalico, ji ukradel fofor, in jo spustil v vodo. Na pol poti je poginila in za njo se je pokadilo. Ko bi se še za tabo kda! Ne tako kot onkrat, ko si napisal junaško storijo o preoblečenih ljubimcih, pa te je urednik poslal na obisk k Théophilu Gautieru. Nekaj do brega! Odkrij pulfer! O starcih z morja in mladencihi stoletja ne moreš več pisati. So te že drugi prehiteli. Homer je bil slep, pa ga imajo še v afgancini. In Henry Boyle je trdil, da je pisatelj iste nečimrnosti, pa je čisto imenitno pisal in bil neprijazen z Balzacom. Ti znaš

zek napisal veliko zgodovino. Nikoli nisi prav razumel, čemu so bile izumljene črke, ko pa bereš, da Santiaga ni gnal pohlepa, ampak nagon po izpolnitvi zgodovine, bi obupal, če ne bi bil tako nečimrni, a hvališ črke, ker, kadar si sam s psom, še včasih kaj priznaš.

Ker misliš, da nisi za nobeno drugo rabo, kot za pisanje, pa stori samomor. Tako, da nehaš pisati! Ko bi tvoj pes mogoč govoril, bi ti to že zdavnaj naročil. Mimo tega pa lahko še ležeš pod valjar. To je namreč filmska ideja. Nobene burnega samomora. Nobenih egiptovskih bodal, srednjeveških napolev, vodikovega pepela. Okrogel, domač valjar s hitrostjo enega kilometra na uro. Tudi vžigalica pogine počasi. Najprej pogine

O vžigalicah, psu in pisanju

ironičnim pogledom. Češ tile arijeti imajo pa res spazne navade. Ter steče po veži in obide prekritizn lijak za drva, da se ne bi zataknil s tacco. Na ulici je velik strahopetec. Če pripelje nasproti kolezar, se skrije v hlačnico. Čim je kolo mimo, ga neznanstvo nadere v hrbet. Nemara je slišal, da so nekoga, ki je nekemu nekaj povedal in obraz, zaprl. H kruhu in vodi. On pa vendar ne mara kruha in pije mleko. Če pride po ulici velik pes, se naredi, kakor da ga ni videl, si nadene zaposlen videz in jo s polhitrim korakom ubere v tretjo smer. Torej, mešanica sangviniznosti in očeta brez službe.

Prideva do ribnika in se ustavi ob ograji. Jaz nanjo, pes podjno in se štiri

opazovati, pišeš sicer tudi z nečimrnosti, kakor mnogi znani bohem, pokadi pa se iz tebe nikoli. Pogled mogočnega starca Ernesta! Da je napisal svojo zgodbo z morja, je segel nazaj, v leto 1620, ko je majska cvetlica vrgla sidro ob Massachusetts. In pionirji so zavzeli Kentucky, preplavali Mississippi, prisilili Skalnato gorovje k vdaji. Sli so na Zahod in šele Pacific je udaril žig velikemu podjetju. Pionir novega naroda je raziskovalec, lovec, iskalec zlata in vsega drznega. Zemlja tam ni mati, kakor pri nas, temveč surovina, ki jo je s težavo in nevarnostjo osvojili, da bi mu služila. Sadovi niso milost in darilo, marveč plen in nagrada. Lov in uplenitev postaneta ameriški način življenja. In Ernest je v drobnj zve-

fosfor, potem ogenj, potem les. Se ti pogini počasi, če si hraber! In čeprav ti tega tvoj pes ne bi naročil, ker te ima rad. Tudi ti imaš včasih koga rad, ki tega ne zasluži.

Na vodo je legel mrak. Vžigalice ni več in polovici me že skelita. S psom greva domov. Več razlogov je, da nisem legel pod valjar. Prva je ta, da je cesta končana. Prazno škatlico vžigalice moram odnesti prijatelju. Okopat moram psa in mu dati mleka.

In zadnji, neboljeni, je, da bom, mogoče, nekoč le dobro pisal. Takrat, ko bom prižigal vžigalice tako, kot jih prižigajo drugi ljudje.

ANDREJ LOOS

NOVO

KENNEDYJEVE ŽENSKÉ

izrael brez sionistov

naročilnica

Neprekinjeno naročam knjigo

IZRAEL BREZ SIONISTOV

KENNEDYJEVE ŽENSKÉ

(Neustrezno prečrtajte)

Ime in priimek _____

Ulica _____

Poštna številka in kraj _____

Zaposlen pri _____

Datum _____

Podpis _____

Izpolnjeno naročilnico pošljite na naslov:

ČGP »DELO« — PRODAJNA SLUŽBA 61000 LJUBLJANA, Titova 57

Opeti škornji so nevarni

Da bi bile njegove priljubljenosti pri hoji še privlačnejše, jim je vladar v stari Kitajski zvezal noge. Zaradi tega so bile prisiljene skakljati, kar pa je povzročalo valovanje njihovih prsi in zadnjice. Ta način hoje pa je v stari Kitajski kmalu postal bistven znak visoke mode. Ženske si stiskale noge v manj bolečih oblikah. V 18. in 19. stoletju so si ženske stiskale noge v manj bolečih oblikah. V 18. in 19. stoletju so si ženske stiskale noge v manj bolečih oblikah. V 18. in 19. stoletju so si ženske stiskale noge v manj bolečih oblikah.

Dr. Paul Steel iz Atlantic Cityja zdaj napada današnjo modo visokih, tesnih opetih škornjev, ki niso samo boleči, ampak utegnejo biti tudi nevarni. Stel svari, da se je treba škornjev s tesnim, zategnjenim zgornjim robom izogibati. Stisnjen zgornji rob lahko povzroči boleče vnetje in nabreklost žil v zgornjem delu meč, tromboflebitis. V skrajnem primeru lahko zadržan rob škornjev povzroči strjevanje krvi. Če krvni strdki zamašijo dovodnice možganom, pljučem in drugim važnim delom, je lahko to smrtno nevarno. Čvrsto zategnjeni robovi nekaterih modelov so krivi za najmanj 15 primerov tromboflebitisa v zadnjem letu. K sreči v nobenem primeru ni bilo hujših komplikacij.

Newsweek

Najdražji novinar

Walter Cronkite je velika zvezda ameriške televizijske družbe CBS, in zasluži več kot 25.000 dolarjev na mesec: vsak večer med 18.30 in 19.30 uro je na sporedu dnevnik, v katerem vedno triumfira s svojim objektivnim pogledom na dogodke v svetu. Amerikancem je simpatičen, saj je podoben vsej njihovi generaciji: petinpedesetleten, sivih las, s finimi brčicami in avtoriteto hladnokrvnega šerifa. Človek, ki podpira, ne da bi trenil z očmi — profesionalca, ki se natančno drži pravil informativnega poklica.

Novinar je že šestindeset let in kot reporter agencije United Press se je odlikoval zlasti leta 1944, ko je z letaličnimi trdnjav bombardiral Nemčijo in skakal s padalom na nemške linije v Arnhemu. Čeprav je dokaj pozno prišel na televizijo, je takoj doživel nenavaden uspeh. Od 1964. leta je stalno na CBS, kamor so ga poklicali kot rešitev pred plazom protestirajočih gledalcev.

Vsak dan ob desetih pride v svojo pisarno, od koder dirigira delo svojih 350 pomočnikov. Njegova vera je nepristranost, objektivnost, njegova najljubša beseda stoda. Kadar govori o vojnih dramah v Indokini, vedno dodaja: stoda Nixon lahko uspe. Zaveda se svojega zvezništva, toda pomavlja: »popolnoma je aktualnost. Zato je sam čim pogostejše tam, kjer bije srce sveta.

Ob gledanju Walterja Cronkitea na televiziji radi pozabljamo na vse, kar ga obkroža: popolno ekipo, slike, risbe, grafike, fotografije. Njegova izvirnost je bržkone v tem, da nikdar ne meša neobdelane informacije s komentarjem, da vedno predstavi dve verziji, dve različni mnenji o istem dogodku. Toda naj bo resnici zadoščeno, skritost njegovega uspeha je verjetno v njegovem optimizmu: nikoli se ne nasiti svetovnega dogajanja. »Šel bom na Mesec,« pravi. »To je tvegano, res! Toda vsekar bo odlična zgodba za pripovedi!«

PARIS MATCH

Preporod kolesarstva

80 milijonov Američanov se vozi z bicikli

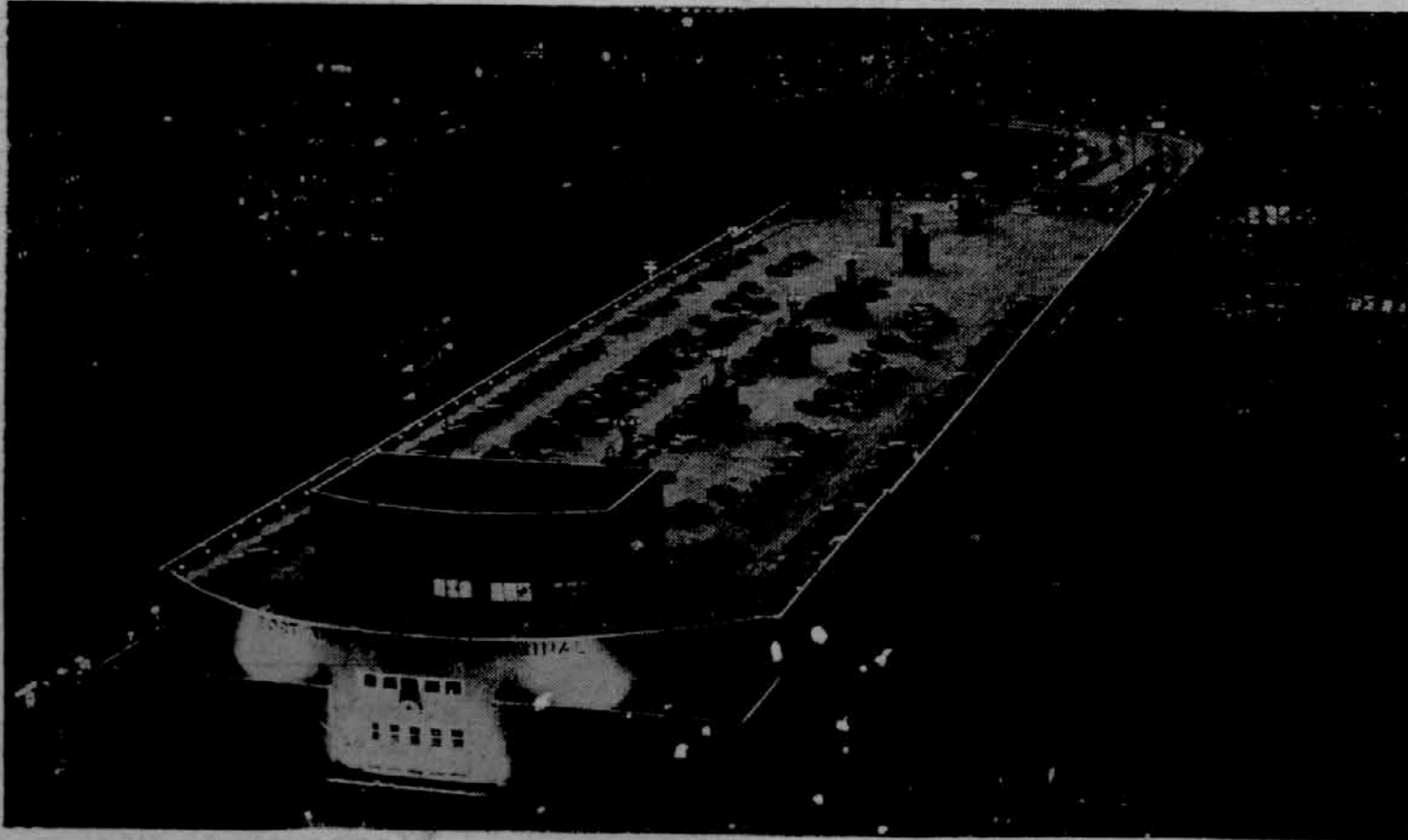
Zaradi vala kolesarjev, ki je letos zajel Ameriko, je vrtočlovo narasla prodaja tega še skoraj pozabljenega prevoznega sredstva. Hkrati pa to razveseljuje naraščanje števila kolesarjev prinaša tudi veliko problemov.

Menijo, da bodo letos prodali v ZDA 8,5 milijona koles (za primerjavo: 3,7 milijona leta 1960). To pomeni, da se danes s kolesom vozi že 80 milijonov Američancev, dvakrat toliko kot pred desetimi leti. Letošnje leto bo ameriški industriji koles prineslo približno pol milijarde dolarjev, vstevši rezervne dele in opremo. Razmeroma velika ponudba koles pa ne more zadovoljiti velikanskega povpraševanja. Strokovnjaki pravijo, da bo ponudba kos povpraševanju še le čez kakih pet let. Vzrok tako velikega zaostajanja ponudbe je v tem, da tuji kooperanti prepočasno dobavljajo dele ameriškim proizvajalcem. Čakanje večkrat podaljšajo tudi stavke v pristaniščih.

Velikanski ameriški trg koles je seveda krasna prilika za tuje proizvajalce. Četrtna vseh v Ameriki prodanih koles je tu-

jih. S 27 odstotki uvoza koles vodi Japonska, sledi ji pa Avstrija Velika Britanija in Zahodna Nemčija.

Posledica ameriškega kolesarskega buma so tudi novo nastali problemi. Na prometnih cestah kolesarji niso najbolj varni. Da bi jim omogočili varno vožnjo in da bi kolesarjenje postalo še privlačnejše, bo država začela graditi ob avtomobilskih cestah kolesarske steze. Jasno je, da kolesarstvo ni samo konjiček ali modna muha, ampak potreba človeka po bolj zdravem prevoznem sredstvu. To dokazujejo izjave mnogih kolesarjev, ki pravijo, da je kolo postalo spet priljubljeno zato, ker so se ljudje naveličali sedeti v avtomobilih in stalno čakati v neskončnih kolonah. Pot do službe je s kolesom hitrejša, počutje boljše. Gradnja kolesarskih stez so začeli že v več ameriških

RESITEV IZ PROMETNE GNEČE V ZDA JE MORDA V KOLESARSTVU

Alkohola rešeno mesto

Kako so se v Poitiersu lotili družbenega zla

Kot zadnja možnost za boj proti alkoholizmu v Franciji, ki zahteva 35.000 žrtev na leto in je tretji vzrok smrtnosti, je uvedba predavanja o »alkohologiji« na vseh francoskih medicinskih fakultetah. Ukrep sta uvedla minister za šolstvo Olivier Guichard in minister za zdravstvo Robert Boulin.

Vendar obstajajo tudi učinkovitejše metode; najboljše mesto v Franciji, Poitiers je tak primer. Tam imajo edino preventivno in zdravstveno službo proti alkoholizmu v departmaju Vienne.

Pred petnajstimi leti je bilo v Vienne med duševno bolnimi polovico alkoholikov. Imeli so šest deliriranih napadov na dan in

90 odstotkov bolnikov so zdravili s prisilno izolacijo. Vsakdo med njimi je ostal ne kako 120 dni v bolnišnici in prestal dezintoksikacijsko kuro. »Nič drugega nisimo mislili kot na dober kozareček, ki si ga bom privoščil po končani kuri,« je povedal eden izmed »rešencev« iz tega obdobja. Dejansko se je 80 odstotkov bolnikov vrnilo k pijanci, ko so prišli na svobodo.

Čakanje na kravato

Hlaskanje za modo dela težave industriji

Moda širokih kravat, ki je prišla z Zahoda z nekajletno zamudo, je še povečala »deficit« tega pomembnega dodatka k moški obleki. Še pred dvema letoma sta edini tovarni kravati v Sovjetski zvezi izdelali 10 milijonov kravat letno in pokrili polovico potreb na trgu. Sedaj, ko je za kravato treba več blaga, se je proizvodnja še zmanjšala, povpraševanje pa nenehno narašča.

List »Socialističeskaja industrija« je objavil članek v zvezi s tem problemom in pravi, da je v Moskvi ena sama trgovina, kjer prodajajo kravate, ki gredo v korak z modo. Toda tam je vsak dan dolga vrsta ljudi, ki hočejo biti na tekočem z modo in ne marajo v druge trgovine, kjer se vedno prodajajo ozke kravate, običajno srebrnkaste barve. V velikih trgovinah »Guma« je v oddelku za obleke dolga vrsta (cene: nad 130 rubljev, kar je pet povprečnih mesečnih plač za moderno obleko), medtem ko je oddelki za kravate prazen. Tam so edini kupci ljudje s podočelji.

Pomanjkanje kravat prizadeva ljudi s ceste, predvsem mladino, ne pa političnih voditeljev. Ne samo zato, ker imajo ti posebne trgovine, temveč tudi zato, ker niso vsi enake kravate.

Po mnenju lista »Socialističeskaja indu-

strija« kravate v prodaji niso po modi ne samo zato, ker primanjkuje blaga, temveč tudi zato, ker traja preidolgo, če se hoče vpeljati proizvodnja novega izdelka. Preden bi lahko začeli izdelovati nov model kravate, bi ta moral skozi preizkušnjo, ki traja od 6 mesecev do 1 leta. Najbolj zapletena operacija je odobritev ministrstva za lahko industrijo: najmanj dva meseca. Potem je treba še določiti ceno: in za to je treba šest mesecev, kadar gre vse v redu.

Nazadnje je tu še več tehnološki problem. Največja sovjetska tovarna kravati ima samo 30 odstotkov mehanizacije. Večji del operacij, vključno likanje in zavijanje, se opravlja ročno.

LA STAMPA

Danes prihaja 90 odstotkov bolnikov prostovoljno na dezintoksikacijo. Njihovo bivanje v zdravilišču traja približno mesec dni in 94 odstotkov se jih nikdar več ne vda alkoholom. Robert Bouhoux, ki je že trinašlet abstinent, sicer trdi, da je samo njegova dobra volja pripomogla k popolni odpovedi pijači, ne pa zdravnik. Noče priznati, da je pred desetimi leti njegovo voljo podprla zdravstvena služba in mu vrnila samozavest.

Njegova življenjska zgodba je skoraj klasična: s tremi leti je postal sirota in zanj je skrbela teta, lastnica bistroja. »Kar kopal sem se v vinu in tudi teta se je na pajala vsak dan,« pravi Robert. Pri dvanajstih letih je že tekmoval v pitju pastisa s prijatelji. Zapustil je teto, se poročil, dobil štiri otroke, a piti ni prenehal. Zapustil je vse in odšel v Indokino ter nadaljeval z alkoholom iz rize. Po vrnitvi v Francijo se je sli po pijanci nadaljeval: obiskoval je svatbe, kjer je nekoč s tremi prijatelji popil 220 litrov črnega vina v štirih dneh. Takrat se je zrušil in odpeljal so ga v psihiatrično bolnišnico. »Od takrat sem spremenil svojo notranjost in ne pijem več,« zatrjuje Robert Bouhoux.

Služba za boj proti alkoholizmu ni samo pozdravila Roberta Bouhouxa, marveč je tudi poiskala njegovo ženo in otroke, mu preskrbela stanovanje in službo. In čeprav Robert trdi, da se ima samo svoji močni volji zahvaliti za uspeh, se ljudje iz zdravstvene službe vendarle strinjajo z njim. »Bolj kot verjamejo vase in imajo občutek, da so si sami pomagali, večja je možnost trajnega ozdravljenja.«

Podjetje, kot lahko poimenujemo to zdravstveno službo, vodi psihiater André Tourancheau, ki globlje raziskuje vzroke alkoholizma: perversnost in onesnaženost socialnega okolja, nezdrave družinske in delovne razmere, netolerantno ravnanje z alkoholiki s strani policije in sodstva. Bistvo zdravljanja je po njegovem vračanje zapuščanja izgubljenosti in družbeno izoliranosti. Ekipa Andréja Tourancheauja je sestavljena iz trinajstih psihiatrov in medicinskih sester, ki so v tem letu naredili že 7.000 obiskov na dom, prevozili 35.000 km in vzele v oskrbo 700 bolnikov. Njihov uspeh se pozna v celotnem ekonomskem in kulturnem razvoju Poitiersa. Vzgojili so celo vrsto odličnih športnikov, zgradili univerzo, drsališča, športne dvorane in igrišča, imajo najboljši hipodrom v Franciji. Vse mesto je vzgojeno v športnem duhu.

Danes v Poitiersu malo govorijo o alkoholizmu, čeprav se je temu zlu pridružil novo: mamila. Trenutno so našli 2.000 narkomanov med mladino. Ekipa Andréja Tourancheauja se že ukvarja s prvimi zdravilnimi, saj — kot pravijo — morajo preprečiti najhujše, kar se lahko zgodi v Poitiersu: policijska in sodna intervencija proti bolnikom njihovega združenja. »Vedno smo pripravljeni pomiriti razmere, dati objektivne informacije in brezupne primere usmeriti v naš center,« pravi psihiater André Tourancheau.

L'EXPRESS

Prepovedana krutost na TV zaslonih

V ZRN se bodo z zakonom lotili »televizijskega nasilja«

Kdor bo televizijskim gledalcem prikazal film s prizori nasilja, pravi 131. člen novega kazenskega zakonika, ki ga sedaj obravnava borski parlament, bo kaznovan z zapornim do enega leta ali z denarno kaznijo. Parlamentarna komisija, ki se ukvarja s to reformo, 131. člena še ni sprejela; filmski producenti, režiserji in tisti, ki so odgovorni za tri nemške televizijske mreže, pa so že nemirni.

Po njihovem mnenju je 131. člen anapad na ustavne svobode, ki zmanjša svobodo umetniškega izražanja. Drugi, parlamentarci, vzgojitelji in sociologi, pa zelo ugodno ocenjujejo ta zakon, češ da je že skrajni čas, da se zavre industrijo zločina.

Nasilje in zločini so vse pogostejši na nemški TV. Sociolog Heribert Heinrichs je našel samo v enem tednu 416 prizorov nasilja ali krutosti, od tega kar 103 uboje. Zaradi te in drugih raziskav je ministrstvo za družino in javno zdravje ukazalo, da se globlje prouči škodljivi vpliv kriminala in westernov, ki jih prikazuje TV.

Rezultati tega raziskovanja še niso znani; strokovnjaki, ki se ukvarjajo s tem problemom, pa so vse bolj prepričani, da televizija brutalnost lahko škodi gledalcem, posebno otrokom.

V zvezi s tem se omenjajo tudi raziskave, ki so jih naredili v Združenih državah

DER SPIEGEL

Amerike. Z opazovanjem skupine otrok od treh do petih let, ki so gledali prizore, kjer je bilo polno nasilja, so ugotovili, da so otroci posnemali tisto, kar so videli. Žrtve otroškega nasilja so bile v tem primeru lutke in igrače, ki so jih otroci razbijali s posebno sadističnim besom.

Tudi odrasli so podvrženi vplivu posebno nasilnih prizorov. Za razliko od otrok se ti prepustijo agresivnim impulzom samo, če so v trenutku, ko gledajo televizijo, že slabe volje, ali če je med gledalci televizije kdo, ki ga ne morejo prenašati.

Večer v Londonu

Najlepše je doma v copatah

Dvesto in več načinov je, kako preživeti večer v Londonu. Vodnik prirediteljev naštevaja okoli deset dvorov za koncerte, za klasični in moderni balet in za opere; štirideset dramskih gledališč, petindvajset »avantgardnih« lokalov; petdeset jazzovskih klubov; šestdeset lokalov za ljudsko glasbo, prav toliko tudi za rock in pop; nekaj deset nočnih burav, dancinrov, diskotek; eksperimentalnih atelejev, in tako dalje. Človek bi mislil, da bo glavni problem odločiti se, kam iti zvečer.

V resnici je drugače. Največja ovira in težava je utrujenost po napornem delovnem dnevu, ko človek mrzi odhajati iz stanovanja, pa tudi jenoba, ki mu brani, da bi vstal iz udobnega naslonjača pred TV. Pravijo, da televizija priklene naše vsak večer 70–80 odstotkov angloške javnosti. Povprečno 25 milijonov ljudi preživi pred televizijskim sprejemnikom »prosti čas med koncem enega delovnega dne in začetkom drugega.

V Angliji je televizija zadala smrtni udarec prvemu in glavnemu sredstvu za razvedrilo — kinu — ki je pred 25 leti prodal 30 milijonov vstopnic tedensko, danes pa je že uspeh, če jih prodaja povprečno 3.800.000 na teden. Število kinematografov se je iz leta v leto manjšalo. Samo še »izjemni« filmi napolnijo dvorane. Filmski magnati, ki so se nekoč hvalili, da so za kakšen veliki film porabili milijardo, so sedaj srečni, če lahko povedo, da je katera izmed zadnjih novosti »stala« samo X milijonov.

Medtem pa imajo stari filmi na televiziji velikanski uspeh. Zelo popularne so televizijske komedije in razne serijske oddaje z nagradami: takšne serije se včasih vlečejo več let.

l'Unità

